

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şükran AYDIN

İSLAM AİLE HUKUKUNDA AİLENİN HUKUKİ VE AHLAKİ SÜREKLİLİĞİ

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şükran AYDIN

İSLAM AİLE HUKUKUNDA AİLENİN HUKUKİ VE AHLAKİ SÜREKLİLİĞİ

Danışman

Prof. Dr. Ali BAKKAL

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Şükran AYDIN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Murat SARICIK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Ali BAKKAL (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Zeki YAKA (İmza)

Tez Başlığı: İslam Aile Hukukunda Ailenin Hukuki ve Ahlaki Sürekliliği

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 13/07/2016

Mezuniyet Tarihi : 21/07/2016

(İmza)
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İslam Aile Hukukunda Ailenin Hukuki ve Ahlaki Sürekliliği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

...../...../ 2016

Şükran AYDIN

İmza

XXXXXX

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EVİLİKTE NİKÂH, NİKÂHIN ŞARTLARI VE DENKLİK

1.1	Nikâhın Tanımı ve Hükümü	4
1.1.1	Nikâhın Tanımı	4
1.1.2	Nikâhın Hükümü	5
1.2	Evlenme Akdinin Unsurları ve Şartları	7
1.2.1	Evlenme Akdinin Unsurları	8
1.2.1.1	İcap ve Kabul	8
1.2.1.2	Evlilik Akdinin Tarafları	9
1.2.2	Evlilik Akdinin Kuruluş Şartları	9
1.2.2.1	Evlenme Ehliyeti	9
1.2.2.2	Meclis Birliği	11
1.2.2.3	Evlenme Engelinin Bulunmaması	12
1.2.2.3.1	Devamlı Evlenme Engelleri	12
1.2.2.3.1.1	Akrabalık (Kan Hısımlığı) Sebebiyle Oluşan Engeller	12
1.2.2.3.1.2	Evlilik (Sıhri Hısımlık) Yoluyla Oluşan Engeller	13
1.2.2.3.1.3	Süt Emzirme (Süt Hısımlığı) Yoluyla Oluşan Engeller	13
1.2.2.3.2	Geçici Evlenme Engelleri	14
1.2.2.3.2.1	Din Farkı ve İffetsizlik	14
1.2.2.3.2.2	Üç Defa Boşama	15
1.2.2.3.2.3	Kadının Başkasının Nikâhı Altında Olması	15
1.2.2.3.2.4	Çok Eşliliğe Bağlı Evlenme	15
1.2.2.3.2.5	Zevcenin Hısımlı Olma	16
1.2.3	Evlilik Akdinin Geçerlilik Şartları	16
1.2.3.1	Şahitler	16
1.2.3.2	Evlenmede Rıza ve İhtiyarın Olması (İkrahın Olmaması)	17
1.2.3.3	Evlenme Engelinin Bulunmaması	18
1.2.3.4	Evliliğin Gizlenmemesi	18
1.3	Evlilikte İleri Sürülen Şartlara Riayet	18

1.3.1	Evlilikte İleri Sürülen Şartın Mahiyeti	19
1.3.2	Nikâh Akdinde Şart	19
1.3.2.1	Ta'likî Şartlar	19
1.3.2.1.1	Şüpheli Bir Şarta Bağlanan Nikâh	19
1.3.2.1.2	Geçmiş veya Belirli Şarta Bağlanan Nikâh	20
1.3.2.1.3	Gerçekleşmesi Geleceğe Bağlanan Nikâh	20
1.3.2.1.4	Nikâhı Vakit Şartına Bağlamak	21
1.3.2.1.4.1	Mut'a Nikâhı	21
1.3.2.1.4.2	Muvakkat Nikâh	21
1.3.2.2	Takyidî Şartlar	22
1.3.2.2.1	Yerine Getirilmesi Gereken Şartlar	22
1.3.2.2.2	Yerine Getirilmesi Gerekmeyen Şartlar	22
1.3.2.3	Nehyedilen Şartlar	22
1.3.2.3.1	Boşama Şartı	22
1.3.2.3.2	Hulle Nikâhında Şart	23
1.3.2.3.3	Şigar Nikâhı	23
1.3.2.4	Kadın İçin Faydalı Olan Şartlar	24
1.3.2.4.1	Kadının Üzerine Evlenilmemesinin Şart Koşarak Nikâhlanması	24
1.3.2.4.2	Kadının Memleketinden Çıkartılmaması Üzerine Nikâhlanması	24
1.3.2.4.3	Hizmetin Mehir Olarak Verilmesi	24
1.4	İslam Hukukunda Kefâet	25
1.4.1	Kefâetin Tanımı ve Hükümü	25
1.4.2	Kefâetin Kapsamı ve Mezheplerin Bu Konu Hakkında Görüşleri	26
1.4.2.1	Evlilikte Kefâete İtibar Edileceği ve Edilmeyeceği Görüşü	26
1.4.2.2	Kefâetin Kapsamı	27
1.4.3	Eşler Arasında Denklik Bulunmaması Durumunda Oluşacak Hukuki Sonuçlar	30

İKİNCİ BÖLÜM

EVLİLİK SONRASINDA AİLENİN DEVAMLILIĞINI SAĞLAYAN HUKUKİ UNSURLAR

2.1	Kocanın Nafaka Sorumluluğu	32
2.1.1	Nafakanın Tanımı	32
2.1.2	Nafakanın Hükümü	32
2.1.2.1	Kur'an-ı Kerim'de Nafaka ile İlgili Geçen Ayetler	33
2.1.2.2	Nafakayla İlgili Hadis-i Şerifler	34
2.1.3	Nafakanın Çerçevesi	34

2.2	Kadının Kocanın Malını Muhafaza Sorumluluğu	35
2.3	Çocuğu Emzirme Sorumluluğu	36
2.3.1	Çocuğu Emzirmenin Önemi	36
2.3.2	Emzirme Döneminde Nafaka Sorumluluğu	37
2.3.3	Annenin Çocuğu Emzirme Süresi	39
2.4	Çocukların Nafaka Sorumluluğu	40
2.4.1	Nafakanın Miktarı.....	41
2.4.2	Nafaka Zamanının Geçmesi	41
2.5	Cinsi İhtiyacı Karşılama Sorumluluğu	41
2.6	Aile Ziyaretlerinde Hukuki Sınır	43
2.7	Misafir Kabulünde Hukuki Sınır	44
2.8	Yakın Akrabaya Bakma Sorumluluğu	44
2.9	Eşlerin Birbirlerine İtaatte Sınır.....	45
2.9.1	Kadının İtaatte Sınırı	45
2.9.2	Kocanın İtaatte Sınırı.....	47
2.10	Nüşuz Sebebiyle Uygulanacak Kurallar	48
2.10.1	Erkeğin Nüşuzu İçin Kadına Önerilen Çözüm Yolu	48
2.10.2	Kadının Nüşuzu İçin Erkeğe Önerilen Çözüm Yolu	48
2.10.2.1	Nasihat.....	49
2.10.2.2	Yataklarını Ayırın	49
2.10.2.3	Dövme	49
2.11	Aile İçi Huzursuzluklarda Hakeme Gidilmesi	50
2.11.1	Aile İçi Huzursuzluk.....	50
2.11.2	Hakem.....	50
2.11.3	Huzursuzluğu Çözümüne Kavuşturmak.....	51
2.11.4	Çözümler Tükendiğinde Ailenin Parçalanması.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVİLİK SONRASINDA AİLENİN DEVAMLILIĞINI SAĞLAYAN AHLAKİ VE MANEVİ UNSURLAR

3.1	Ahlak.....	54
3.2	Rahmet ve Meveddet	56
3.2.1	Rahmet.....	57
3.2.2	Meveddet	59

3.3	Eşlerin Birbirlerine Olan Sevgisini Besleyen Durumlar.....	61
3.3.1	Eşlerin Birbirlerine Olan Sevgisini Söz ile Besleyen Durumlar	62
3.3.1.1	Güzel Söz Söylemek	62
3.3.1.2	İltifatta Bulunmak	63
3.3.1.3	Sohbet Etmek.....	64
3.3.2	Eşlerin Birbirlerine Olan Sevgisini Hal ile Besleyen Durumlar.....	65
3.3.2.1	Mütevazı Olmak (Kibirli Olmamak)	65
3.3.2.2	Aile İçi Harcamadan Kaçınmamak (Cömertlik)	66
3.3.2.3	Diğergâmlık (Îsâr).....	67
3.3.2.4	Hediyeleşmek.....	68
3.3.2.5	Eşlerin Birbirlerine Zaman Ayırması	69
3.3.2.6	Samimi Olmak	70
3.3.2.7	Eşler Arasında Şakalaşma.....	71
3.3.2.8	Eşler Arasında İstişare	72
3.3.2.9	Aile Sırları İfşa Edilmemelidir	73
3.4	Eşlerden Birinin İyiliğinde (Hayırda) Diğerinin Onu Desteklemesi	73
3.5	Eşlerin Birbirlerinin Ailelerine Olan Tutumu	74
3.6	Eşlerden Birinin Verdiği Sıkıntıya Sabretmenin Gerekliği	76
3.7	Evliliğin Ahirette Devam Etmesi.....	78
SONUÇ		83
KAYNAKÇA.....		85
ÖZGEÇMİŞ		92

KISALTMALAR LİSTESİ

(a.s.)	Aleyhisselam
AÜHF	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜİTD	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi
AÜSBE	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bkz.	Bakınız
b.y.	Baskı yeri yok
C.	Cilt
c.c.	Celle Celaluhu
çev.	Çeviren, çevirmen
ÇÜSBE	Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
EÜİFD	Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	Hicri
H.no.	Hadis numarası
H.z.	Hazreti
İbn	Oğul, oğlu
İFAV	İlahiyat Fakültesi Vakfı
İHAD	İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi
İSAV	İslami İlimler Araştırma Vakfı
md.	Madde
MÜİFV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
m.y.	Matbaa yok
nşr.	Neşreden
(ö.)	Ölüm tarihi
(r.a.)	Radıyallahu anh
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
sad.	Sadeleştiren
(s.a.v.)	Sallallahu aleyhi ve sellem
SDÜİFD	Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sy.	Sayı

ŞİAD	Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi
Trc.	Tercüme eden
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik eden
t.y.	Tarih yok
UNICEF	United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
vb.	Ve başkaları, ve benzerleri, ve bunun gibi
vs.	Ve saire
vd.	Ve diğerleri
y.	Yıl
Yay.	Yayın
y.y.	Yayın yeri yok

ÖZET

Bu tez, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte tezin önemi, amacı, konunun kapsamı ve sunumu ele alınmıştır.

Birinci bölümde, nikâhın tanımı, hükmü, nikâh akdinin unsur ve şartları, kefâet, kefâetin hükmü ve mezheplerin kefâetle ilgili görüşleri ve kefâetin olmaması durumunda oluşacak hukuki sonuçlar açıklamaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, evlilik sonrasında ailenin devamlılığını sağlayan hukuki unsurlar; nafaka, çocuğu emzirme, cinsi ihtiyacı karşılama gibi eşlerin karşılıklı olarak birbirine karşı görev ve sorumlulukları, birbirlerinin ailelerine karşı görev ve sorumlulukları, evlilikte ileri sürülen şartlar, riayet edilmesi gereken ve gerekmeyen şartlar, eşlerin birbirlerine karşı itaatleri, nüşuz ve şikâk kavramlarından sonra eşlerin konu ile ilgili anlaşmazlıklarda hakeme gitmesi gibi konular hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde, evlilik sonrasında ailenin devamlılığını sağlayan ahlaki ve manevi unsurlar; karı-koca arasında rahmet ve meveddet, ahlaki ve manevi değerler, eşlerin birbirine verdiği sıkıntıya sabır göstermek, eşlerin birbirlerini Allah için sevmeleri, manevi değerlere inanan insanların ebedi âlemde de bir araya gelebilecekleri, sadakat, vefakâr, fedakâr vb. konular sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Meveddet, Ahlak, Denklik, Aile, Nikâh, Hukuk.

SUMMARY

LEGAL AND MORAL CONTINUITY OF FAMILY IN THE ISLAMIC LAW

This thesis consists of an introduction part and three chapters. In the introduction part, the significance and purposes of the thesis, the scope and presentation of the content have been discussed.

In the first section, the definition and provision of the marriage, the condition and component of marriage contract, indemnification and its condition, the views of denominations on indemnification issue and the legal results related to the absence of redemption have been tried to explained.

In the second part the information related to the legal elements ensuring continuity of the family after marriage, the mutual responsibilities and duties of the spouses such as alimony, breastfeeding of the baby, supplying the needs, their responsibilities and duties towards their parents, the terms and conditions putting forward during the marriage, the conditions which they should conform to or not to, the mutual obedience of the spouses, and the way the partners proceed incase of disagreement on disobeying and dissesion of the wife towards her husband have been given in accordance with Islamic law.

In the third part, the moral and spiritual elements such as mercy and love between husband and wife, moral and spiritual values, showing patience for the troubles that the couples created for each other, loving each other for the sake of God, gathering of people believing in moral issues in the eternal life, loyalty,faithfullness,self sacrifice ensuring the continuity of the family after marriage have been presented.

Keywords: Love, Morality, Equivalence, Family, Marriage, Law

ÖNSÖZ

Aile toplumun en küçük yapıtaşıdır. Pek çok kötülöklere karşı en kuvvetli önleyici vasıta ailedir. Bu sebeple İslam dini ailenin muhafazasına çok önem vermiş, ailenin iyi bir şekilde idare edilmesi için uyulması gereken bir takım hükümler koymuştur. Bu hükümler iffeti koruyucu hükümlerdir. Nitekim İslam literatüründe aile kurmak (nikâh) imanının yarısını kurtarır. Nikâh geçici bir süre için bir araya gelmek değil, bilakis ölünceye dek devam edecek bir sözleşmedir.

Bu sözleşmenin gereğı “Aile Hukuku” başlamış olur. Aile Hukuku referans olarak, Kur’an-ı Kerim’i ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hadislerini kabul ederek, mezhep âlimlerinin görüşlerini benimser. İslam dininin aileye verdiği bu önem, hukukçularca da titizlikle ele alınmıştır. Evliliğin başlangıcından, hayatın sonuna kadar geçen evlilik ilişkilerine, evliliğin devamlılığının sağlanması için gereken hukuki ve ahlaki kurallardan, hiç istenmese de sona ermesine kadar kaide ve kuralların sağlıklı bir şekilde işleyişi anlatılmaya çalışılmıştır.

Aile hukukundaki bu kaide ve kurallar hem toplumun hem de kişinin hayatı ve gelişmesiyle alakalı olduğu için, ana hedef toplumdaki aile düzenini güvence altına almaktır. Bu çalışmada, İslam hukukunda ailede eşler arasında denklik, evliliğin devamını sağlayan hukuki, ahlaki ve manevi unsurlar araştırılmıştır.

Çalışmanın her aşamasında zamanını fazlasıyla ayırıp ufuk açıcı görüşleriyle bana yol gösteren, rehberlik eden değerli danışmanım Prof. Dr. Ali BAKKAL’a teşekkürü borç bilirim.

Şükran AYDIN

Antalya, 2016

GİRİŞ

Konunun Önemi

Kainatı yoktan var eden Cenab-ı Allah (c.c) insanlık âlemini Hz. Adem ve Hz. Havva'yı yaratması ile aynı zamanda ilk aileyi oluşturmuştur. Dolayısıyla aileyi oluşturan, yuvayı kuran karı-kocadır. Geçmişten günümüze kadar insanlığın ihtiyaç duyduğu aile kurumu, kıyamete kadar ve hatta ahiret âleminde bile önem verilen bir kurum olmaya devam edecektir.

Kadın ve erkeğin hukuki bir zeminde hayatlarını birleştirmeleri nikâh ile başlar. İslam dini evlilik müessesine özel bir önem vermiş, kadın ve erkeğin hakları ve sorumlulukları cihetinde çeşitli müeyyideler getirmiştir. İslam aile hukuku, aile müessesesinin kuruluşundan sona ermesine, hatta sona ermesinden sonrasını bile bazı müeyyidelerle destekler. Bu da İslam'ın aile kurumu üzerinde titizlikle durduğunu gösteren bir durumdur. Kefâeti de bu evliliğin devam etmesine ilişkin bir müeyyide gibi görmek mümkündür. Kefâet, eşler arası uyumu ve ailenin devamını sağlayıcı sosyal realitenin bir ifadesi olarak görebiliriz.

Konunun Amacı

Klasik dönem İslam hukukçuları ile günümüz İslam hukukçularının yaptığı sistematik araştırmaları sonucu kefâet, dönemin sosyal, siyasal yapısından izler taşır. Kefâetin amacı, korunmaya muhtaç olan kadını eşinin kendisine denk olmamasından kaynaklanan her türlü olumsuzluklardan korumaktır.

Ailenin sürdürülmesi hususunda İslam hukukunda gerekli tedbirler alınmış, bu konuda ailede eşlere bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Bu sorumluluklar kadına ve erkeğe fitratının gerektirdiği şekilde paylaştırılmıştır. Taraflar bu görevlerini yerine getirdiklerinde ailede düzen ve huzurun tekevvün etmesiyle ailenin devamlılığının sağlanması ilke edinilmiştir.

Aile müessesesine baktığımızda; İslam'ın gelişi ile Hz. Muhammed'in (s.a.v) aile hayatı bütün yönleri ile Müslümanlara örnek teşkil eder. En önemlisi bu araştırmayı yaparken, öncelikle Kur'an laboratuvarında gördüğümüz, özelde Hz. Muhammed (s.a.v) muhatap alınarak verilen mesajlar, genelde tüm insanlık için toplumda mükemmel aile yapısını yakalamaya yöneliktir.

Konunun Kapsamı ve Sunumu

“İslam Aile Hukukunda Evliliğin Hukuki ve Ahlaki Sürekliliği” adlı bu çalışmamız, evliliğin gerçekleştirilmesinden sonra aileyi dağılmaktan kurtaracak hukuki ve ahlaki kuralların tespitiyle sınırlıdır. Ayrıca kadın ve erkeğin aile hayatı konusunda faydalı olmaya çalıştık. Çünkü bir ailenin huzuru yakalaması, o aile fertleri ile toplumun huzuru yakalamış olmasıyla eşdeğerdir. Çalışmamızı üç bölüm halinde ele aldık.

Denklik üzerine kurulan evlilik başlıklı ilk bölümümüzde, nikâhın tanımı, hükmü, nikâh akdinin unsur ve şartları, kefâet, kefâetin hükmü ve mezheplerin kefâetle ilgili görüşleri ve kefâetin olmaması durumunda oluşacak hukuki sonuçları tüm teferruatı ile analiz etmeye çalıştık.

İkinci Bölümde evlilik sonrasında ailenin devamlılığını sağlayan hukuki unsurlar; nafaka, çocuğu emzirme, cinsi ihtiyacı karşılama gibi eşlerin karşılıklı olarak birbirine karşı görev ve sorumlulukları, birbirlerinin ailelerine karşı görev ve sorumlulukları, evlilikte ileri sürülen şartlar, riayet edilmesi gereken ve gerekmeyen şartlar, eşlerin birbirlerine karşı itaatleri, nüşuz ve şikâk kavramlarından sonra eşlerin konu ile ilgili anlaşmazlıklarda hakeme gitmesi gibi konular üzerinde durduk ve bunları “İslam Aile Hukuku” açısından tahlil ettik.

Üçüncü Bölümde “evlilik sonrasında ailenin devamlılığını sağlayan ahlaki ve manevi unsurlar” ana başlığı altında karı-koca arasında rahmet ve meveddet gibi ahlaki ve manevi değerler üzerinde duruldu. Bu değerler açısından bakıldığında İslam’ın aileye ne kadar önem verdiğini ve uzun süren aile içi ihtilaflara rağmen ailenin devam ettirilmesini teşvik ettiğini, eşlerin birbirine verdiği sıkıntıya sabır göstermeleri gerektiğini ortaya koyduk. Eşlerin birbirlerini Allah için sevmelerinin sevginin boyutunu daha yükseklerle taşıdığını, manevi değerlere inanan insanların ebedi âlemde de bir araya gelebilecekleri bilinciyle eşlerine İslam’ın ahlak değerleri çerçevesinde daha saygılı, sadakatli, vefakâr, fedakâr vb. güzel hasletlerle muamelelerde bulunacaklarına değindik.

Araştırmanın Metodu

Araştırmamızda ilk olarak tezimizle ilgili kavramları belirledik ve kaynak taraması yaptık. Yeterli kaynaklara ulaştıktan sonra kaynakları belli bir plan çerçevesinde okuyup gerekli yerleri etraflıca inceleyip ayıkkladık. Tezi yazmaya başlamadan önce Kur’an ve hadislerde aile kurumu hakkında geçen nasları belirledik ve konuyu işlerken bu kaynaklardan azami derecede istifade ettik. Daha

sonra kaynak taraması yaparken elde ettiğimiz klasik İslam hukuku kaynaklarından olmak üzere ahkâmu'l-kur'an, hadis, hadis şerhleri ve çağdaş eserlerden yararlanarak tez yazımına başladık.

Tezi yazımında mezhepler arası mukayeseli yöntemi uyguladık. Tezimizle ilgili herhangi bir yöntemi incelerken bu konuda mezheplerin farklı görüşleri varsa, ortaya çıkarıp İslam hukukçularının tercih ettiği görüşleri öne çıkarmaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

EVLİLİKTE NİKÂH, NİKÂHIN ŞARTLARI VE DENKLİK

Allah (c.c) insanları çift yaratmıştır. Neslin devamı kadın-erkek birlikteliğine bağlandığından, bu konuda ferdi ve toplumsal bir problem yaşanmaması için aile kurmanın zaruri oluşundan İslam dini bu müessese için bazı şartlar ortaya koymuştur. İslam evliliğin denklik üzerine kurulmasını teşvik etmiş, hatta bazen şart olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple bu bölümde nikâhı, nikâhın unsurları, rükünleri ve göz ardı edilmemesi gereken durumlar olan denklik vb. konular üzerine duracağız.

1.1 Nikâhın Tanımı ve Hükümü

1.1.1 Nikâhın Tanımı

Nikâhın Sözlük Anlamı: Nikâh sözlükte evlenmek ve cinsi ilişkide bulunmak, bitıştirmek bir araya getirmek¹ olarak tanımlanmıştır.

Nikâhın Terim Anlamı: Nikâhın şer'i anlamı hakkında İslam hukukçuları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.²

1. Hanefi hukukçularının görüşüne göre nikâh kelimesi, mecaz olarak evlenme akdi manasında kullanılır. Hakikatte ise cinsi münasebet kastedilmektedir.³
Hanefiler bu görüşü ortaya koyarken şu ayetin mealini delil olarak göstermişlerdir: *“Babalarınızın nikâhladığı kadınlarla nikâhlanmayın...”*⁴
2. Şafiiler Hanefilerin ileri sürdüğü görüşün tersini söylemişlerdir. Şafiiler nikâh kelimesinin, hakikatte evlenme akdi, mecaz anlamı ise cinsel temas manasındadır.⁵
3. Diğer bir görüşe göre ise nikâh kelimesi hem evlenme hem de cinsel temas manalarında kullanılmaktadır. Nikâh kelimesi gerçekte her iki anlamı ifade ettiği için bu görüş üç görüşten en kuvvetli olanıdır.⁶

¹ Muhammed b. Mükrim İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dârü'l-Ma'ârif, Kahire 1119 h, c. L, s. 4537; Mustafa el-Hin vd., *el-Fıkhu'l-Menheci ala Mezheb 'i'l İmam eş-Şafii*, çev. Ali Arslan, Arslan yay., İstanbul, 1994, c. II, s. 117.

² Abdurrahman Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, Çağrı yay., çev. Mehmet Keskin, İstanbul 1993, c. V, s. 2041.

³ Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mavsili, *el-İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtar*, çev. Mehmet Keskin, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2013, c. III, s. 5.

⁴ Nisa 4/22

⁵ el-Hin vd., *el-Fıkhu'l-Menheci*, c. II, s. 117.

⁶ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, c. V, s. 2042.

Nikâhın Çağdaş Anlamı: Nikâh, Aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının geçici olmamak şartıyla hayatlarını birleştirmeyi sağlayan evlilik akdidir.⁷ Bu akitle eşler arasında bir takım hak ve vazifeler doğar ve birbirlerinden meşru olarak faydalanırlar.⁸

Evlilik daha geniş şekilde tarif edilirse, belli bir yaşa ve olgunluğa ulaşmış karşı cinsten iki kişinin tam ve sürekli bir hayat ortaklığı oluşturmak üzere kanunların uygun gördüğü şekilde nikâhın rükün ve şartlarına riayet ederek özel akitle birleşmeleri⁹ olarak tanımlanabilir.

Kur'an'da, nikâh ya da başka bir ifadeyle evlilik akdi (misak-ı galiz) sağlam bir söz olarak nitelendirilmekte ve bu ayetle nikâh akdinin ne kadar önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır.¹⁰

“Onlar (karılarınız)sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz.”¹¹ Nasıl ki elbiseyle bedenın yakınlığı birbirlerine çok yakın ve uygunsa, eşler arasındaki ilişki de buna benzetilmektedir. Ayet aynı zamanda eşlerin birbirlerini tamamlayıcı ve koruyucu olduğuna ve birbirleri için sükûnet ve mutluluk kaynağı olduğun vurgu yapmaktadır.¹²

İslam'ın nikâh ve evlenme muamelesinde hedeflediği en önemli şey ahlak ve iffetin korunması¹³ ve ümmetin sayısını artırmak için neslin devamıdır.¹⁴

1.1.2 Nikâhın Hükümü

Nikâh meşru bir akitir ve müstehabdır. Meşruiyeti Kur'an, sünnet ve icma ile sabittir.¹⁵ Nikâhın her asırda meşru olduğu konusunda âlimler ittifak etmişlerdir.¹⁶

Kur'an-ı Kerim'de nikâhın meşruluğuyla ilgili bazı ayetler:

“İçinizden bekârları ve kölelerinizden, cariyelerinizden salih olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir”¹⁷ ayette geçen “eyâmâ” bekâr anlamında olan “eyim” kelimesinin çoğuludur. Karısı olmayan erkek ve kocası olmayan kadın için kullanılmaktadır. Salih olandan kasıt ise ilişkilerinde tavırları doğru olanlar ve evlilik hayatının sorumluluğunu yerine getirebilme yeteneğine sahip olanlardır.¹⁸ Yine “Size helal

⁷ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXXIII, s. 113.

⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar yay., İstanbul 2013, s. 456.

⁹ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi yay., İstanbul 2014, s. 39.

¹⁰ Nisa 4/21.

¹¹ Bakara 2/187.

¹² Ebu'l -Ala el-Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, İnsan yay., İstanbul 1986, c. I, s. 129; Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, c. II, s. 65.

¹³ Ebu'l -Ala el-Mevdudi, *İslam'da Aile Hukuku* çev. Memiş Tekin, Kitap Dünyası yay., Konya 2013, s.18.

¹⁴ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı*, c. V, s. 2052.

¹⁵ Mavsili, *el-İhtiyar*, c. III, s. 7.

¹⁶ el-Hin vd., *el-Fıkhu'l-Menheci*, c. II, s.118.

¹⁷ Nur 24/32.

¹⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, c. XVIII, s. 480.

olan kadınlardan (ikişer, üçer, dörder) nikâhlayıp alın.”¹⁹ ayetiyle de nikâh tavsiye edilmiştir.

Sünnette Peygamberimizin (s.a.v) nikâha teşvikiyle ilgili bazı hadisleri şöyledir:

Ebu Eyyub (r.a) rivayet etmiştir: “*Dört şey peygamberin sünnetlerindendir: Hayâ, güzel koku sürünmek, misvaklanmak ve evlenmek.*”²⁰

H.z. Aişe (r.a) rivayet ettiği bir hadiste ise Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: “*Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben diğer ümmetlere karşı siz(in çokluğunuz) ile iftihar edeceğim. Kimin maddi imkânı varsa hemen evlensin. Kim maddi imkân bulamazsa oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırıcıdır.*”²¹

Yine Abdullah bin Mes’ud’un rivayet ettiği bir hadis şöyledir: “*Ey gençler! Evliliğe gücü yeten hemen evlensin! Çünkü evlenmek gözü ve ırzı harama karşı daha fazla korur.*”²²

Meşruiyeti, Kur’an’ı ve Sünnetle sabit olan icma ile de desteklenen nikâh konusu, fıkıh literatüründe hukuki bir muamele olup, tarafların durumuna göre ele alınmış hükümleri buna göre belirlenmiştir.²³

1. Evlilik farzdır. Kişi nikâhlanmadığı takdirde zina edeceğini kesin bilirse -mehri verecek ve eşinin geçimini sağlayabilecek durumda ise- evlilik o kişi için farzdır.²⁴
2. Evlilik vaciptir. Kişinin gayri meşru ilişkiye girme tehlikesi bulunması halinde evlilik vaciptir.²⁵
3. Evlilik Sünnettir. Cinsel yönden iradesine sahip olup zinaya düşme tehlikesi olmayan kimse için evlilik sünnettir.
4. Evlilik mekruhtur. Eşlerin birbirine karşı olan hak ve sorumluluklarını yerine getiremeyeceği ve haksızlık yapacağı kanaati ağır basarsa mekruhtur.²⁶
5. Evlilik haramdır. Kişinin evlendiği kadına, evlilik masraflarını karşılayamaması ya da haksızlık yapacağı kesinse bu durumda evlilik haram olur.²⁷

¹⁹ Nisa 4/3

²⁰ Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşşâr Avad Ma’ruf, Darü'l-Garbi'l-İslami, (y.y) 1996, “Nikâh”, 1, H.no: 1080, c. II, s. 377.

²¹ Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid İbn Mâce el-Kazvini, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Darü'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, (y.y) (t.y), “Nikâh”, 1, H.no: 1846, c. I, s. 592.

²² et-Tirmizi, “Nikâh”, 1, H.no: 1081, c. II, s. 378.

²³ Atar, “Nikâh”, c. XXXIII, s. 105.

²⁴ Muammer Emin İbn Abidin, *Reddü'l Muhtar Ale'd-Dürrü'l-Muhtar* çev. Ahmed Davudoğlu, Şamil yay., İstanbul 1983, c. V, s. 254.

²⁵ Muhammed Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Şer'iyye fi'l-Ahvali's-Şahsiyye*, thk. Muhammed Ahmed Sirac-Ali Cuma Muhammed, Dârü's-Selam li't-Tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve't-Terceme, Kahire 2006, c. I, s. 36; Heyet, *Dini Kavramlar sözlüğü*, DİB yay., Ankara 2010, s. 528.

²⁶ Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Şer'iyye*, c. I, s. 36; Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 528; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, MÜİFV yay., İstanbul 2015, s. 33.

²⁷ Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, Risale yay., çev. İbrahim Ural, 1994, c. IX, s. 28.

Nikâhla İlgili Bazı Görüşler: Bazı İslam hukukçuları “*Nikâhla meşgul olmak nafile ibadetlere kendini vermekten daha evladır.*” Görüşünü ileri sürmüşlerdir. Buna göre, kişinin nikâhla nefsinin haramdan muhafaza etmesi ve çocuğun terbiyesiyle meşgul olmasını nafile ibadetten daha hayırlı olarak görmüşlerdir. İbn Abidin’in eserinde nikâhla ilgili “*Bizim için hiçbir ibadet yoktur ki, Hz. Âdem devrinden bu güne kadar meşru olsun da Cennette de devam etsin. Bundan yalnız nikâh ve iman müstesnadır.*” görüşüne yer vermesi, nikâhı ibadet olarak gördüğünün göstergesidir.²⁸

İmam Şafii’ye göre, kişinin nafile ibadetlerle meşgul olması nikâhtan daha efdaldır. Nikâhın ibadet sayılmamasının delili ise, nikâhın muamelattan sayılması, bu işte kâfirle mü’minin ortak olması ve ikisinin de ortaklığının sahih olmasıdır.²⁹ Hanefî hukukçuları bütün akitlerde fâsid ve bâtil ayrımını gözetirken nikâh akdi konusunda Ebu Hanife ile Ebu Yusuf ve İmam Muhammed arasında görüş ayrılığı olmuştur. Bu ihtilafın temelinde nikâhın bir yönüyle ibadetlere, bir yönüyle de muamelata benzetilmiş olması yatmaktadır. Şöyle ki; evlilik, nafile ibadetlerden üstün sayıldığı için ibadetlere benzer. Evlilik bir başka yönüyle de muamelelere benzer. Çünkü bir takım sözleşmelerde olduğu gibi nikâh akdinde icap ve kabul ile yapılır, şahitler ve mehir bulunur. Bu nitelikler ibadetlerde bulunmadığı için, nikâh muamelattan sayılır. Özellikle Ebu Hanife, nikâh akdiyle doğacak çocukların ve nikâh akdine güvenerek bir araya gelmiş eşlerin mağduriyetini önlemek için nikâhı muamelattan sayıp bâtil-fâsid ayrımına özen göstermiştir.³⁰ Ayrıca evlilik cinsel isteklerin teskinini sağlamak için yapıldığından evliliğin ibadet yönünün bulunmadığı görüşünü de öne sürmüşlerdir.³¹

1.2 Evlenme Akdinin Unsurları ve Şartları

Evlenme, fıkıh kaynaklarında ibadetler ve muamelatlar bölümlerinde yer alan bir akittir.³² Evlilik akdinin geçerli olması için bir takım unsur ve şartların bir araya getirilmesi gerekmektedir. Bu unsur ve şartlardan herhangi birinin eksikliği evliliğin ya hiç doğmamasına ya da eksik doğmasına sebebiyet vermektedir.³³ Bunlar şu alt gruplardan oluşmaktadır:

²⁸ İbn Abidin, *Reddû'l Muhtar*, c. V, s. 247.

²⁹ İbrahim Halebi, *Mülteka'l Ebhur*, sad. Ahmed Davudoğlu, Doyuran matbaası, İstanbul 1980, c. I, s. 463.

³⁰ Alauddîn Ebu Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1986, c. II, s. 229; İbn Abidin, *Reddû'l Muhtar*, c. V, s. 247.

³¹ Atar, “Nikâh” c. XXXIII, s. 113.

³² İbn Abidin, *Reddû'l Muhtar*, c. V, s. 247.

³³ M. Akif Aydın, *İslam ve Toplum*, TDV yay., Ankara 2010, c. II, s. 202.

1.2.1 Evlenme Akdinin Unsurları

Rükûn, bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan ve onun yapısından bir parça teşkil eden ana unsura denir.³⁴ Dolayısıyla evlilik akdinde ‘unsurlar’ akdin oluşması için gereken hususlardır. Evlilik akdini gerçekleştiren bu temel öğeler, evlenecek tarafların varlığı ve onların evlilik akdini kuran irade beyanlarıdır.³⁵

1.2.1.1 İcap ve Kabul

Taraflar, tarafların yetkili olan velileri veya vekillerinin iki şahit bulunmasıyla yanlış anlamaya imkân vermeyecek şekilde evlenme iradelerini ortaya koymalarıyla gerçekleşir. Karşılıklı rıza diğer akitlerde olduğu gibi nikâh akdinin de temelidir.³⁶ Rıza, insanın iç âleminde cereyan eden gizli bir unsur olduğundan, bunun yerine rızayı ortaya koyan bir irade beyanının olması esastır.³⁷

Şafiilere göre nikâh akdinin sahih olması için her iki tarafın da “nikâh” ve “tezvic” lafızlarını kullanmış olması gerekir.³⁸ Hanefilere göre ise dille ilgili örfe göre evlenme irade beyanlarını dile getirecek hibe, temlik ve tasadduk ettim gibi lafızlarla da kurulabilir.³⁹

Hanefilere göre ister erkek ister kadın olsun, akdi yapanlardan biri tarafından ilk söylenen icap, ikinci olarak söylenen karşı tarafın lafzı ise kabuldür.⁴⁰ Tarafların her ikisinin, geçmiş veya birinin geçmiş diğerinin de geleceği belirten icap ve kabulle evlilik akdi sahih olur.⁴¹ Şafiilere göre koca adayının sözünün kızın velisinin sözünden önce olması daha evladır.⁴²

Nikâh akdini yapan kadınla erkek veya bunların velileri veya vekilleri birbirlerinin söylediği sözü işitmeleri gerekmektedir. Aksi durumda iki tarafın rızası belirtilmediği için nikâh gerçekleşmez.⁴³

Nikâh akdi sözle olduğu gibi gerektiğinde yazılı da olabilmektedir.⁴⁴ Yazılan mektubun karşı taraf ve şahitlerin huzurunda okunması ve karşı tarafında kabulü ile akit

³⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c.5 s.299; Hamdi Döndüren, “Nikâh”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil yay., 2000, c. VI, s. 222

³⁵ Aydın, *İslam ve toplum*, II, 204-204; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, II, 89.

³⁶ Ebu Zekeriyya Muhyiddîn İbn Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc*, çev. Mithat Acat, Kahraman yay., İstanbul 2003, s. 328; Aydın, *İslam ve toplum*, II, 204-204; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, II, 89.

³⁷ Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, c. II, s. 154; Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 288.

³⁸ Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, c. II, s. 154.

³⁹ Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir Merzinani, *el-Hidaye*, çev. Ahmed Meylani, Kahraman Neşriyat, İstanbul (t.y.), c. II, s. 5; Atar, “Nikâh”, c. XXXIII, s. 114.

⁴⁰ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX, 33.

⁴¹ Ebu'l-Hasan Ahmed bin Muhammed bin Cafer el-Hemedânî (ö.428) *Kuduri ve Tercemesi*, çev. Ali Arslan, Bahar matbaası, İstanbul 1968, s.107.

⁴² Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, c. II, s. 153.

⁴³ Halebi, *Mülteka'l Ebhur*, c. I, s. 465.

⁴⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Bilmen yay. İstanbul (t.y.), c. II, s. 17.

tamamlanır.⁴⁵ Fakat taraflar nikâh meclisinde hazır bulunuyorlarsa iradelerini sözlü olarak beyan etmeleri gerekmektedir.⁴⁶ Ancak sağır ve dilsizler özel işaretleriyle irade beyanında bulunabilirler.⁴⁷

Şafiilere göre nikâh akdinin yazılarak yapılması sahih değildir. Akdi iki tarafında sözlü beyan etmesi gerekmektedir.⁴⁸ Cumhura göre taraflar Arapça bilseler bile istenileni ifade edebildikleri takdirde nikâh geçerli olur. Hanbelîlere göre ise evlilikle ilgili sözleri Arapça söyleyebilme imkânı varsa başka bir dille söylenmesi doğru değildir.⁴⁹

1.2.1.2 Evlilik Akdinin Tarafları

Evliliğin geçerli olabilmesi için akdin iki tarafının olması gereklidir.⁵⁰ Evlenme ehliyeti olan ve evlenmelerinde herhangi bir engel bulunmayan her erkek ve kadın evlenmede taraf olabilir.⁵¹ Taraflar evlenme ehliyeti bulunmadığı takdirde, belirli şartlarda velileri tarafından evlendirilebilirler. Bir kişi evlenme akdinin her iki tarafını da hem velayet hem de vekâlet yoluyla da temsil edebilir.⁵² İslam hukukunda velayet konusu İslam hukukçuları tarafından hala tartışılmakta ve günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

1.2.2 Evlilik Akdinin Kuruluş Şartları

1.2.2.1 Evlenme Ehliyeti

Ehliyetin fıkıh terimi olarak manası: Kişinin dini ve hukuki hükümlere muhatap olmaya elverişli olmasıdır. Başka bir ifadeyle insanların leh ve aleyhindeki hak ve sorumluluklara muhatap olabilme durumudur.⁵³ Bu tanıtım ehliyetin her iki çeşidini de ifade etmektedir.

Nikâhta velayet bir şahsın evlenmesi hususunda diğer bir şahsın haiz olduğu velayet ve salahiyettir. Eksik ehliyetli veya ehliyetsiz kimseler evlenemedikleri halde velileri tarafından evlendirilebilirler.⁵⁴

Yaş konusunda fukahânın görüşüne göre, küçüklerin bizzat evlenme ehliyeti yoktur. Fakat velileri tarafından evlendirilmeleri caiz ve muteberdir.⁵⁵ Fukahanın bu görüşünü isnad

⁴⁵ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı*, c. V, s. 2062.

⁴⁶ Atar, "Nikâh", c. XXXIII, s. 114.

⁴⁷ Döndüren, "Nikâh", c. VI, s. 223.

⁴⁸ Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, c. II, s. 154.

⁴⁹ Zuhayli, *İslam Fıkıhı ansiklopedisi*, c. IX, s. 37.

⁵⁰ Aydın, *İslam ve Toplum*, c. II, s. 204.

⁵¹ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 89.

⁵² Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 5; Aydın, *İslam ve Toplum*, c. II, s. 204.

⁵³ Zekiyyüddin Şa'ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları* çev. İbrahim Kâfi Dönmez, TDV yayınları, Ankara (t.y.), s. 295; Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.141;

⁵⁴ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 8; Aydın, *İslam ve Toplum*, c. II, s. 205.

⁵⁵ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 74.

ettiği ayet şöyledir: “*Adetten kesilen kadınlarınızın iddet bekleme sürelerinde kuşkuya düşerseniz, onların iddetleri üç aydır. Hiç adet görmemiş kadınların süreleri de böyledir. Gebe olan kadınların süreleri ise yüklerini bırakmalarına kadardır. Kim Allah’tan sakınırsa O ona işinde bir kolaylık nasip eder.*”⁵⁶ Bu ayetten anlaşıldığı üzere boşanma durumundaki hükmü beyan ettiği için küçük kızlar evlendirilebilirler.

Küçük çocukların velileri tarafından evlendirilebileceği ile ilgili delil olarak gösterilen hadisi şerif şöyledir: “*Resulullah (a.s), Hz. Aişe (r.a) yedi yaşında iken onunla nikâhlandı...*”⁵⁷ Yetişkin sayılmada alt yaş sınır kızlarda dokuz, erkeklerde on iki; Üst yaş sınırı ise her iki cinste de on beştir. Ebu Hanife’ye göre üst yaş sınırı kızlarda on yedi, erkeklerde on sekizdir.⁵⁸

Ancak İbn Şübrüme (ö. 144) ve Ebu Bekir el-Asam (ö.200/816) aralarında bulunduğu bazı İslam hukukçuları, küçüklerin bizzat evlenmelerini veya velileri tarafından evlendirilmelerini caiz ve muteber görmemişlerdir.⁵⁹ Onlara göre evlilik yaşı normal olarak evliliğin yapıldığı, yani zifafa girilebilen yaştır. Onlar bu görüşlerini “*Yetimleri nikâh çağına kadar deneyin.*”⁶⁰ ayetine dayandırmışlardır. 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin 7. maddesinde de bu görüş tercih edilmiştir.⁶¹ Cumhur, küçük kızların nikâhlarını caiz görüp kızın zifafa elverişli olmadıkça eşine teslim edilmesini yasaklamışlardır.⁶² Dolayısıyla küçüklerin evlendirilmesini caiz görenler, sadece nikâhın kıyılmasına cevaz vermiş olmaktadırlar. Zifaf, ancak normal olarak cinsi münasebetin gerçekleşebileceği zamanda olacaktır.

Hanefilere göre akıllı ve balığ olup temyiz gücüne sahip olan erkek ve kadın başka kimseden izin almaksızın evlilik sözleşmesi yapabilmektedir.⁶³ Bu durumda buluş çağına erişmiş kadının velisi olmasa da kendisinin nikâhlanabilmesi mümkündür. Velinin kızı nikâha icbar etme hakkı yoktur. Velisinin bulunması menduptur.⁶⁴

“*Dul kadın kendi arzusunu açıkça ifade eder, bakire kızın rızası sükûtundan anlaşılır.*”⁶⁵ hadisi açıkça bakire kızların evlendirilmesinde rızalarının alınması gerektiğini

⁵⁶ et-Talak 65/4

⁵⁷ Hz. Aişe’nin on yedi-on sekiz yaşlarında evlendiğine dair değerlendirme için bkz. İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Hadis Ansiklopedisi*, Akçağ yay., (t.y.), c. XVII, s. 195.

⁵⁸ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 7.

⁵⁹ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 74.

⁶⁰ Nisa 4/5.

⁶¹ Atar, “Nikâh”, c. XXXIII, s. 115.

⁶² Muhammed Kadri Paşa, *el-Ahkamü’s-Şer’iyye*, c. I, s. 161.

⁶³ Kâsânî, *Bedâiu’s-senâi*, c.3, s.352.

⁶⁴ Heyet, *Dini Kavramlar sözlüğü*, s. 528.

⁶⁵ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Camiu’s-Sahih*, thk. Muhammed Fuat Abdulbaki, el-matbaatu’s-Selefiyye, Kahire 1400, “İkrah”, 5, H.no: 372, c. IV, s. 286, 291.

ifade etmektedir. Buna göre her ne kadar evlilik teklifi babaya yapılsa da, akdin bağlayıcı olması için kadının rızası gerekmektedir.⁶⁶

Rızaları alınmadan kızların evlendirilmesinin doğru olmadığını gösteren bir hadis-i şerifte şöyledir: Genç bir kız Resulullah'a (s.a.v.) gelerek: “*Babam hakirliğini benimle gidermek için kardeşinin oğluyla evlendirdi*” diye şikâyetle bulundu. Resulullah (s.a.v.) nikâhın kabul ve reddinde yetkiyi kıza bıraktı.⁶⁷

Bu konuda cumhurun görüşü ise reşit olan bakireyi babasının zorlayabileceğidir. Her ne kadar “*Veliden izinsiz nikâh sahih olmaz.*”⁶⁸ hadis-i delil olarak göstermiş olsalar bile bu hadis kadının velisinden izinsiz evlenemeyeceğini yansıtsa da “kadını zorla da olsa sadece velisi evlendirir” gibi bir sonuç çıkarılamaz.⁶⁹

İmam Şafii ve Malik’e göre ise nikâh hiçbir zaman kadınların ifadesiyle gerçekleşmez.⁷⁰ Her kadının, nikâh akdini yapacak bir velisinin bulunması şarttır. Hiçbir kadın kendi nikâhını veya başka bir kadının nikâh akdini yapamaz. Şafiilere göre, bekâr olan kızı sadece baba ve sahih olan dedeleri nikâha icbar edebilirler.⁷¹ Hanefilere göre ise kadın bekâr olup buluğa ermiş ise velisi onu icbar velayetiyle evlendiremez.⁷²

1.2.2.2 Meclis Birliği

İcab ve kabulde bulunurken nikâh meclisinin ittihamı şarttır. Aksi durumda nikâh munakid olmaz.⁷³ Nikâh meclisi icabın yapılmasıyla başlar ve tarafların toplantı mahallerini terk ettikleri âna kadar devam eder. Nikâh meclisi bozulmadan icaba karşılık kabul bulunulursa nikâh akdi tamamlanmış olur. Nikâh meclisinde icaptan sonra kabul bulunmadıkça, her iki tarafta meclisin sonuna kadar cayma imkânına sahiptir.⁷⁴ Mektup veya elçi göndermek suretiyle yapılan icaplarda meclis birliği mektubun okunduğu yahut elçinin görevini ifa ettiği mecliste sağlanır.⁷⁵

⁶⁶ Majid Khadduri, *İslam Hukukunda Evlilik “Modernist Bakış Açısı”*, çev. Ali Duman, İHAD, 2007, s. 172.

⁶⁷ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuâyb Arnavut vd, Müessesetü’r-Risale Li’t-Tiba’a ve’n-Neşr ve’t-Te’vzi’, Beyrut 2001, “Müsnedi Aişe”, H.no: 25043, c. XLI, s. 492 – 493.

⁶⁸ Ali b. Ömer ed-Dârakutnî, *es-Sünen*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud - Ali Muhammed Mi’vad, Daru’l-Maarife, Beyrut 2001, “Nikâh”, 21, H.no: 3477, c. III, s. 152.

⁶⁹ Köksal, *İslam Hukuku*, s. 89.

⁷⁰ Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 16.

⁷¹ Hin vd., *el-Fıkhü’l-Menheci*, c. II, s. 157.

⁷² Kadri Paşa, *el-Ahkamü’s-Şer’iyye*, c. I, s. 135.

⁷³ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 15.

⁷⁴ Heyet, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, thk. Abdüllatif Hasan Abdurrahman, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2000, c. I, s.299-300; Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, AÜHF yay., Ankara 1974, s. 60.

⁷⁵ Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, çev. Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev yay., İstanbul 2008, c. V, s. 17.

1.2.2.3 Evlenme Engelinin Bulunmaması

İslam'da belirli akrabalarla evlenilmesi yasaklanmıştır.⁷⁶ Nikâhları geçici veya ebedi olarak haram olan kadınlara “muharremat” denmektedir.⁷⁷ Nikâhın sahih olması için evlenecek kişilerin evlenme engellerinin bulunmaması gerekmektedir. Evlenme engeliyle anlatılmak istenen hem evliliğe teşebbüsü önleyen hem de akit yapmaya kalkışmayı gayri meşru kılan durumdur.⁷⁸ Evlenme engelleri doğrudan Kuran ve Sünnete dayandırılmış ve detaylıca açıklanmıştır.

Evlenme engeli devamlı evlenme engelleri ve geçici evlenme engelleri olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlarda kendi aralarında kısımlara ayrılmaktadır.

1.2.2.3.1 Devamlı Evlenme Engelleri

Devamlı evlenme engelleri, İslam hukukunda tarafların birbirleriyle evlenmelerine ebedi olarak engel olan durumlardır.⁷⁹ Bunlar üç kısımda ele alınmıştır.

1.2.2.3.1.1 Akrabalık (Kan Hısımlığı) Sebebiyle Oluşan Engeller

Kan hısımlığı yoluyla ebedi olarak haram olanlar dört kısımdır.

1. Ne kadar yukarı çıkarsa çıksın kişinin usulü (ecdadı): Ana, nine, baba, dede.
2. Ne kadar aşağı inse de kişinin füru'u (evladı): Oğul, kız ve bunların çocukları.
3. Ana babanın füru'u ve bunların çocukları; Kardeşler ve kardeş çocukları.
4. Dede-ninenin füru'undan birinci tabaka: Amca-hala, dayı-teyze. Bunların çocukları ikinci derece oldukları için evlenme engeline dâhil olmazlar.⁸⁰

“Size anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız ve teyzeleriniz, biraderinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları haram kılınmıştır.”⁸¹ ayeti bahsedilen kısımlara delil olarak gösterilmekte olup burada sayılanlar kişiye mutlak surette haram kılınmıştır. Nasslarda da belirtildiği gibi kişinin, amcakızı, dayıoğlu gibi yakınlarıyla evliliği yasaklanmamıştır.⁸²

⁷⁶ Nisa 4/23.

⁷⁷ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 8.

⁷⁸ Serahsi, *el-Mebsût*, c.IX, s.85; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 62.

⁷⁹ Aydın, *İslam ve Toplum*, II, 215.

⁸⁰ el-Mavsili, *el-İhtiyar*, c. III, s. 14; Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, c. IX, s. 105.

⁸¹ Nisa 4/23.

⁸² Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, c. IX, s. 106; Kızılkaya, *Evlilik ve Aile Okulu*, s. 57.

1.2.2.3.1.2 Evlilik (Sihri Hısımlık) Yoluyla Oluşan Engeller

Evli eşler arasındaki nikâh bağından dolayı mahremiyete sebep olan akrabalıklar oluşur. Evli eşler birbirlerinin usul ve fûru ile ebediyyen evlenemezler.⁸³ Evlenme sebebiyle oluşan manileri dört başlık altında toplamak mümkündür. Bu başlıkları şöyle sıralayabiliriz:

Ne Kadar Yukarı Çıksa da Usulün Eşleri: Baba ve dedenin eşleridir.⁸⁴ “Geçmişte olanlar hariç, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin.”⁸⁵ Bu yasak hem öz hem de üvey anne için geçerli kılınmıştır.⁸⁶

Ne Kadar İnse de Fûru’un Eşleri: Çocuk veya torunun eşleri. “Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın karıları size haram kılındı.”⁸⁷

Zevcenin Usulü: Kişinin karısının annesi ile bunun anne ve nineleri. “Karılarınızın anaları da size haram kılındı.”⁸⁸

İmam Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Şafii’nin görüşlerine göre bir kadınla nikâh yapmak, o kadının annesinin kişiye haram kılınmasına sebeptir. Hz. Ali’nin görüşüne göre ise cinsel birleşme meydana gelmemişse nikâhlayan kişiye o kadının annesi haram olmaz.⁸⁹

Zevcenin Fûruu: Bir kadınla zifafa giren kişi onun fûru’u ile evlenemez.⁹⁰ “Kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olma himayenizdeki üvey kızlarınız. Eğer üvey kızlarınızın analarıyla zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur.”⁹¹ ayetinden anlaşıldığı erkek hanımıyla evlendikten sonra zifafa girmişse üvey kızı ona haram olur. Zifafa girmeden boşanmışsa bu durumda üvey kızıyla evlenebilir.

1.2.2.3.1.3 Süt Emzirme (Süt Hısımlığı) Yoluyla Oluşan Engeller

Süt hısımlığı, çocukla öz annesi dışında çocuğa süt veren kadın ve onun belirli yakınları arasında meydana gelmektedir. Süt akrabalığıyla miras hakkı oluşmadığı halde evlenme engeli meydana gelir.⁹²

Soy ile nikâhı haram olanlar süt ile de haram olurlar.⁹³ Bu durum göz önünde bulundurulursa, bir kadın kız veya erkeği emzirdiği takdirde kendisi öz anne, kocası da öz baba gibi kabul edilir. Bu konuda ittifak vardır.⁹⁴

⁸³ Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, A.H.İ. yay., İstanbul 2006, s. 250.

⁸⁴ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 106.

⁸⁵ Nisa 4/22.

⁸⁶ Mevdudi, *Tehimu’l Kur’an*, c. I, s. 304.

⁸⁷ Nisa 4/23.

⁸⁸ Nisa 4/23

⁸⁹ Kadri Paşa, *el-Ahkamü’s-Şer’iyye*, c. I, s.88.

⁹⁰ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 110; Karaman, *Ana Hatları ile İslam Hukuku*, c. II, s. 86

⁹¹ Nisa 4/23

⁹² Heyet, *el-Fetâva’l-Hindiyeye*, c.I, s.305; Mehmet Kızılkaya, *A’dan Z’ye İslam’da Evlilik ve Aile Okulu*, Hayat yay. İstanbul 2014, s. 58.

İslam hukukunda süt emmenin sürekli ve kesin evlenme engeli oluşturmasının dayanağı: “...*Ve sizi emzirmiş olan süt analarınız, süt kardeşleriniz size haram kılındı*”⁹⁵ ayetidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Allah nesebden haram kıldığını süttten de haram kılmıştır.*”⁹⁶ hadisi şerifiyle süt ile haram olanların soy ile de haram olduğunu belirtmiştir.

Sütkardeşin haram kılınması konusunda her ne kadar ittifak olmuş olsa da emilmesi gereken süt miktarı konusunda mezheplerin görüş farklılıkları mevcuttur.

Emilmesi gereken süt miktarı Ebu Hanife ve İmam Malike göre çocuğun en az orucu bozacak kadar süt içmesidir. İmam Ahmed b. Hanbel’e göre çocuk en az üç kere, İmam Şafii’ye göre ise en az beş kez emmesiyle başlar.⁹⁷

Abdullah İbnu’z-Zubeyr (r.a) rivayet ettiği bir hadiste Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Bağırsakları birbirinden ayıran miktarda süt emilmedikçe evlenme yasağı hâsıl olan emme vuku bulmaz*”⁹⁸

1.2.2.3.2 Geçici Evlenme Engelleri

Bu engeller geçici olup belirli hallerde ortadan kalkması mümkün olan, devamlı engel oluşturmayan sebeplerdir.⁹⁹ Dolayısıyla engelin ortadan kalkmasıyla evliliğin caiz olduğu durumlardır.

1.2.2.3.2.1 Din Farkı ve İffetsizlik

Kur’an-ı Kerim’de küfür ehlinin müşrik kesimiyle ilgili evlenme yasağının kapsamı iki taraflı (kadın ve erkek) olarak net bir şekilde beyan edilmiştir. “*(Ey mü’min erkekler!) müşrik bayanlarla iman etmedikleri sürece evlenmeyiniz. Mü’min bir cariye, müşrik bir (hür) bayandan kesinlikle daha hayırlıdır; müşrik bayan sizin çok hoşunuza gitmiş olsa bile. Yine aynı şekilde onlar iman etmedikleri sürece müşrik erkeklerle, mü’min bayanları evlendirmeyiniz. Mü’min bir köle, müşrik bir (hür) erkekten kesinlikle daha hayırlıdır; Müşrik erkek sizin çok hoşunuza gitmiş olsa bile.*”¹⁰⁰

⁹³ Muhammed b. Muhamed el-Gazali, *İhyau Ulumi’d-Din*, Ilıcak Matbaacılık, İstanbul (t.y.), c. II, s. 171.

⁹⁴ Şemsuddin Muhammed Arafa ed-Desûkî, *Hâşiye ed-Desûkî âlâ Şerhi’l-Kebir*, Daru İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye, (y.y)(t.y), c. II, s. 504-505; Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’*, c.IV, s.13; İbn Kudame, *el-Muğni*, c.VI, s.581.

⁹⁵ Nisa 4/23.

⁹⁶ et-Tirmizi, “Radaa”, 1, H.no: 1146, c. II, s. 439; Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Magribî, *Cem’ul Fevaid min Cami’il-usul ve Mecma’iz-Zevaid*, Mektebü’r-Rüşd, Riyad 2005, H.no: 4196, s. 619.

⁹⁷ İbn Kudame, *el-Muğni*, c. VII, 559; Heyet, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, c.I, s.305.

⁹⁸ Tirmizî, “Radaa”, 5, H.no: 1152, c. II, s. 446.

⁹⁹ Aydın, *İslam ve Toplum*, c. II, s. 216.

¹⁰⁰ Bakara 2/221

Kadınlar genelde eşlerine uyarlar ve onların yaptıklarından etkilenirler. Böyle bir evlilikte koca küfürde ise veya farklı bir dine mensub ise kadını kendi fikrine çağırırsa kadının bu durumda kocasına uyum sağlama korkusu bulunmaktadır.¹⁰¹

Yine başka bir ayette genel ifadeyle, mü'min bayanların kafir erkeklerle kâfir erkeklerin mü'min bayanlara helal olmadığı açıklanmaktadır:

*“Eğer onların inanmış olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri döndürmeyin; Ne bu kadınlar onlara helaldir, ne de onlar bunlara helal olur.”*¹⁰²

Zaniye bir kadın, ancak tevbe etmemiş zani veya müşrik bir erkeğe denk bir eş olabilir. Mümin kadınları zani erkeklerle evlendirmek haramdır. Zina edip tevbe etmemiş kadın içinde zani veya müşrik erkek ona denk eş olabilir.¹⁰³ *“Zina eden erkek ancak zina eden kadın veya müşrik bir kadını nikâh eder; zina eden kadını da ancak zina eden veya müşrik bir erkek nikâhlar. Bu müminlere haram kılındı.”*¹⁰⁴

1.2.2.3.2.2 Üç Defa Boşama

Karısını üç defa boşamış olan erkeğin, ikinci bir kere onunla evlenmesi helal olmaz. Bu engel geçici bir engeldir. Kadın başka bir erkekle sahîh bir evlilik yaptıktan sonra, o evliliğin sona ermesiyle iddetini tamamlarsa yasak ortadan kalkar. Bu durumda artık ilk koca, dilerse boşamış olduğu eşiyle tekrar evlenebilir.¹⁰⁵

1.2.2.3.2.3 Kadının Başkasının Nikâhı Altında Olması

Boşanmış olan veya kocası ölmüş olup iddet bekleyen kadınlarla evlenmek geçici evlenme engelleri arasında sayılmıştır. Ayrıca kadın başka biriyle evli ise, boşanmadıkça yahut eşi vefat etmediği sürece bir başkasıyla evlenemez.¹⁰⁶ *“Evli kadınlar da size haram kılındı”*¹⁰⁷

1.2.2.3.2.4 Çok Eşliliğe Bağlı Evlenme

Erkeğin nikâhladığı kadının dört tane olması durumunda beşincisi haramdır.¹⁰⁸ Nikâhının altındaki kadınlardan biri üç talakla boşanmış olup iddet bekliyorsa bu durumda erkeğin evlenmesi yasak değildir.¹⁰⁹

¹⁰¹ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 122.

¹⁰² Mümtehhine 60/10.

¹⁰³ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, c. III, s. 432.

¹⁰⁴ Nur 24/3

¹⁰⁵ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 114; Beşir Gözübenli, *İslam Aile Hukukunda “İhsan” Kavramı Hakkında Bazı Mülâhazalar*, sy.11, İHAD, (t.y.). s.13-14; Aydın, *İslam ve Toplum*, c. II, s. 216

¹⁰⁶ Gazali, *İhyau Ulumi'd-Din*, c. II, s. 171; Kızılkaya, *Evlilik ve Aile Okulu*, s. 59; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 88.

¹⁰⁷ Nisa 4/24.

¹⁰⁸ Nisa 4/23.

¹⁰⁹ Gazali, *İhyau Ulumiddin*, c. II, s. 172.

1.2.2.3.2.5 Zevcenin Hısımlı Olma

Erkeğin evlenebileceği kadın sayısı en fazla dördtür. Ancak bu konuda bazı yasaklara dikkat çekmek gerekir. Kişinin hanımının teyzesi, halası ve öz yeğenini hanımıyla aynı nikâh altında bulundurması haramdır.¹¹⁰ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) şu hadis-i şerif ile bu konulara açıklık getirmiştir. “*Kadının, halasının üstüne veya halanın, kardeşinin kızının üstüne veya kadının, teyzesinin üstüne veya teyzenin kardeşinin kızının üstüne nikâhlanması yasaktır.*”¹¹¹

Erkek iki akid ile iki kız kardeşi nikâhlarsa ve hangi nikâhın daha önce kıyıldığını bilmezse ikisi de kendisinden alınır.¹¹² Çünkü birinin nikâhı kesin olarak batıl olmuştur.¹¹³ “*Erkek iki kız kardeşi aynı anda nikâhlayamaz.*”¹¹⁴

1.2.3 Evlilik Akdinin Geçerlilik Şartları

1.2.3.1 Şahitler

Nikâh akdi gerçekleşmesiyle muaşerat helal olup, mehir, nafaka, neseb miras hakkı vb. önemli neticeler doğurduğu için, bunların eşler tarafından yerine getirilmemesi veya inkâr edilmesi ihtimaline karşı İslam bu konuda ihtiyatlı davranarak nikâhın sahih olması için akit yapılırken şahitlerin huzurunda yapılmasını şart kılmıştır.¹¹⁵ Ayrıca akid esnasında şahitlerin icab ve kabulü birlikte işitmiş olmaları gerekmektedir.¹¹⁶

Şahitlerin mevcudiyetinin olmasındaki amaç akdi desteklemek, evlilik sözleşmesine açıklık kazandırmak ve bu ilişkiyi etrafa duyurmaktır.¹¹⁷

Üç mezhebin ittifakı üzere şahitlik evliliğin sıhhat şartlarından olup nikâh akdi yapılırken icab ve kabul anında en az iki şahit olması gerekmektedir.¹¹⁸ Hanefî hukukçular Bakara Suresinin 282. ayetine dayanarak nikâhta bir erkek iki kadının şahitliğini de kabul ederler.¹¹⁹

Malikilere göre de iki şahidin zifaktan önce bulunmaları gerekmektedir. Akit esnasında bulunmaları zorunlu olmamakla birlikte menduptur.¹²⁰

¹¹⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kuran*, c. II, s. 307.

¹¹¹ et-Tirmizi, “Nikâh”, 8, H.no: 1125, c. II, s. 418.

¹¹² Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 10.

¹¹³ el-Mavsili, *el-İhtiyar*, c. II, s. 19.

¹¹⁴ Nisa 4/23.

¹¹⁵ Hin vd., *el-Fıkhu'l-Menheci*, c. II, s. 65; el-Mavsili, *el-İhtiyar*, c. II, s. 11.

¹¹⁶ Halil Günenç, *Büyük Şafii İlmihali*, İlim Yayınları, İstanbul, (t.y), s. 441.

¹¹⁷ Aydın, *İslam ve Toplum*, c. II, s. 200.

¹¹⁸ Zuhayli, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, c. IX, s. 58; Khadduri, *İslam Hukukunda Evlilik*, s. 172.

¹¹⁹ Aydın, *İslam ve Toplum*, c. II, s. 207.

¹²⁰ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhu*, c. V, s. 2075.

İslam hukukçularına göre nikâh akdinde şahitlerde bazı özelliklerin bulunması gerekmektedir. Bu özelliklerin bazıları mezhepler arasında ittifakla kabul edilirken bazıları da mezhepler arasında farklı görüşle kabul edilmektedir.

Şahitlerin hür, müslüman, erkek, akıl ve baliğ olması gerekmektedir.¹²¹ Şahitlerin akıllı ve baliğ olması konusunda fıkıh âlimleri ittifak etmişlerdir.¹²² Evlenme akdinde, köle de velayet vasfı bulunmadığı için şahidin hür olması şartı koşulmuştur.¹²³ Ahmed b. Hanbel kölenin de şahid olabileceği görüşüne sahiptir.¹²⁴

Hanefilere göre fasıkların şahitliği caizdir. Çünkü fasığın kendini, kölelerini ve cariyelerini evlendirmesi caizdir. Bu nedenle fasığın şahitliği de caizdir. İmam Şafii'ye göre fasığın şahitliği caiz değildir. Çünkü fasık kendi nefisine hıyanet etmektedir.¹²⁵

Nikâh akdinde şahitlerin adil olması gerekmektedir.¹²⁶ Ebu Hanife'ye göre böyle bir şart yoktur.¹²⁷

Müslümanların nikâh akdinde, kâfirin Müslüman üzerinde velayet hakkı bulunmadığı için şahitlerin Müslüman olması şarttır.¹²⁸ Ebu Hanife ve Ebu Yusuf, evlenecek olan kadının Müslüman olmayıp ehli kitap olması durumunda şahitlerin de ehli kitap olabileceği görüşündedirler.¹²⁹ İmam Muhammed'e göre ise bu durumda şahitlerin şehadetiyle yapılan nikâh caiz değildir.

1.2.3.2 Evlenmede Rıza ve İhtiyarın Olması (İkrahın Olmaması)

İkrah, tehdit ve zor kullanmak demektir. İnsanı teb'an ve şer'an hoşlanmadığı bir şeye icbar etmek demektir.¹³⁰ Nikâhta ikrah, bir diğer deyişle cebir ve zorlamanın olmaması Hanefiler dışındaki mezheplere göre nikâhın sıhhat şartıdır. Dolayısıyla ikrahın olması durumunda akdin sıhhat şartlarındaki eksiklik sebebiyle nikah akdi geçersiz sayılmaktadır. Hanefilerin dışındakiler bu görüşlerini¹³¹ “Allah Teâla ümmetimden hata, unutma ve zorlamanın günahını affetmiştir.”¹³² hadisine isnad etmişlerdir.

¹²¹ Atar, “Nikâh”, c. XXXIII, s. 116.

¹²² Zuhayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, c. IX, s. 60.

¹²³ Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 6.

¹²⁴ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 92.

¹²⁵ Halebi, *Mülteka'l Ebhur*, c. I, s. 465.

¹²⁶ Ebu'l-Hüseyn Yahya b. Ebi'l-Hayr Sâlim el-İmrânî, *el-Beyan fî Mezhebi'l-İmami's-Şâfiî*, thk. Muhammed en-Nurî, Dârü'l-Minhac li't-Tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrut 2000, c. XIII, s. 278.

¹²⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. II, s. 256; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 92.

¹²⁸ el-Mavsilî, *el-İhtiyar*, c. III, s. 11.

¹²⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. II, s. 253,254.

¹³⁰ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü*, s. 241

¹³¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. VII, s. 182; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s.431; Desûkî, *Hâşiye*, c. II, s. 369.

¹³² Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, “Hulu' ve Tâlak”, 31, H.no: 15094, c. VII, s. 584.

Hanefiler ise ikrahın evlenmeye ve boşanmaya etkisini “*Üç şeyin şakası da ciddidir ciddisi de ciddidir; Nikâh talak ve köle azad etmek.*”¹³³ Hadis-i şerife isnad ederek cebir ve şiddete maruz kalan kimseyi şaka yapan kimseye benzetmektedirler.¹³⁴

Akit ikrah neticesiyle yapıldığı takdirde tam sıhhatli olmaz. Bu durumda ikraha maruz kalan kimse ikrahi ileri sürerse akit fasittir. İkrahı ileri sürmediği takdirde akit tamamen muteberdir.¹³⁵ “*Hansa binti Hazam el Ensari dul kadını babası onu birine nikâhladı. Hansa bu nikâhtan hoşlanmadı ve Resulullah’a geldi, babasının yaptığını anlattı Resulullah (s.a.v.) da onun nikâhını reddetti.*”¹³⁶

1.2.3.3 Evlenme Engelinin Bulunmaması

Engellerin bulunmamasından maksat akdin taraflarının Şari’n çizdiği sınırlarla nikâha elverişli olmalarıdır. Bu konuyu evliliğin kuruluş şartları kısmında ayrıntılı olarak ele aldığımız için burada tekrar etmeye gerek duymadık.

1.2.3.4 Evliliğin Gizlenmemesi

Şahitlerden başka kimsenin duymaması şartıyla yapılan bu evliliğe “nikâhu’s-sır” denmektedir. Kocayla şahitler anlaşarak nikâhı insanlardan veya bir topluluktan gizlenmesiyle yapılan anlaşmadır. Malikilerin görüşüne göre bu durumda nikâh, sıhhat şartlarına uygun olmadığı için geçersiz kabul edilmiştir.¹³⁷

“*Şu nikâhı aleni yapın; onu mescitlerin içinde kurun ve onun için def çalın!.*”¹³⁸ “*Haram ile helali birbirinden ayıran nesne, def ve sestir.*”¹³⁹ gibi hadisler evlilik esnasında def çalınıp şarkı söylenmesine izin vermiştir. Nikâhın düğünle yapılmasının istenmesi nikâhın aleniyet kazanmasını sağlama maksadına yöneliktir.¹⁴⁰

1.3 Evlilikte İleri Sürülen Şartlara Riayet

Şart lügatte, “alamet, yerine getirilmesi gerekli olan şey” anlamında ifade edilir.¹⁴¹ Şer’i manası ise “Varlığı hükmün varlığını gerektirmeyen, yokluğu hükmün yokluğunu gerektiren ve onun yapısından bir parça oluşturmeyen durumdur”.¹⁴²

¹³³ Süleyman Ebu Dâvud b. Eş’as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Beytül’-Efkari’-d-Düveliyye, Ürdün (t.y), “Talâk”, 9, H.no: 2194, s. 249.

¹³⁴ Aydın, *İslam ve Toplum*, c. II, s. 208.

¹³⁵ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 147.

¹³⁶ Ebu Dâvud, “Nikâh”, 24,25, H.no: 2101, s. 239.

¹³⁷ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 66; Köksal, *İslam Hukuku*, s. 111; Aydın, *İslam ve Toplum*, c. II, s. 208

¹³⁸ et-Tirmizi, “Nikah”, 8, H.no:1089, c. II, s. 384.

¹³⁹ et-Tirmizi, “Nikâh”, 8, H.no:1088, c. II, s. 384.

¹⁴⁰ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c. XVII, s. 199.

¹⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c. XXV, s. 2235; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 519; Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 612.

1.3.1 Evlilikte İleri Sürülen Şartın Mahiyeti

İslam’da ailenin kurulması kadar en az devam edilmesi konusuna da önem verilmiştir. Nikâhın devam etmesi ve aile birliğinin sürekliliği için, kadın ve erkeğe bazı şartlar ileri sürebilmeleri ve bu şartlarla hak sahibi olmaları sağlanmış, bu şartlar ömür boyu devam edecek evlilik hususunda önemli bir yer edinmiştir. “*Ey iman edenler, verdiğiniz sözleri yerine getiriniz.*”¹⁴³

Nikâh esnasında eşlerden birinin diğerine bir gayeye bağlı olarak talep ettiği şartlar göz ardı edilmemelidir. Peygamber Efendimiz (a.s) bu konunun önemine hadis-i şerifte şöyle değinmiştir; “*Yerine getirilmesi gerek şartların en mühim olanı nikâhta kabul edilen şartlardır.*”¹⁴⁴ Ancak bu şartların İslam hukukunun çizdiği kurallar ile çatışmaması lazımdır. Muamelatta koşulan şartlar Şeriata zıt olduğu durumda batıl hükmündendir. Kadının evlenince nikâhın maksatlarından olan cinsel münasebete girmemesi veya kumasını boşattırma şartı gibi. Buna delil olarak da Hz. Peygamber’in “*Allah’ın kitabında olmayan şartlar batıldır*”¹⁴⁵ buyurduğu hadis-i şerifidir.

1.3.2 Nikâh Akdinde Şart

Nikâhtan önce ve nikâh esnasında ileri sürülen şartlara riayet etmenin gerekliliği ve bu şartların geçerliliği hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şart kavramında çeşitli sınıflandırılmalar mevcuttur. Konumuz olan evlenme akdi gerçekleştirilirken ileri sürülen şartlar iki çeşittir.

1.3.2.1 Ta’likî Şartlar

Akdin gerçekleşmesi kendisine bağlı olan şartlara ta’likî şart denir. ‘Şu olunca, şu olursa’ gibi vuku bulacak bir olay ya da gelişmeye bağlanan şartlar gibi.¹⁴⁶

1.3.2.1.1 Şüpheli Bir Şarta Bağlanan Nikâh

Nikâh akdi meydana gelmesi şüpheli bir şarta bağlandığı takdirde sahih olmaz. Erkeğin ‘kardeşim seferden gelirse seninle evlendim’ deyip kadının da ‘kabul ettim’ demesi,¹⁴⁷ adamın da kızına ‘eve girersen seni filancayla nikâhladım’ der, filan da kabul

¹⁴² Ahmed b. İdris el-Karâfî, *el-Furûk*, thk. Halil el-Mansur, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1998, c. I, s. 105; Mehmet Boynukalın, “şart”, DİA, c. XXXVIII, s. 364.

¹⁴³ Maide 5/1.

¹⁴⁴ Buhârî, “Nikâh” 52, H.no: 5151, c. III, s. 375.

¹⁴⁵ Buhârî, “Şurut”, 13, H.no: 2729, c. II, s. 278.

¹⁴⁶ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 52.

¹⁴⁷ Kadri Paşa, *el-Ahkamü’ş-Şer’iyye*, c. I, s. 55.

ederse bu sıygayla nikâh geçekleşmez.¹⁴⁸ Şafiilere göre ‘Allah izin verirse seninle evlendim demek’ gibi bir sözle yapılan nikâh, eğer kastedilen her şeyin Allah’ın dilemesiyle yapıldı ise sahih, Allah’ın iznine ta’lik söz konusuysa batıl olur.¹⁴⁹

1.3.2.1.2 Geçmiş veya Belirli Şarta Bağlanan Nikâh

Şarta bağlı akitte şart mazi olursa, nikâhın meydana gelmesi geçmiş bir şarta bağlanmışsa, akit sahih olur. Çünkü o şart geçmiş, nihayet bulmuştur. Bir adam diğer birisine ‘kızını oğluma nikâhla’ dese diğeri o ise ‘ben kızımı başkasıyla evlendirdim’ dese, diğeri onu yalanlasa ve babası ‘eğer onu onunla evlendirmedimse senin oğlunla evlendiriyorum’ dese diğeri iki şahidin huzurunda ondan kabul etse, gerçekten onu başkasıyla evlendirmediyi ortaya çıktığı takdirde akit sahih olur.¹⁵⁰ Şâfiiler ‘o bir bayan ise seni onunla evlendirdim’ deyip bahsedilen kişinin bayan olduğunun ortaya çıkması durumunda nikâhı şarta bağlamak, sıygayı batıl edeceği için akit batıldır. Ancak bir adam bir kız çocuğu ile müjdelenir, haberin doğru olduğunu anlar da, müjdeyi veren kimseye ‘kızımı seninle evlendirdim’ derse akit olur. Çünkü bu bir ta’lik değil tahkiktir.¹⁵¹ Küçük kızın nikâhı sahih olmakla birlikte, cinsel münasebete elverişli olmadıkça babası onu kocasına teslim etmez.¹⁵²

1.3.2.1.3 Gerçekleşmesi Geleceğe Bağlanan Nikâh

Müstakbel üzerine bağlanan akit gerçekleşmesi muhakkak bir şey olduğunda derhal akit gerçekleşir.¹⁵³ Ancak nikâhın müstakbel bir zamana izafesi sahih değildir.¹⁵⁴ Belirlenen bu vakit ister yakın olsun, ister uzak olsun. Bir erkek kadına ‘seni yarın nikâhladım’ dese kadın kabul etse, nikâh akdedilmiş olmaz. Evlenecek kişinin ‘seni gelecek ayın başından itibaren nikâhladım’ demesi gibi.¹⁵⁵ Evliliğin, ‘babam razı olursa seninle evlenirim’ veya ‘güneş doğunca kızımı seninle evlendiririm’ örneklerinde olduğu gibi yarın veya öbür gün seninle evlendim gibi geleceğe yönelik olması, daha olmamış bir şarta bağlı olması dört mezhebe göre caiz değildir.¹⁵⁶

¹⁴⁸ Muhammed b. Framuz b. Ali Muhyiddin Molla Husrev, *Dürrü'l-Hükkam*, Mir Muhammed Kütüphanesi, Keraçi (t.y.), c. I, s. 334.

¹⁴⁹ Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza b. Şihabuddin er-Remli, *Nihayetü'l-Muhtac İla Şerhi'l-Minhac*, Daru'l-Fikr li't-Tiba'a, Beyrut 1984, c. VI, s. 213.

¹⁵⁰ Molla Husrev, *Dürrü'l-Hükkam*, c. III, s. 334; Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Ser'iyye*, c. I, s. 56.

¹⁵¹ Muhammed b. el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtac ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhac*, thk. Muhammed Halil İtânî, Dârü'l-Ma'rife li't-Tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrut 1997, c. III, s. 191.

¹⁵² Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Ser'iyye*, c. I, s. 160.

¹⁵³ Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Ser'iyye*, c. I, s. 56.

¹⁵⁴ Molla Husrev, *Dürrü'l-Hükkam*, c. I, s. 334; Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 39.

¹⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, c. V, s. 153; Molla Husrev, *Dürrü'l-Hükkam*, c. I, s. 334; Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Ser'iyye*, c. I, s. 56.

¹⁵⁶ Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Ser'iyye*, c. I, s. 56; Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 45.

1.3.2.1.4 Nikâhı Vakit Şartına Bağlamak

Evlilik, İslam'ın beş temel esasından biri olan neslin devamı ilkesi sebebiyle meşru kılınmıştır. Yani evlilik fitri ihtiyaç dışında aynı zamanda neslin devamını sağlıyor. Evlilik akdini vakit ile sınırlamak bu temele aykırıdır. İslam hukukunda akdi vakte bağlamak farklı başlıklarla ele alınmıştır. Onlardan bazıları ve hukuki hükümleri şunlardır:

1.3.2.1.4.1 Mut'a Nikâhı

Bir erkeğin kadına 'şu kadar para karşılığında şu müddete kadar beni kendi bedeninden şehvi yönden faydalandır' demesiyle kadının da ona; seni bedenimden yararlandırımdı demesidir.¹⁵⁷ Bazı âlimler "Evlenmeye imkân bulamayanlar Allah kendilerini fazlından zengin kılincaya kadar zinaya karşı iffetlerini korusunlar"¹⁵⁸ ayetinden yola çıkarak mut'a nikâhının batıl olduğuna hükmetmiştir. Eğer mut'a nikâhı sahih olsaydı, nikâh imkânından mahrum olan bir genç için Allah'ı Teâlâ korunmayı, onu fazlından zengin edinceye kadar beklemesini emretmezdi.¹⁵⁹

1.3.2.1.4.2 Muvakkat Nikâh

Bazı fıkıh kaynaklarında süresi belirlenen muvakkat nikâh, mut'a nikâhının bir çeşidi olarak nitelendirilmiş ise de bu iki çeşit nikâh arasında bazı farklar vardır. Nikâh-ı muvakkat, şahitlerin huzurunda belli bir süre zikredilerek evlilik ifade eden sözcükler kullanılarak yapılan nikâhtır. Mut'a nikâhı ise mut'a sözcüğü veya bu anlamda "kadının cinsel yönünden yararlanma" gibi ifadeler kullanılarak akdedilir. Bunda sürenin zikredilmesi gerekmediği gibi şahit bulunması da şart değildir.¹⁶⁰ Sahabenin çoğunluğu ve dört mezhep mut'a ve benzeri evliliklerin bâtil olduğunda ittifak etmişlerdir.¹⁶¹ Yalnız İmam Züfer muvakkat nikâhı sahih, zaman belirleme şartını geçersiz sayar. Müçtehitlerin çoğuna göre ise muvakkat nikâh mut'a anlamındadır. Akitlerde önemli olan lafızlar değil, manalardır.¹⁶²

¹⁵⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'* c. II, s. 272; Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd (el-Hafid), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, thk. Ali Muhammed Mi'vâd - Adil Ahmed Abdülmevcud, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2007. c. I, s. 482; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar*, c. III, s. 29; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü*, s. 457.

¹⁵⁸ Nur 24/33

¹⁵⁹ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Cami'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006, c. II, s. 272-273; Sabuni, *Ahkam Tefsiri*, c. II, s. 198.

¹⁶⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. II, s. 272; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, c. I, s. 482; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü*, s. 457.

¹⁶¹ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm*, thk. Rif'at Fevzi Abdulmutalib, Daru'l-Vefa', el-Mensura 2001, c. VI, s. 205-206; Serahsî, *el-Mebsut*, c. VI, s. 197-199; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. II, s. 272-273; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 482; Alâuddîn Ebi'l-Hüseyn Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsaf*, thk. Muhammed Hamid el-Fikkî, (b. y.), (y.y.) 1956, c. VIII, s. 159-160.

¹⁶² Serahsî, *el-Mebsut*, c. V, s. 152-153; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. II, s. 272-273.

1.3.2.2 Takyidî Şartlar

Evlenme akdinin taraflara getirdiği hak, görev ve menfaate ek olarak getirilen şartlardır. “Şöyle olmak üzere veya şu şartla” diye taraflara belli sorumluluklar yüklenmiş olur.¹⁶³ Bunların çeşitleri ve hükümleri ise kısaca şu şekildedir.

1.3.2.2.1 Yerine Getirilmesi Gereken Şartlar

İleri sürülen şart akdin gereğine uygun ve şer’i hükümlere ters değilse bu şartların yerine getirilmesi vaciptir. Kadının kocasının ailesiyle veya kumasıyla beraber oturmamayı, iyi geçim ve nafaka temin etme gibi şart koşması¹⁶⁴. Bir kimse, bir kadını kendisine şu kadar meblağ mehir vermek üzere nikâhlarsa, nikâh sahih ve şart muteber olur. Çünkü mehir nikâh akdinin gereklerindendir.¹⁶⁵

Erkeğin karı-koca hukukunda bazı ayrıcalıklı haklarının olması kadına ödediği mehir ve nafakanın karşılığıdır. Evlilik öncesi eşlerin anlaştığı mehre kocanın bağlı kalması şarttır. Erkeğin taahhüt ettiği bu ödemeyi yapmaması durumunda, kadının kendisini kocasına teslim etmeme hakkı vardır.¹⁶⁶ Satım akdinde satıcının meblağı almadıkça mebi teslim etmediği gibi kadın da mehri almadıkça kendini kocaya teslim etmeme hakkı vardır.¹⁶⁷

1.3.2.2.2 Yerine Getirilmesi Gerekmeyen Şartlar

Evliliğin tabiatı gereği, doğuracağı sonuçlara ters olan şartlara uymak caiz değildir. Mehir ve nafaka ile mükellef olmamak, doğacak çocuğun nesebini kabul etmemek, karı-koca hayatı yaşamamak gibi şartlar yerine getirilmez. Çünkü bu ve benzer olan şartlar İslam hukukuna ters düşmektedir.¹⁶⁸

1.3.2.3 Nehyedilen Şartlar

1.3.2.3.1 Boşama Şartı

Kadının, erkeğe eşini boşamasını şart koşması yani kumasını boşamayı şart koşması yasak olan şartlardandır. Bu şartı yerine getirmek mekruhtur.¹⁶⁹ Kadına verilen boşama yetkisine tevfiz-i talak denir. Çünkü kocanın boşamayı karısına tefvîz etmeden, bizatihi kadının kendini boşama yetkisi yoktur.¹⁷⁰

¹⁶³ Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 93; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 52.

¹⁶⁴ Zuhayli, *İslam Ansiklopedisi*, c. IV, s. 46,47.

¹⁶⁵ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 37

¹⁶⁶ Mevdudi, *İslam’da Aile Hukuku*, s. 32.

¹⁶⁷ Heyet, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, c. I, s. 348-349.

¹⁶⁸ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s.117.

¹⁶⁹ Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, c. IX, s. 47.

¹⁷⁰ Kadri Paşa, *el-Ahkamü’ş-Şer’iyye*, c. II, s. 730-731; Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 181.

1.3.2.3.2 Hulle Nikâhında Şart

İslam kocaya eşini üç defaya kadar boşama yetkisi vermiştir. Karısını üç defa boşamışsa artık bu kadınla tekrar evlenmez.¹⁷¹ Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Erkek karısını üçüncü defa boşarsa kadın onun dışında başka bir kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz. Bu koca da onu boşadığı takdirde onlar Allah’ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur*”.¹⁷² Üç talakla boşanan kadının birinci kocasına helal olabilmesi için daha sonra bir başka koca ile geçerli bir nikâh gerçekleştirmesi gerekir. Bu konu da âlimler arasında ittifakla kabul edilmiştir. Âlimlerin çoğuna göre bu evlilikte cinsel birleşmenin olması da şarttır.¹⁷³

Böyle durumdaki kadını ikinci koca, birinci kocaya helal olabilmesi niyeti ile akitte bu şart koyulmaksızın nikâhlaşsa bu evlilik geçerli olur. İkinci koca kadınla ilişki kurar ve ondan ayrılırsa birinci kocaya helal olur. İkinci evlilik, birinci kocaya helal kılmak koşulu ile olursa Ebu Hanife ve Şâfiî’ye göre tahrimen mekruh olmakla birlikte geçerlidir. Çünkü hadis-i şerifte “*Anlaşmalı hulle yapan ve kendisi için böyle nikâh yapana Allah’ın Resulü lanet etsin*.”¹⁷⁴ buyrulmuştur. Bu durumda evlilik sahih, şart bâtil olduğundan ikinci koca talâka zorlanamaz. Mâlikî ve Hânelîlere göre hulle nikâhı şart koşmadan bile olsa haramdır, bâtıldır, feshedilmiştir. Sahih olmadığı gibi kadın birinci kocasına helal olmaz. Dayandıkları delil, Hz. Peygamber’in anlaşmalı evlilik yapanlara lanet etmesidir. Bir kimsenin üç talakla boşadığı karısına geri dönebilmek için karısının başkasıyla evlenmesi gerektiğini söylemiştik. Bu usûle uymadan yapılan evlilik Hanefîlere göre fâsid kabul edilmiştir.¹⁷⁵

1.3.2.3.3 Şigar Nikâhı

Şigar nikâhı; iki erkeğin, velayetleri altında bulunan kadınları, mehirsiz olarak birbirlerine nikâhlamalarıdır.¹⁷⁶ Hukukçuların çoğu bu tür nikâhı, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “*İslam’da şigar yoktur*”¹⁷⁷ hadisine dayanarak gayri sahih görmekte-dirler.¹⁷⁸ Hanefîler ise bu nikâhta mehr-i misli gerekli kılmak suretiyle akdin mahiyetini değiştirerek sıhate

¹⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, c. VI, s. 3,18; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, c. I, s. 482.

¹⁷² Bakara 2/230.

¹⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, c. VI, s. 12-15.

¹⁷⁴ İbn Mâce, “Nikâh”, 33, H.no: 1934-1936, c. I, s. 622.

¹⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, c. VI, s. 6; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. III, s. 187-192; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, c. I, s. 482; Merdâvî, *el-İnsaf*, c. VIII, s. 162.

¹⁷⁶ Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Şer'iyye*, c. I, s. 63; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü*, s. 457.

¹⁷⁷ Ebu Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Darü'l-kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1991, “Nikâh”, 1, H.no: 1415-1417, c. II, s. 1034-1035.

¹⁷⁸ Merdâvî, *el-İnsaf*, c. VIII, s. 159-160; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 192; Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Hattab, *Mevâhibü'l-Celil li Şerhi Muhtasari Halil*, thk. Zekeriyya Umeyrat, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1995, c. V, s. 194.

döndürülmesi yolunu tercih etmişlerdir.¹⁷⁹ Mâlikî ve Şâfiîler yukarıdaki hadisi şerife dayanarak böyle bir nikâhı asla sahih görmezler.¹⁸⁰ Hanefîler “hadis-i şerifin yasakladığı şıgar cahiliye döneminin uyguladığı nikâhtır” demişlerdir. Yani mehir vermeksizin kadınları birbirine bedel olarak evlendirmeleridir. Bu durumda nikâh akdedilip mehr-i misil vacip olunca kadınlar birbirine bedel olmaktan çıkar. Böyle bir nikâhta mehir vacip olduğu zaman, hadisin yasakladığı cahiliye şıgarına benzemez. Ayrıca böyle bir nikâh fâsid şart taşımaktadır nikâh akdi ise fâsid şartlardan dolayı bâtil olmaz.¹⁸¹

1.3.2.4 Kadın İçin Faydalı Olan Şartlar

1.3.2.4.1 Kadının Üzerine Evlenilmemesinin Şart Koşarak Nikâhlanması

Nikâh mevzusunun konularından biri de adaletten ayrılmamak şartıyla erkeğin dört kadına kadar nikâhlayabilmesidir. Ancak kadınlar arasında adaletin sağlanması pek mümkün olmadığından, zaruret olmadan birden fazla kadınla evlenilmesi pek makbul sayılmamaktadır.¹⁸² Üzerine evlenmemek ve evlendiği takdirde kendisini veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüç sahih ve şart muteberdir.¹⁸³

1.3.2.4.2 Kadının Memleketinden Çıkartılmaması Üzerine Nikâhlanması

Nikâhta kadın için faydalı olan şartlardan birisi onu memleketinden çıkarmamak şartıyla nikâhlanmaktır. Bu şekilde yapılan nikâh sahih olur. Hanefîlere göre ise şart fâsid olur ve bu şarta uymama haline mehr-i misil gerekir. Bir kimse, bir kadını üzerine evlenmek şartıyla şu kadar mehir ile nikâhlarsa nikâh sahih, şart fâsid olur. Bu halde bu şarta riayet olunursa mehr-i müsemma gerekir, uyulmazsa mehr-i müsemmadan az olmamak üzere mehr-i misil gerekir. Çünkü bu şart kadının menfaatine olduğundan bunun gerçekleşmemesi halinde kadın mehr-i müsemmaya rıza gösteremez. Bu şart gerçekleşmeden bu kadın boşanırsa mehr-i müsemmanın yarısını alır.¹⁸⁴

1.3.2.4.3 Hizmetin Mehir Olarak Verilmesi

Hanefîlere göre, bulunduğu şehirden çıkarmamak, üzerine evlenmemek gibi mal ile mübadelesi olmayan şeyler mehir yerine geçmezler. Bu takdirde kadın mehr-i misil alır. Mehir olarak kadına Kur'an-ı Kerim ya da bir kısmını yahut dinin helal ve haramlarını öğretmek üzere veya onu hacca götürmek üzere yapılan evlilik sahih değildir. Kadına yine

¹⁷⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. II, s. 278.

¹⁸⁰ İbn Rüşd, *Bedâyetü'l-Müctehid*, c. I, s. 481; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 192.

¹⁸¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. II, s. 278.

¹⁸² Halil Güneç, *Büyük Şafii İlmihali*, İlim yay., İstanbul (t.y.), s. 455.

¹⁸³ *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md. 38.

¹⁸⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. II, s. 285.

mehr-i misil gerekir. Hür bir erkeğin eşine hizmet etmesi üzerine yapılan evlilik de aynıdır. Bu Ebu Yusuf ve İmam Ebu Hanife'nin görüşüdür. İmam Muhammed'e göre ise erkeğin hizmetin kıymetini eşine vermesi gerekir. Çünkü eş, hizmeti teslim etmekten acizdir. Bu hakiki bir mal değildir, aynı şarap gibi, mal cinsinden değildir. Kadına mehr-i misil gerekir.¹⁸⁵

Şâfiîlere göre de meçhul ve haram bir mehirle yapılan nikâhın geçerli olup, mehrin batıl olacağını belirtmiştir. Kadına mehr-i misil gerekir.¹⁸⁶

Başka bir hür kadına hizmet ya da kadının koyunlarını gütmek gibi bir mehirle evlendiği zaman sahihtir. Bir köle efendisinin izniyle hür bir kadını bir sene ona hizmet etmek üzere nikâhlarsa, bir sene ona hizmet etmesi gerekir.¹⁸⁷

evlilikte ileri sürülen şartlar akitle mukterin olması evliliğin sürekliliğine engel teşkil etmektedir. bunun içindir ki genel olarak İslam hukuku bu tür şartlarla kısılan nikahları batıl görmektedir. akit dışındaki şartlar ise haram, helal ve her iki tarafın maslahatına zarar vermemekle yerine getirilmelidir. Çünkü yerine getirilmesi gereken şartların en önemlisi nikah şartlarıdır. Bunu da yerine getirmek tarafların birbirine karşı samimi ve sadık olmalarını gösterip evlilik sürekliliğinin yapısını daha da güçlendirir.

1.4 İslam Hukukunda Kefâet

1.4.1 Kefâetin Tanımı ve Hükümü

Kefâetin Tanımı: Kefâet sözlükte ‘‘eş, denk, nazir, misil’’ gibi manalara gelir.¹⁸⁸

Kefâetin Fıkhi Tanımı: İslam Aile Hukukunda, kadın ve erkeğin bazı hususlarda birbirlerine müsavi ve mümasil olmaları veya kadının kocasından şeref bakımından daha düşük olmasıdır.¹⁸⁹ Kefâetin farklı şekillerde tanımı olsa da genel olarak çeşitli konularda erkeğin kadına denk olması ve kadından üstün olması şeklinde ifade edilebilir. Tanımdan da anlaşıldığı gibi denklik şartı sadece erkekte aranmaktadır.¹⁹⁰

Kefâetin Hükümü: Kur'an'da denkliğin şart olmasıyla ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Kefâet dini olmaktan ziyade toplumların genel kabullerini yansıtmaktadır.¹⁹¹ Bu konu nerdeyse bütün toplumlarda var olmuştur. İslam'da da bu konu üzerinde derinlemesine incelemeler yapılmıştır. Müçtehitler yaşadıkları dönemlerde mevcut

¹⁸⁵ Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman Dâmad Efendi, *Mecmeu'l-Ebhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, thk, Halil Umran Mensur, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, c. I, s. 511-512; Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik fi Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, thk. Zekeriyya Umeyrat, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, c. III, s. 274-276.

¹⁸⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, c. VI, s. 182; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 225.

¹⁸⁷ Dâmad Efendi, *Mecmeu'l-Ebhur*, c. I, s. 511-512; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, c. III, s. 274-276.

¹⁸⁸ Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 390.

¹⁸⁹ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 8.

¹⁹⁰ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, c. IV, s. 206.

¹⁹¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü*, s. 300.

bulunan örf ve adetler ile sosyal değer hükümlerine bakarak evlilikte denkliğin yerini tespate çalışmışlardır. Buna göre bazı İslam hukukçuları denkliğin evlilik için şart olmadığını ileri sürerken, bazıları da denkliğin evlilik için şart olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir.¹⁹²

1.4.2 Kefâetin Kapsamı ve Mezheplerin Bu Konu Hakkında Görüşleri

1.4.2.1 Evlilikte Kefâete İtibar Edileceği ve Edilmeyeceği Görüşü

Evlilikte Kefâete İtibar Edilmeyeceği Görüşünü Savunanlar: Hasan-ı Basri, Süfyan es-Sevri, Kerhi, Tahavi gibi fakihler İslam'ın getirmiş olduğu eşitlik anlayışına aykırı olduğu düşüncesiyle, denklik olmadan yapılan akdin geçerli olduğunu ve erkeğin kadına denk olmasının şart olmadığını görüşünü savunarak kefâete karşı çıkmışlardır.¹⁹³ Bu görüşlerini *“Allah katında en değerliniz, O’ndan en çok korkanınızdır.”*¹⁹⁴ *“Eğer mü’min iseniz en üstün olanlar sizlersiniz”*¹⁹⁵ ayetlerine isnad etmişlerdir. Bu alimler isnadlarında üstünlüğün ancak imanla olacağını belirtmişlerdir. Ayrıca görüşlerini konuyla ilgili bazı hadislerle de desteklemişlerdir: *“Babanız birdir, dininiz birdir, babanız Adem’dir: Adem ise topraktan yaratılmıştır.”*¹⁹⁶ *“Rabbınız bir, Babanız bir. Arabın Aceme, kırmızının siyaha üstünlüğü yoktur! Üstünlük ancak takva ile dir.”*¹⁹⁷

Evlilikte Kefâete İtibar Edileceği Görüşünü Savunanlar: Hanefi, Şafii ve Hanbelî fukahasının görüşlerine göre kefâet nikâhın lüzumunun veya sıhhatinin şartıdır.¹⁹⁸ Kefâetin, evlilik için şart olduğu görüşünü savunanlara göre, erkek evlenirken kendine denk olmayan bir kadınla evlenebilir, fakat kadın kendisine denk olmayan bir erkekle evlenemez. Bu konuda aynı görüşü paylaşan müçtehitler, denkliğin hangi hususlarda olması gerektiği konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bir kadın dengi olan bir erkekle evlenmek istediğinde velisinin bu duruma engel olmak istemesi halinde, kadının evlenme izni almak üzere hâkime başvurma hakkı doğar. Hâkim durumu inceler, velinin haksız bulunması durumunda kadının evlenmesini sağlar.¹⁹⁹

¹⁹² Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 65; Hayreddin Karaman, *İslam’da Kadın ve Aile*, Ensar yay., İstanbul 1994, s.214.

¹⁹³ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 193; Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 72; Atar “Nikâh” c. XXXIII, s. 116.

¹⁹⁴ Hucurat 49/13.

¹⁹⁵ Âlî İmran 3/139.

¹⁹⁶ Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Dâru'l-Haremeyn li'n-Neşr ve't-Tevzi', Kahire 1995, H.no: 4749, c. V, s. 86.

¹⁹⁷ Nuruddin Ali b. Ebi Bekr el-Heysemî, *Keşfü'l-Estar an Zevadi'l-Bezzar ale'l-Kütübi's-Sitte*, thk. Habibu'r-Rahman el-Azamî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1985, “Zühhd”, H.no: 4749, c. IV, s. 228.

¹⁹⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. II, s. 317; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî - Abdulfettah Muhammed el-Hulu, Darü Alemlî'l-Kitabi li't-Tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyad 1997, c. IX, s. 387; Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 72.

¹⁹⁹ Desûkî, *Hâşiye*, c. II, s. 249; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. II, s. 318; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. IX, s. 394-395; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 80.

H.z. Muhammed (s.a.v) evliliğin sağlam temellere dayandırılması ve mutluluk içinde devam etmesi için eşler arasında denklige dikkat edilmesini ve evlenmeden önce eşlerin birbirlerini görmelerini tavsiye etmiştir. Bu bahisle ilgili birçok hadis bulunmaktadır.

Muğire b. Şube bir kadına talip olduğunda ve Resulullah (s.a.v.) ona şöyle demiştir: “*O kadını gör! Çünkü görmen aranızdaki izdivacın başarılı olmasını daha iyi sağlar.*” Burada başarılı olmasından kasıt, sevgi ve samimiyetin devamını daha iyi sağlar diye yorumlanmıştır.²⁰⁰ Dolayısıyla bir evlilikte sevgi ve samimiyetin olması evliliğin sürekliliği üzerinde önemli derecede etkili olmaktadır. Ayrıca H.z. Aişe’nin rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Nutfeleriniz için (kadının) hayırlısını tercih edin. Kendinize denk olanlarla evlenin, denklerinizin kızını isteyin.*”²⁰¹

Yine başka bir hadiste Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Bilesiniz ki, kadınları ancak velileri evlendirebilirler ve kadınlar da ancak denkleri olan erkeklerle evlensinler.*”²⁰² Nikâhta erkeğin kadına denk olmasını gerekli olduğu görüşünü savunan hukukçular bu hadisi delil olarak kullanmışlardır.²⁰³

1.4.2.2 Kefaetin Kapsamı

Kefaetin kapsamı değerlendirildiğinde temel olarak; nesepte denklik, meslekte denklik, malda denklik, hürriyette denklik, dindarlıkta ve İslamiyet’te denklik olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca yaş bakımından denklik ve fiziki ve ruhi hastalık bakımından denklik görüşü de bazı İslam hukukçuları tarafından ele alınıp değerlendirilmiştir.

Nesepte Denklik: Sahih olan görüşe göre; Arap olanlar için nesebe itibar edildiği gibi acem olanlar için de nesebe itibar edilmektedir. Babası Arap olmayan erkek, babası Arap olan kadına, Kureyşi olmayan erkek, Kureyşi olan kadına denk değildir.²⁰⁴ “*Araplar birbirlerine denktir. Azatlılar da birbirlerine denktir.*”²⁰⁵

Soy baba ile dedenin ikisi ile tamam olduğu için, kendisi Müslümanlığı kabul eden yahut bir babası Müslüman olan kişi, iki babası Müslüman olan kimseye denk değildir. Ebu

²⁰⁰ Tirmizi, “*Nikâh*”, 5, H.no: 1087, c. II, s. 383.

²⁰¹ Ebu Abdullah el-Hâkim en-Neysebûrî, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhyân*, Daru’l-Haremeyn Li’t-Tiba’a ve’n-Neşr ve’t-Tevzî, Kahire 1997 “*Nikâh*”, H.no: 2744, c. I, s. 193.

²⁰² Cemaluddin Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf ez-Zeylâî, *Nasbu’r-Raye li Ahâdisi’l-Hidâye*, thk. Muhammed Avamme, Müessesetü’r-Reyan li’t-Tiba’a ve’n-Neşr ve’t-Tevzî, Beyrut 1997, “*Nikah, Kefâet*”, H.no: 4896, c. III, s. 196.

²⁰³ Mavsîlî, *el-İhtiyar*, c. III, s. 52.

²⁰⁴ Nevevî, *el-Minhac*, s. 333.

²⁰⁵ el-Heysemî, “*Nikah, Kefâet*”, H.no: 1424, c. II, s. 161-162; el-Mağribî, “*Nikah*”, H.no:4144, s.614.

Yusuf bir babanın Müslüman olmasını yeterli bulmuştur.²⁰⁶ Cumhur, (Hanefî, Şafîi, Hanbelî) nesepde denkliği kabul etmektedir.²⁰⁷

Meslekte Denklik: Örf ve adet açısından erkeğin ailesinin sanatının kadının ailesinin sanatında denk olması durumudur. Dolayısıyla sanatın üstün olmasındaki ölçü halk nazarında mesleğin görüldüğü itibara göredir.²⁰⁸ Ebu Hanife meslekte denkliğe asla itibar edilmeyeceğini rivayet etmiştir. Ebu Hanife'ye göre, kişinin belli bir sanatta olması zaruri değildir. Kişi bazen güzel bir mesleğe girebilir, bazen de düşük bir sanatla uğraşabilir. Ebu Yusuf ise sanatta denklik konusunu muteber bulmuştur.²⁰⁹

Malda Denklik: Hanefîlerin Zahirü'r-rivaye isimli kaynaklarında zikredilen zahir* bir görüşe göre, kefaletin şartlarından biri de malda denkliktir. Bir erkeğin malda kadına denk olması, kadının mehir ve nafakasını verebilecek durumunun olmasıdır.²¹⁰ Ebu Yusuf'tan nakledilen rivayete göre kadının muaccel (peşin) mehrini vermeye erkeğin gücü yetiyor ve kazanarak günü gününe nafakasını sağlayabiliyorsa, kadına denk sayılır. Yine bu durumda kadın zengin olsa bile, erkek kadına denk sayılmıştır.²¹¹

Kadının kendini kocasından daha kudretli hissetmemesi veya babasının evindeki durumunun değişmemesi, yani kadın evlendiğinde maddi durumunun babasının evindekinden daha düşük olması sıkıntı olabileceğinden, Hanbelîler malda denklik konusunda, kadınla erkeğin birbirlerine yakın olmalarında ısrar etmişlerdir.²¹²

Kur'an'da malda denkliğe işaret ettiğine delalet eden ayette Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: “*Nikâha (evlenmeye) çare bulamayanlar (mehirden ve nafakadan aciz ve fakir olanlar) Allah kendilerini fazl (u kereminden) zengin kılınca kadar, zinadan sakınsınlar iffetlerini korusun*”²¹³

²⁰⁶ Merginani, *el-Hidâye*, c. II, s. 25.

²⁰⁷ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud - Ali Muhammed Miv'ad, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, c. IX, s. 102-103; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. II, s. 319; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. IX, s. 392-393.

²⁰⁸ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, c. V, s. 2112.

²⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, c. V, s. 40.

* zahirü'r-rivaye; Hanefî mezhebini sonraki nesillere aktaran İmam Muhammed 'in altı kitabındaki görüşlere denir. Bu kitaplar el-Mebsût, buna "el-Asl" da denir, ez-Ziyâdât, el-Câmiu's-Sağîr, el-Câmiul-Kebîr, es-Siyeru's-Sağîr, es-Siyeru'l-Kebîr. Bu altı kitap Hakim eş-Şehîd Ebul-Fadl Muhammed el-Mervezî (ö. 334) tarafından kısaltılarak bir araya getirilmiş ve eser "el-Kâfî" adını almıştır."el-Kâfî", daha sonra, Ebû Bekr Muhammed Şemsü'l-Eimme es-Serahsi (ö.490) tarafından şerhedilmiş ve el-Mebsût " isimli bu eser otuz cilt halinde basılmıştır. Bkz; Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Eminillâh es-Sihâlevî el-Leknevî, el-Fevaidü'l-behiyye fî teracimi'l-Hanefiyye, Daru'l-Kitâbi'l-İslami (y.y.)(t.y.), s.193.

²¹⁰ Merginani, *el-Hidâye*, c. II, s. 25.

²¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, c. V, s. 39.

²¹² Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 392-393; Ömer Ferruh, *İslam Aile Hukuku*, çev. Yusuf Ziya Kavakçı, Sebül yay., İstanbul (t.y.) s. 109

²¹³ Nur 24/33.

Hürriyette Denklik: Hanefî, Şafîi ve Hanbelî görüşüne göre hürriyet denklik şartlarındandır.²¹⁴ Malikiler hürriyeti denklik için şart koşmamışlardır. Köle olan bir erkek hür bir kadına denk olamaz.²¹⁵ Aslen hür olan veya babası azad edilmiş olan kadınla, köle olup sonradan azad edilmiş bir erkek birbirlerine denk değildir.²¹⁶

Dindarlıkta Denklik: Dindar olmayıp bunu açıkça gösteren kişi, salih kişinin dindar kızına denk değildir. Bu nitelikteki bir kızla erkeğin evlenmeleri durumunda kızın velisinin itiraz edip nikâhı feshetme hakkı vardır. Salih babanın fasık kızı, bizzat kendisi akit yaparak fasık bir erkekle evlenirse bu durumda nikâh sahih olur. Babanın itiraz hakkı olmaz. Fasık babanın salih kızı, bizzat kendisi akit yaparak fasık bir erkekle evlenirse nikâh sahih olur. Baba fasık olduğu için bu duruma itiraz edemez.²¹⁷ Malikilere göre nikâhta denklik dindarlıkta aranmalıdır.²¹⁸ “Öyle ya, mü'min, Günahkâr gibi olur mu? Onlar bir olmazlar.”²¹⁹ “Zina eden bir erkek, ancak zina eden bir kadınla veya müşrik bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadınla da, ancak zina eden bir erkek veya müşrik bir erkekle evlenebilir. Bu mü'minlere haram kılınmıştır.”²²⁰ ayetleri buna delil olarak gösterilmiştir.

İslamiyet'te Denklik: Yalnız kendisi Müslüman olan bir erkek hem kendisi hem de babası Müslüman olan kadına denk değildir. Ancak kendisi babası ve dedesi Müslüman olan bir erkek, ecdadı Müslüman olan bir Müslüman kadına denk olabilmektedir.²²¹

Yaş Bakımından Denklik: Bazı Şafiiler, kadın ve erkeğin birbirlerine yaş bakımından uygun olmalarının lazım olduğu görüşüne sahiptirler.²²²

Fiziki ve Ruhi Hastalık Durumunda Denklik: Cüzzam, delilik, alacalılık gibi ayıplardan salim olan bir kadına, kendisinde bu ayıplardan biri bulunan bir erkek denk değildir. Dolayısıyla bu gibi rahatsızlıkların erkekte bulunması nikâh akdinin feshine sebep olan durumlardır. Bunda veli hak sahibi değildir. Bu durumda kadın, kadıya müracaat ederek nikâhın feshini talep edebilir.²²³

²¹⁴ Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebir*, IX, 102-103; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, c. II, s. 319; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. IX, s. 392-393.

²¹⁵ Mavsîli, *el-İhtiyar*, c. III, s. 54; Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 192.

²¹⁶ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 192; Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, c. V, s. 2111.

²¹⁷ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, c. V, s. 2113.

²¹⁸ Ahmed b. İdris el-Karâfi, *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Ebu Hübze, Daru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut 1994, c. II, s. 249.

²¹⁹ Secde 32/18.

²²⁰ Nur 24/3

²²¹ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 66.

²²² Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebir*, c. IX, s. 106; Ferruh, *İslam Aile Hukuku*, s.109.

²²³ Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, c. V, s. 2114; Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 67.

1.4.3 Eşler Arasında Denklik Bulunmaması Durumunda Oluşacak Hukuki Sonuçlar

Denkliğin amacı evlilikte devamlılığın sağlanmasıdır. Denklik huzurlu bir yuva için faydalı bir unsur olarak kabul edilir. Ancak bu fesih için bir gerekçe olup sonuç olarak seçim taraflara bırakılmaktadır.²²⁴

1. Denkliği arama hakkı hem kadının hem de velisinin hakkı olduğu için, bunlardan birinin hakkından vaz geçmesi diğerinin hakkını düşürmez. Kadının yakın velileri, rızasını alarak kadını evlendirdikleri takdirde uzak velilerin itiraz hakkı bulunmamaktadır.²²⁵
2. Akıl sağlığı yerinde olup bülüğa girmiş kadın, dengi olmayan bir erkekle evlenmiş ise, veli bu sebepten ötürü akdi feshedebilir. Yine bu meselede erkek kadının dengi olsa bile, kadının mehri emsal mehrin altındaysa, veli bu durumda denkliğin yokluğunu ileri sürerek akdi feshedebilir.²²⁶
3. Kadın dengi olmayan biriyle evlenmesi durumunda velisinin bu evliliğe itiraz etme hakkı doğar ve hâkimin kararıyla nikâhı fesheder.²²⁷
4. Denkliğe itibar etmek vakti, akdin yapılma zamanıdır.²²⁸ Çünkü denklik, kuruluş şartıdır; beka şartı değildir.²²⁹
5. Denklik akitten sonra yok olursa, nikâh batıl olmaz.²³⁰ Kadına, kocasının durumunun değişmesi halinde, kocası ile beraber kalmasında da bir sıkıntı yoktur.²³¹ Denksizliğin evlendikten sonra meydana gelmesi evlilik akdine zarar vermemektedir.²³²
6. Mâlikîlere göre zifaf olmadığı sürece denkliğin bulunmamasıyla fesih gerçekleşebilir. Eğer zifaf gerçekleşirse, fesih hakkı düşer,²³³ aynı zamanda Hanefîlerin bir rivayetine göre, fesih; doğum ve hamilelikten önce gerçekleşebilir, ama sonrasında, çocuğun hakkına riayet etmek ve onun nesebini korumak için fesih talebi hakkı olmaz. Yani fesih, hamilelik olmadığı sürece, zifaftan sonra da olabilir.²³⁴

²²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IV, s.390.

²²⁵ Nevevi, *el-Minhac*, s. 333.

²²⁶ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 51.

²²⁷ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. IX, s. 154.

²²⁸ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. IX, s. 390.

²²⁹ Muhammed Ebu Zehra, *el-Ahvalü's-Şahsiyye*, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, (y.y.) (t.y.), s. 277.

²³⁰ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. IX, s. 390.

²³¹ Ebu Zehra, *el-Ahvalü's-Şahsiyye*, s. 277.

²³² Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, s.216.

²³³ Desûkî, *Hâşiye*, c. II, s. 249.

²³⁴ Kemalüddîn Muhammed b. Abdilvahid İbnü'l-Hümmam, *Fethul-Kadir*, thk. Abdürrezak Galip Mehdi, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, c. III, s. 289.

7. Denk zannedilerek denkliğin bulunmadığı nikâhtan sonra anlaşılırsa nikâh feshedilebilir.²³⁵

Evlilikten önce kefâete önem verilmesinin sebebi, evliliği baştan sağlam temele oturtup, ileride ortaya çıkabilecek uyum sorununun önüne geçmektir. Mutlu ve huzurlu bir evlilik için eşler arasında uyum şarttır. Eşler arasında uyum ve benzerlikler, evliliği daha başarılı ve uzun ömürlü kılar. Bu yüzden din, eğitim, ekonomik durum ve yaş gibi bazı değerlere önem verilmeli, bu konuda kişi kendi derecesine yakın olanı tercih etmeye özen göstermelidir. Böylelikle ileride yaşanabilecek sorunların çözümü kolaylaşacak ve evliliğin sürekliliğinin sağlanması için sağlam temeller atılmış olacaktır.

Kefâete ictimai açıdan baktığımızda ise toplum, aile üzerine kurulmaktadır. Ailede eşler arasında uyum toplumda da huzur ve istikrarın sağlam bir şekilde devamını sağlar.

²³⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. II, s. 318.

İKİNCİ BÖLÜM

EVLİLİK SONRASINDA AİLENİN DEVAMLILIĞINI SAĞLAYAN HUKUKİ UNSURLAR

2.1 Kocanın Nafaka Sorumluluğu

2.1.1 Nafakanın Tarifi

Nafakanın lügat manası: infak kökünden gelen nafaka Arapça kökenli bir kelime olup, çıkarmak, bitirmek manalarına gelmektedir. Cem’i nefakat ve nifaktır. Nafaka terimi sadaka yerine de kullanılabilir.²³⁶

Nafakanın fıkhi manası: “Kişinin bakmakla yükümlü olduğu şahısların, sosyal seviyesine göre normal bir hayat sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyduğu ve mükellefin de temin ile yükümlü bulunduğu şeylerin tümüne denir.”²³⁷

2.1.2 Nafakanın Hükmü

Toplumun en önemli kurumu olan ailenin düzeninin sağlanması ve korunması için, öngörülen kanunlardan biri de nafakadır. İslam hukukçuları nafaka yükümlülüğünün evlilik akdinin hukuki sonuçlarından biri olduğu hususunda ittifak halindedirler. Bu yükümlülük evlilik süreci içerisinde de devam eder. Evliliğin sona ermesi durumunda ise evliliği sona erdiren sebebe göre değişiklik gösterir.²³⁸ Nafaka; yiyecek, giyecek, ikamet ve bunlara tabi olan ihtiyaçları kapsamaktadır. Kadının Müslüman veya gayr-i müslim olması, nafakayı karşılama durumunu değiştirmez.²³⁹

Nafaka yükümlülüğü erkeğe vaciptir.²⁴⁰ Ancak kocanın bu yükümlülüğünün bazı şartları vardır. Bu şartlar şunlardır:

1. Evliliğin sahil bir nikâhla gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Nikâhın fasit olması durumunda erkeğin nafaka mecburiyeti yoktur.²⁴¹
2. Kadın itaatsiz olması, meşru bir gerekçesi olmadan kocasına itaat etmemesidir. Kocanın mehri tam ödemesine rağmen, karısı kaybolursa ya da kocanın evine veya istediği yere taşınmamakta direnirse nafaka alamaz. Ancak itaatsiz kadın kocasının evine dönerse nafakaya tekrar hak kazanır.²⁴²

²³⁶ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 444; el-Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, c. II, s. 237.

²³⁷ Heyet, *Dini Kavramlar sözlüğü*, s. 511.

²³⁸ Celal Erbay, “Nafaka”, *DİA*, c. XXXII, s. 282.

²³⁹ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 444; Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 155.

²⁴⁰ Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 156.

²⁴¹ İbn Abidin, *Reddül Muhtar*, c. VI, s. 284.

²⁴² Serahsi, *el-Mebsût*, c. V, s. 291.

3. Nafaka yükümlülüğü için bir diğer şart da baliğ olmasa bile kadın cinsi birleşmeye dayanabilecek fiziki olgunluğa erişmiş olmasıdır.²⁴³

Kur'an ve Sünnette nafaka konusunda birçok yerde açıklamalara yer verilmiştir. Şimdi Kur'an'da nafakayla ilgili ayetlerden bahsedeceğiz.

2.1.2.1 Kur'an-ı Kerim'de Nafaka ile İlgili Geçen Ayetler

*“Annelerin yiyecek ve giyeceği gücünün yettiği ölçüde çocuğun babasına aittir.”*²⁴⁴ Yani annelerin nafakası ve örfe göre giyimleri çocuk sahibi olan babanın üzerinedir. Bu durumda karı-koca, bulunduğu bölgenin örf ve adetlerini dikkate alarak, emsallerine göre harcama konusunda ifrat ve tefrite düşmeden ihtiyaçlarını karşılayabilirler.²⁴⁵ *“Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.”*²⁴⁶

Nafakayı temin konusunda kocanın ekonomik durumu dikkate alınır. Zenginlik ve orta halliliği göz önünde bulundurulur.²⁴⁷ *“Hali vakti geniş olan, nafakayı genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılan fakir de nafakayı Allah'ın ona verdiğinden versin. Allah hiçbir nefse ona verdiğinden başkasını yüklemesin.”*²⁴⁸ Ayette de belirtildiği gibi koca malının genişliği kadar nafakayı temin eder. İmam Şafii ve Kerhi, bu ayete istinaden nafakanın kocanın durumuna göre belirlendiği görüşüne sahiptirler.²⁴⁹

Ayrıca Hassaf'ın görüşüne göre kadına verilecek nafaka miktarı konusunda hem kadının hem kocanın durumu göz önünde bulundurulur. Yani karı ile koca ikisi de zengin iseler kadına zengin kadınların, fakir iseler fakir kadınların, ikisinden biri zengin diğeri fakir ise orta halli kadınların nafakası verilir.²⁵⁰

Evlilik nafakası alacak hükümlerine tabidir. Kadın nafaka alacaklısı sıfatını kazandığı andan itibaren nafaka kocanın borcudur. Kadın geçmişe ait birikmiş nafaka hakkından feragat etse bile ileriye dönük nafaka hakkından feragat etmesi geçersiz olur.²⁵¹

Maliki²⁵², Şâfiî²⁵³ ve Hanbelî²⁵⁴ mezheplerinin görüşlerine göre, kocanın nafaka borcunu yerine getirmemesi halinde kadını ayırma söz konusu olabilir. Hanefilere²⁵⁵ göre ise,

²⁴³ Kadri Paşa, *el-Ahkamü 'ş-Şer'îyye*, c. II, s. 816-819.

²⁴⁴ Bakara 2/233.

²⁴⁵ İmadüddin Muhammed et-Taberî el-Herrâsî, *Âhkâmü'l-Kur'ân*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1983, c. II, s. 187; el-Kurtubî, *el-Cami*, c. IV, s. 106; Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir, *Tefsirü'l Kur'an'il-Azim*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman yay., İstanbul 2010, c. II, s. 40.

²⁴⁶ Furkan 25/67.

²⁴⁷ Kurtubî, *el-Cami*, c. IV, s. 111, İbn Kesir, *Tefsir*, c. II, s. 40.

²⁴⁸ Talak 65/7.

²⁴⁹ el-İmrânî, *el-Beyan*, c. XI, s. 203; Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 156.

²⁵⁰ Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 156.

²⁵¹ Erbay, “Nikâh”, c. XXXII, s. 281; Neval Abdülaziz, *Hukuku'l-Mer'e Fi Zâv'i'l-Kitabi ve's-Sünne*, Riyad 2006, s. 660.

²⁵² Kurtubî, *el-Cami*, c. IV, s. 111; Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed ed-Derdîr, *eş-Şerhu's-Sağir ale'l-Mesâlik ile Mezhebi'l-İmam Mâlik*, thk. Mustafa Kemal Vasfi, Dârü'l-Ma'ârif, Kahire 1119h, c. II, s. 745.

nafaka vermeyen koca fakir ise karısına zulmetmiş olmaz. Zengin ise bu zulmü defetmek için, ayırmak lazım gelmez. Kocanın malını zorla satmak veya nafaka vermeye zorlamak için hapsedmek gibi farklı yollara başvurulabilir.²⁵⁶

2.1.2.2 Nafakayla İlgili Hadis-i Şerifler

Kişinin aile efradına yaptığı harcamalar sadaka olarak değerlendirilmektedir. Bununla ilgili birçok hadis mevcuttur. “*Bir Müslüman sevabını kastederek evlad-ı iyaline infak ederse o nafaka Müslüman için sadaka olur. Yani sadaka sevabı alır.*”²⁵⁷

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), aile efradına harcamayı tavsiye etmiş, kişinin aile için harcamasının, diğer nafakalara göre daha sevap olduğunu hadisi şerifte şöyle bildirmiştir. “*Bir dinar var Allah yolunda harcadın, bir dinar var köle azat etmede harcadın, bir dinar var fakirler için tasadduk ettin, yine bir dinar var onu ailen için harcadın. İşte (hep hayırda harcanan) bu dinarların sana en çok sevap getirecek olanı ehlin için harcadığındır.*”²⁵⁸

Nafaka konusunda Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hadislerinden de anlaşıldığı üzere, kişinin önce kendisine gerekli olan nafakadır. Sonra aile fertlerinden ilk olarak en yakınından (çocuğu, eşi, hizmetçisi...) başlaması üzere ihtiyaç bakımından hiyerarşiyi gözetmesidir.²⁵⁹

2.1.3 Nafakanın Çerçevesi

Klasik fıkıh kaynaklarında nafaka aşağıdaki sınıflandırmalar çerçevesinde belirtilmiştir.

Yeme, İçme: Koca, karının hayatını normal bir şekilde devam ettirebilmesi için gerekli bütün yiyecek ve diğer ihtiyaçlarını temin etmek zorundadır. Bazı kaynaklarda Bu ihtiyaçların cinslerine dahi değinilmiştir.²⁶⁰ Bu nafakaların verilmesine her saatte hükmetmek veya müddetin tamamı için hükmetmek imkânsız olduğundan aylık olarak verilir.²⁶¹

²⁵³ Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirâzî, *el-Mühezzebe*, thk. Zekeriyya Umeyrat, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, c. III, s. 154; Ebu Zekeriyya Muhyiddîn İbn Şeref en-Nevevî, *Ravdatü't-Talibin*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud -Ali Muhammed Mi'vad, Daru Aleml-i-Kütübi li't-Tıbaa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyad 2003, c. VII, s. 283; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 579.

²⁵⁴ Abdullah b. Ahmed b. Muhammed Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Kâfi*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türki, Hacir li't-Tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Cize 1997, c. V, s. 93; Şemsuddîn Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr İbn Kayyım, ed-Dimeşki, *Zadü'l-Mead*, thk. Şuâyb Arnavut - Abdulkadir Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1998, c. V, s. 458 – 459; Alâuddîn Ebi'l-Hüseyn Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsaf*, thk. Muhammed Hamid el-Fikkî, (b.y.), (y.y.) 1956, c. IX, s. 383.

²⁵⁵ Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 329; Şihabüddin es-Seyit Mahmud el-Alusi, *Ruhu'l-Meani*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut (t.y.), c. XVIII, s. 150.

²⁵⁶ İbn Abidin, *Reddül Muhtar*, c. V, s. 306.

²⁵⁷ Buhârî, “Nefakat”, I, H.no: 5351, c. III, s. 424.

²⁵⁸ Müslim, “Zekât”, 39, H.no: 995, c. II, s. 692.

²⁵⁹ Ebu Zekeriyya Muhyiddîn b. Şeref en-Nevevî, *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Beytü'l-Efkari'd-Düveliyye, Ürdün (t.y.), “Zekât”, 39, H.no: 994, 995, s. 637.

²⁶⁰ Herrâsî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, c. II, 187; Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 449.

²⁶¹ el-Mavsili, *el-Ihtiyar*, c. III, s. 244; Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 450.

Giysi: Kadın havaların sıcaklık ve soğuklukların değişmesi nedeniyle altı ayda bir elbise almaya ihtiyaç duyar. Bu nedenle kadının elbise nafakası her altı ayda bir verilir. Kadının elbisesi kendi malından ise ve bu elbiseyi giymek istemezse, eşinden başka giysi temin etmesini isteyebilir. Çünkü kadın zengin olsa da nafakası kocaya aittir.²⁶²

Mesken: Karı-kocanın oturacakları evin her türlü temini ve döşenmesi kocaya aittir. Koca birlikte oturacakları evi karısından kiralamışsa kira bedelini karısına ödemek zorundadır. Koca, bir başka evlilikten olup henüz ergenliğe çağına ulaşmamış çocuğu hariç, kadın razı olmazsa onu ailesiyle oturmaya zorlayamaz. Kendisine ait müstakil bir ev (dâr) temin etmelidir. Ayrıca bu durumda yine kocanın imkânı göz önünde bulundurulmalıdır. Bunların dışında kadının ilaç ve tedavi masrafları tıbbi tedavinin öneminin kavranmadığı zamanlarda müçtehitler tarafından nafakaya dâhil edilmese de, sonradan hayati önemi anlaşılmış ve nafakaya dâhil edilmiştir. Ayrıca kadın ihtiyacı nedeniyle ve sosyal konumu itibariyle evin işlerini kendisi yapamıyorsa hukuken buna zorlanamaz. Kadının ihtiyacı olması ve emsali kadınlarda bulunması şartıyla kocanın imkânı da göz önünde bulundurularak hizmetçi temini de nafakaya dâhil edilir.²⁶³

Evliliğin sürekliliğiyle nafakayı ilişkilendirdiğimizde şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: Aile de evin geçimini neden koca karşılamalıdır? Çünkü kadın çocuk doğurma, çocuk emzirme, ev işleriyle meşgul olma vb. nedenlerden dolayı ve yapısı itibariyle nafaka karşılama zorunluluğuna elverişli değildir. Kadına evi geçindirme zorunluluğunun bulunması, kadının evinin dışında her türlü tehlikeye maruz kalmasına sebep olur. Ayrıca kadın fitratının gereği olan annelik görevinden de uzak kalır. Bu durum aile içindeki dengenin bozulmasına sebep olur. Bu dengesizlik evliliğin sürekliliğini olumsuz yönde etkiler. Dolayısıyla nafakayı kocanın karşılaması ailede karı koca arasındaki görev dağılımında denge oluşturmaktadır. Bu denge eşlerin sorumluluk bilincinin farkında olmasını sağlar. Bu bilincin farkında olmak ve eşlerin birbirlerinin hakkına riayet etmesi evliliğin devamının sağlanmasını önemli ölçüde desteklemektedir.

2.2 Kadının Kocanın Malını Muhafaza Sorumluluğu

Evlilik esası karı kocanın hakkaniyet ölçüsünde hayatı paylaşmasıdır. Bu da evin iç hizmetleri olan tertip ve düzeniyle kadının, dış hizmetleri olan evin geçimiyle erkeğin görevli olmasıdır.²⁶⁴

²⁶² Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, c. III, s. 154; el-Mavsilî, *el-İhtiyar*, c. III, s. 244.

²⁶³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. IV, s. 17; Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Şer'iyye*, c. II, s. 816.

²⁶⁴ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehîr Vakfı yay., Konya 2015, s. 168.

Kadın, kocasının namusunu, şerefini, sırlarını, malını muhafaza etmelidir. Bunlar, salih ve itaatkâr kadınlara ait vasıflardır.²⁶⁵ “*Saliha kadınlar itaatkârdırlar. Allah kendi haklarını nasıl koruduysa onlar da gıyaben erkeğin malını ve şerefini korurlar.*”²⁶⁶ Kadın kocanın yokluğunda evine ve kocanın mallarına iyi bakmalı, kocasının getirdiği rızka kanaat etmeli, ihtiyacı haricinde bulunan şeyleri kocasından istememeli, nefsinde ve malında kocasına ihanet etmemelidir. Yani kadında kocasına ait ne varsa bunların her biri kadının yüklendiği emanetin birer parçasını oluşturur.²⁶⁷ “*Kadın kocasının evinden, onun izni olmadan infak edemez! Yiyecek dahi veremez.*”²⁶⁸ Kadının kocasının malından infak etmesi bile ancak kocanın izniyle gerçekleşir. Bir başka Hadis-i Şerifte ise Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *Ve zevcinin emri haricinde fukaraya vermiş olduğu nafakanın nısıf (yarı) sevabı zevcine vasıl olur.*²⁶⁹

Kocanın mali durumu iyiye kadın da sosyal durumu gereği hizmetçi tutmak isterse koca kadına hizmetçi temin etmelidir. Ancak kocanın mali durumu hizmetçi tutmaya müsait değilse, kadın ev işlerini bizzat kendisi yapmalıdır. Nitekim insanların en şerefli olan Peygamberimiz Hz. Muhammed’in (s.a.v.) kızı Fatıma (r.a) bizzat kendi ev işlerini yapmış ve bu vazifesini yerine getirmekten hiçbir zaman imtina göstermemiştir.²⁷⁰

Erkeğin maddi durumu iyi olmasına rağmen cimri olursa, kadın ihtiyacı dâhilinde olan malı eşinden habersiz alabilir. Bununla alakalı Ebu Süfyan’ın karısı Hind, Peygamber Efendimiz’e (s.a.v.), kocasının cimri olduğunu bu durumda kocasının malından almasında günah var mı diye sorduğunda, Peygamber (s.a.v.): “*Kocanın malından, iyilikle sana ve çocuğuna yetecek kadar al*”²⁷¹ buyurmuştur. Bu hadis-i şeriften, kocanın evini geçindirme konusunda cimri olması durumunda kadının israf yapmadan kendisine ve çocuklarına yetecek kadar kocasının malından almasında bir sakınca olmadığı anlaşılır.

2.3 Çocuğu Emzirme Sorumluluğu

2.3.1 Çocuğu Emzirmenin Önemi

Sözlükte emmek ve emzirmek teriminin karşılığı rada’ (rıda’) kelimesidir. Terim manası, bir kadının sütünün emzirme yoluyla ya da başka bir şekilde içilip yutulmasıdır.

²⁶⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’an’ı Kerimin Türkçe Meali ve Tefsiri*, Bilmen yay. İstanbul 1985, c. II, s. 586.

²⁶⁶ Nisa 4/34.

²⁶⁷ Gazali, *İhyau Ulumi’d-Din*, c. III, s. 226.

²⁶⁸ Ebu Dâvud, “Zekât”, 44, H.no: 1688, s. 198; Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâi, *es-Sünen*, Beytü’l-Efkari’d-Düveliyeye, Ürdün (t.y), “Zekât”, 57, 58, H.no: 2539, 2540, s. 274.

²⁶⁹ Ebu Dâvud, *Kitâbu’z-Zekât*, 44, H.no: 1685, s. 198.

²⁷⁰ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 484; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 102.

²⁷¹ Buhârî, “Nefakat”, 4, H.no: 5359, c. III, s. 426.

Fıkıh terimi, çocuğun annesi veya başka bir kadın tarafından emzirilmesi şeklinde ifade edilmiştir.²⁷²

Sihhi araştırmalar ve istatistiklere göre, bebeğin psikolojik durumu ve sağlığı açısından bebeği ilk iki yıl emzirmek oldukça önemlidir. Bebek, sağlıklı vücut ve sağlam ruh yapısına ancak böyle sahip olur. Annenin çocuğa süt vermesi çocuğun tabiatına hem daha uygun hem de annenin daha şefkatli olması sebebiyle, çocuklarını emzirmeleri onlar için bir görevdir.²⁷³

Dünyada anne sütünün en ideal besin kaynağı olduğu kabul görmüştür. Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF'in,* anne sütü ile ilgili önerileri şöyledir: Bebek, doğumdan sonraki ilk saatte hemen anne sütüyle beslenmeye başlamalı, İlk altı ayda sadece anne sütüyle beslenmeli ve altı aydan sonra ek olarak uygun güvenli gıdalarla beslenmelidir.²⁷⁴

Anne sütünün içeriğinde bulunan protein, karbonhidrat, yağ, mineraller ve vitaminler çocuğun sağlığı açısından mükemmel bir besin olarak kabul edilmektedir. İçerisinde bulunan “antikor” adı verilen koruyucu maddeler ilk aylarda çocuk ölümlerine sebep olan birçok hastalığa karşı çocuğun sağlığını korumaktadır.²⁷⁵

2.3.2 Emzirme Döneminde Nafaka Sorumluluğu

Kur'an'ı Kerim'de annenin çocuğu emzirmesi konusuna dikkat çekmiş, çocuğun emzirilme bahsiyle ilgili ayetlerde bazı açıklamalara yer verilmiştir.

*“Emzirmeyi tamamlamak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur. Bir anne çocuğu yüzünden zarara uğratılmasın, çocuk sahibi baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmasın mirasçıya da bunun gibisi vardır. Eğer anne baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (sütanne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde, sütanneye vermekte olduğunuzu iyilikle teslim etmeniz şartıyla, üzerinize günah yoktur. Allah'tan korkun. Bilin ki Allah, yaptıklarınızı görür.”*²⁷⁶

Ayette annelerin çocuklarını emzirmeleri, çocuklarını emzirme süreleri ve çocuğu emziren annenin nafaka temininden bahsedilmiştir.

Allah'ı Teâlâ, bu hususta anne ve babaya güçleri yettiği kadar bazı sorumluluklar yüklemiştir. *“Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur.”*²⁷⁷ Annenin üzerinde emzirme ve çocuğa bakma sorumluluğu yüklenmiş, babaya da çocuğu ve annesini doyurmak,

²⁷² Osman Kaşıkçı, “Rada' ”, DİA, c. XXXIV, s. 384.

²⁷³ Seyyid Kutub, *Fizilalil Kur'an*, çev. M. Emin Saraç, Hikmet yay., İstanbul, (t.y.), c. I, s. 521.

* United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu).

²⁷⁴ Ahmet Demir, “Emzirme ve Anne Sütü” *TDV Aile Dergisi*, 2015, s.46

²⁷⁵ Komisyon, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, Ensar Neşriyat, İSAV, 2005, c. I, s. 310.

²⁷⁶ Bakara 2/233

²⁷⁷ Bakara 2/233

giydirmek ve korumak gibi sorumluluklar yüklenmiştir.²⁷⁸ “Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir.”²⁷⁹ Babanın ölmesi halinde, yine aynı ayette geçen “mirasçıya da bunun gibisi vardır”²⁸⁰ aynen baba gibi velinin de, anneye veya bebeği emziren sütanneye bakım parası vermekle sorumlu olduğu belirtilmiştir.²⁸¹

“Bir anne çocuğu yüzünden zarara uğratılmasın, çocuk sahibi baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmasın”²⁸² Anne, çocuğu doğurduktan sonra genellikle çocuğun süttten başka besinle yaşayamayacağı için, çocuğu kabul etmemezlik yapamaz. Çocuğun bu evresi tamamlandığı zaman isterse çocuğu kabul etmeyebilir. Fakat bu durumda babaya zarar verme söz konusu olursa çocuğu kabul etmemesi doğru değildir. Ayrıca babanın çocuğuna olan şefkat ve sevgisini, babanın omzuna ağır yük yüklemek için kötüye kullanmamalıdır. Aynı şekilde babanın da, sırf anneye zarar vermek, annenin duygusunu, çocuğuna olan şefkatini, onu tehdit etmek için veya karşılıksız emzirtmek için kötüye kullanmamalıdır. Ayrıca anneye zarar vermek için çocuğu anneden alması da helal değildir.²⁸³

“Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşmazsanız çocuğu başka bir kadın emzirecektir.”²⁸⁴

Annenin, hâkim tarafından süt emzirmeye mecbur tutulup tutulmaması hususunda fakihler farklı görüşe sahiptirler. Malikilere göre anne, evli veya ric’i talaktan iddet bekleyen kadın olsa süt emzirmeye zorlanabilir. Özürlü olmadan süt vermek istemezse hâkim onu bu konuda mecbur bırakır. Cumhuriyetin bu konudaki görüşü ise, çocuğun süt emzirilmesi sorumluluğu yalnızca babaya aittir. Anne ister alt tabakadan olsun ister üst tabakadan olsun, ister evli olsun ister boşanmış olsun süt vermeye mecbur bırakılamaz.²⁸⁵

Cumhura göre²⁸⁶ normal şartlarda Annenin çocuğu emzirmesi sünnettir. Ancak bazı durumlarda annenin süt emzirmesi farzdır. Anne üç durumda mahkeme yoluyla süt emzirmekle görevlendirilir.

1. Anneden başka süt verecek kimse bulunmazsa.
2. Çocuk annesinden başkasının memesinden emmeyi kabul etmezse.
3. Babasının bulunmaması veya babanın sütanneye verecek parası olmaması halinde.

²⁷⁸ Seyyid Kutub, *Fizilalil Kur’an*, c. II, s. 521.

²⁷⁹ Bakara 2/233

²⁸⁰ Bakara 2/233

²⁸¹ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, c. I, s. 159.

²⁸² Bakara 2/233

²⁸³ Muhammed Ali Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil yay., İstanbul 2004, c. II, s. 285.

²⁸⁴ Talak 65/6

²⁸⁵ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. X, s. 30.

²⁸⁶ Sahnun b. Said et-Tenühî, *el-Müdevvenetu’l-Kübra*, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1994, c. II, s. 305; Mansur b. Yunus b. İdris el-Buhûtî, *Keşşafü’l-Kinâ’ an Metni’l-İkna’*, thk. Muhammed Emin, Alemü’l-Kütüb li’t-Tiba’a ve’n-Neşr, Beyrut 1997, c. IV, s. 385; Heyet, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, c. I, s. 560, 561; Kadri Paşa, *el-Ahkâmü’ş-Şer’iyye*, c. II, s. 911.

Çocuğu emzirme hakkı öncelikle anneye tanınır. Ancak anneye baba emzirme ve ücreti konusunda anlaşmazlarsa çocuğu başka bir kadın emzirir.²⁸⁷ Çocuğu sütannenin emzirmesi gerektiği takdirde sütannenin ahlakı araştırılmalıdır. İyi ahlaklı bir kadın olması hususunda özen gösterilmelidir. Zira süt emziren annenin sütü çocuğun bedenini beslediği gibi ahlakı da çocuğun ahlakına etki etmektedir.²⁸⁸

2.3.3 Annenin Çocuğu Emzirme Süresi

Annenin çocuğuna diyaneten süt emzirmekle görevli olduğu hususunda İslam fukahası ittifak etmişlerdir. Böylelikle çocuğun hayatı korunmak istenmiştir²⁸⁹ Genel görüşe göre çocuğa süt verme süresi iki yıl olarak sınırlandırılmıştır. Çünkü çocuk bir süre sonra anne sütüne ihtiyaç duymamaktadır.²⁹⁰

“*Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler.*”²⁹¹ Ayette geçen “*anneler*” lafzının ne ifade ettiği tartışılmış bu lafızla ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür.

1. Kadı Ebu Ya’la, Ebu Süleyman ed-Dimeşki gibi bazı âlimlerin görüşlerine göre annenin, nikâh altında veya boşanmış olması fark etmez denilmiştir. Çünkü ayette bu konuda bir ayırım yapılmamış, bu kelime umumi bir ifadeyle belirtilmiştir.²⁹²
2. Mücahid, Dehhak ve es-Süddi gibi bazı âlimlerin görüşleri ise, ayette boşanmış kadınlardan bahsedilmiş olması yönündedir. Boşanan kadınlar yerine anneler tabirinin kullanılmasıyla kastedilen boşanan kadınların çocuklarına karşı annelik duygularını kaybetmemeleridir şeklinde ifade edilmiştir.²⁹³

“*Çocuklarını tam iki sene emzirirler. Bu hüküm emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir.*”²⁹⁴ Ayette de belirtildiği gibi bu sürenin azaltılması caizdir. Ancak anne ile babanın istişare edip bu durumun çocuğun lehine olmasını da göz önünde bulundurarak emzirme süresini azaltabilirler. Bu karar verilirken anne ve babanın her ikisinin de rızası gözetilmelidir.²⁹⁵

²⁸⁷ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Camîu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kuran*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Hacr li't-Tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Cize 2003, c. IV, s. 199; İbn Kesir, *Tefsir*, c. IV, s. 471.

²⁸⁸ Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, c. I, s. 291.

²⁸⁹ Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. X, s. 29.

²⁹⁰ Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Arabi, *Ahkâmu'l-Kuran*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, c. I, s. 273; Kadri Paşa, *el-Ahkâmü's-Şer'îyye*, c. II, s. 919; Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, c. I, s. 291.

²⁹¹ Bakara 2/233.

²⁹² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zehraveyn yay., c. II, s. 116.

²⁹³ Ebu Muhammed Abdülhak b. Atıyâ el- Ensârî, *el-Muharuru'l-Vâciz*, thk. Abdullah İbrahim, Metbu'at Vizerâtü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, Katar 2007, c. I, s. 573-577; Kurtubî, *el-Cami'*, c. IV, s. 106.

²⁹⁴ Bakara 2/233

²⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 116.

Ebu Hanife “Çocuğun taşınması ile süttten kesilmesi (müddeti) otuz aydır.”²⁹⁶ ayetini delil göstererek emzirme süresinin otuz ay yani, doğumdan itibaren iki buçuk sene olduğu görüşünü ileri sürmüştür.²⁹⁷ İbn Abbas ve diğer ulemalar bu ayetten gebelik süresinin en az altı ay olduğunu çıkarmışlardır.²⁹⁸

“Süttten ayrılması da iki yıl içinde olur.”²⁹⁹ ayette zahiren emzirme süresinin en fazla iki sene olduğu açıklanıyor.³⁰⁰

Süt emzirme süresi Mâlikilere³⁰¹ göre iki sene ile iki ay, Şâfililere³⁰² göre iki ay yılının sonuna doğru son bulur. Hanbelîlere³⁰³ göre ise bu süre tam iki senedir. Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer’e göre de çocuğun emme süresi iki ay yılıdır. İmam Züfer’e göre süttten kesilen çocuğun başka besinlere alışması için ayrıca bir yıla ihtiyaç olduğundan, bu süre üç yıla kadar uzatılabilir.³⁰⁴

2.4 Çocukların Nafaka Sorumluluğu

Çocuk Allah tarafından anne babaya verilen bir nimet ve emanettir. Anne babanın görevi sadece çocuğu doğurup başıboş bırakmak değildir. Aynı zamanda çocukların eğitim öğretim, ruh ve beden sağlığı gibi gelişim aşamasının her safhasından sorumludurlar. Dolayısıyla anne babanın çocuğun fiziki ve ahlaki gelişiminde rolü ve etkisi oldukça önemlidir.

İslam fıkında çocuğun diğer ihtiyaçlarının karşılanması gibi nafakasının karşılanması hususu da yer almıştır. Bir kimse anne babasının ve eşinin nafakasını karşılaması gerektiği gibi, fakir olan çocuğunun nafakasını da karşılaması gerekmektedir. Bu durumda babanın çocuğunun nafakasını karşılaması vaciptir.³⁰⁵ “Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin.”³⁰⁶ Ancak çocuğun kendi malı olursa nafakası kendi malından karşılanır. Yine bu durumda kız ergenliğe girmiş olsa bile evli değilse nafakası babası tarafından karşılanır. Evlenmemiş kız, yeterli geliri olan uygun bir işte çalışırsa bu durumda babasının nafaka borcu düşer. Ancak büyüğ çağına yetişmiş olan erkek çocuk çalışmasa bile nafakasını baba karşılamak zorunda değildir. Şayet ergenlik çağına girmiş olan erkek evlat,

²⁹⁶ Ahkaf 46/15.

²⁹⁷ Ebu Bekr Ahmed b. Ali el-Cessâs, *Âhkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sıddik Kamhavî, Daru İhiai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1992, c. II, s. 114; Mavsili, *el-İhtiyar*, c. III, s. 98.

²⁹⁸ İbn Kesir, *Tefsir*, c. VII, s. 390.

²⁹⁹ Lokman 31/14

³⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. VI, s. 273.

³⁰¹ Sahnun, *Müdevvene*, c. II, s. 297.

³⁰² Herrâsî, *Âhkâmu'l-Kur'ân*, c. I, s. 192.

³⁰³ Buhûtî, *Keşşafü'l-Kinâ'*, c. IV, s. 387.

³⁰⁴ Cessâs, *Âhkâmu'l-Kur'ân*, c. II, s. 114; Merginani, *el-Hidaye*, c. II, s. 52; Bilmen, *Tefsir*, c. VI, s. 20; Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, c. II, s. 235.

³⁰⁵ Halebi, *Mülteka'l Ebhur*, c. I, s. 596-597; Kadri Paşa, *el-Ahkâmü's-Şer'iyye*, c. II, s. 1019.

³⁰⁶ Talak 65/6.

kötürümlük, akli dengesinde bozukluk, askerlik, akide ve ibadet gibi şahsi görevi olan ilimlerle ilgilenirse bu durumda çalışamıyorsa nafakasını babanın karşılaması vaciptir. Babanın olmaması durumunda çocuğun nafakasını diğer usulleri veya yakınları tarafından karşılanır.³⁰⁷

Kişinin hanımı ve çocuklarının hakkına hakkıyla riayet etmemesi, onların ahlaklarına ve sızlanmalarına sabır göstermeyip tahammül etmemesi felaket olarak tarif edilmiştir. Ayrıca çocuğun nafakasından kaçan kimse de efendisinden kaçan köleye benzetilmiştir.³⁰⁸

2.4.1 Nafakanın Miktarı

Nafakanın miktarı konusunda belli bir sınır konulmamış bu konuda Ayette de belirtildiği üzere nafaka miktarı örfe ve nafaka verecek kişinin maddi durumuna göre belirlenmiştir. *“İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin; rızkı daralmış bulunan da Allah’ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin. Allah hiç kimseyi verdiği imkândan fazlasıyla yükümlü kılmaz. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”*³⁰⁹

2.4.2 Nafaka Zamanının Geçmesi

Nafaka zamanının geçmesi durumunda, nafakayı verecek kişi üzerine borç olarak kalmaz. Bu tabii durumlarda geçerlidir. Ancak babayla evladın arasında ihtilaf çıkarsa, kadı babayı nafaka vermeye mecbur kılarsa, bu durumda babanın zamanında vermediği nafaka üzerinde borç olarak kalır.³¹⁰

2.5 Cinsi İhtiyacı Karşılama Sorumluluğu

Kadın ve erkek insan olarak farklı cins halinde yaratılmasına rağmen bu ikisi arasında o kadar mükemmel bir uyum vardır ki her biri diğerine mükemmel bir eş olmaktadır. Birinin fiziki ve psikolojik ihtiyaçları diğerinin fiziki ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılaması hususunda birbirini tamamlamaktadır. Kur’an’ı Kerim’de, birçok ayette kadın ve erkeğin psikolojik ve ruhi bağlarına temas edilmiştir.³¹¹ *“O’nun ayetlerinden biri de, kendileriyle kaynaşmanız için size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet koymasıdır.”*³¹²

³⁰⁷ Hin vd., *el-Fıkhu’l-Menheci*, c. II, s. 239; Halebi, *Mülteka’l Ebhur*, c. I, s. 596-597; Erbay, “Nafaka”, c. XXXII, s. 283; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 151.

³⁰⁸ Gazali, *İhyau Ulûmi’d-Din*, c. III, s. 163.

³⁰⁹ Talak 65/7

³¹⁰ İbnü’l-Hümmam, *Fethul-Kadir*, c. IV, s. 351; Hin vd., *el-Fıkhu’l-Menheci*, c. II, s. 240.

³¹¹ Afzalur Rahman, *Hiz. Muhammed (s.a.v) Siret Ansiklopedisi*, çev. Mustafa Aykaç vd., İnkılab yay., (y.y)(t.y.), c. II, s. 32.

³¹² Rum 30/21.

Evlilik birliğin oluşmasının temel gerekliliklerinden biri olan fiziki ihtiyaçların uyumuyla eşler birbirlerinin cinsi ihtiyaçlarını karşılarlar. Bununla beraber nikâh akdi, cinsel ilişkinin hayız ve nifas hali gibi dinen men edilen durumlar haricinde, cinsel istifadenin meşru zeminini hazırlamaktadır.³¹³ Nitekim Ayette kurtuluşa erecek müminlerin vasıflarından bahsederken *“Ve onlar ki, iffetlerini korurlar. “Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerinden dolayı) kınanmış değildir.”*³¹⁴ ayetiyle vasıflandırılan bu kişilerde kurtuluşa erdirilecek olan kimseler sınıfına dâhil edilmiştir.

Hayatta her duygunun tatmin edilmesi gerekli olduğu gibi şehvet duygusu da meşru yolla tatmin edilmelidir. Zira zinanın engellenmesi, sağlıklı aileler kurulması için var olan şehvet duygusunun meşru yolla tatminine ihtiyaç vardır. Kur'an-ı Kerim'de de bu konuya temas edilmiştir.³¹⁵ *“Oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde, eşlerinize yaklaşmak size helal kılındı. Eşleriniz sizin elbiseleriniz, siz de eşlerinizin elbiselerisiniz. Allah nefsinize güvenemeyeceğinizi bildiği için yüzünüze bakıp size bu lütufta bulundu. Artık bundan böyle onlara yaklaşıp Allah'ın sizin için takdir buyurduğu neslin arayışı içinde olun.”*³¹⁶ Yine Kur'an-ı Kerim'de ihsan kavramının karşılığı iffet olarak açıklanmış, nefsi harama düşmekten koruma olarak tanımlanmıştır. Evli olup nefsinin zinadan koruyan erkeğe muhsan, evli olup kocasının himayesinde bulunan ve kendisini zinadan koruyan kadına da muhsane denilmiştir.³¹⁷

Allah Resulü eşlerini ihmal eden ve onları cinsel soğukluğa terk edenlere dikkat çekiyor ve onları nasihatle uyarıyordu.

Abdullah b. Amr, ibadete aşırı düşkünlüğü nedeniyle gündüzleri oruçla geceleri de namaz kılmakla geçirir bu nedenle hanımını ihmal ederdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Abdullah b. Amr'ın hanımıyla ilgilenmeyip onu ihmal ettiğini ve ona yaklaşmadığını öğrendiğinde *“Ben de oruç tutarım. Fakat tüm sene boyunca değil, gece ben de namaz kılarım. Fakat tüm gece değil. Hanımlarımla olan ilişkiyi ihmal etmem buyurdu. Daha sonra kim benim yolumdan ayrılırsa benden değildir.”* diyerek ona kendi hayatını örnek olarak sundu.³¹⁸

Yine kadına ceza amaçlı ona yaklaşmamayla gerçekleştirilen îlâ'nın süresi de şer'an en fazla dört aydır. *“Kadınlardan uzak kalmaya yemin edenler için, dört ay bekleme vardır. Eğer (bu müddet içinde olanlar kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah bolca bağışlayan ve*

³¹³ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s.126.

³¹⁴ Mü'minûn, 23/5-6.

³¹⁵ Emannullah Polat, *“Kavvamun” İfadesi Çerçevesinde Kocanın Karısını Te'dibi*, Ekev Akademi Dergisi, sy.59, 2014, s. 356.

³¹⁶ Bakara 2/187.

³¹⁷ Bilmen, *Tefsir*, c. II, s. 576.

³¹⁸ Nesâî, *“Nikâh”*, 4, H.no: 3217, s. 340.

esirgeyendir.”³¹⁹ Koca yeminini bozmadan dört ayı doldurursa Hanefilere göre kadın, bir bain talakla boşanmış olur. Diğer müçtehitlere göre ise kadına hâkim nezdinde dava açma hakkı doğar.³²⁰

Bazı hadislerde de belirtildiği üzere Kadının ilk başta vazifeleri arasında eşi yatağa davet edince, buna icabeti gerekli olmasıdır. Rivayet edilen bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Haceti için erkek karısını çağırdığı vakit, tandırın başında bile olsa (bırakıp) kocasına gelsin.*”³²¹

Sebepsiz, meşru olmayan bir mazeretle kocasının davetine icabet etmeyen kadın, kocasının davetine icabet edinceye, kocasını razı ve memnun kılincaya kadar melekler ona lanet okurlar. Konu ile ilgili bir hadiste şöyle buyuruluyor ; *“Erkek kadını yatağına çağırır, kadında gelmeye yanaşmaz, erkek öfkelenmiş olarak sabahlarsa, melekler sabaha kadar kadına lanet okurlar.*”³²² Yine bir başka hadiste Ümmü Seleme (r.a) şöyle rivayet etmiştir: *“hangi kadın kocası kendinden memnun bir şekilde geceyi geçirirse cennete girer.*”³²³

Koca istemediği takdirde karısı nafile oruç tutmamalıdır. *“Kocası hazır olduğu halde hanımına nafile oruç tutması helal olmaz. Ancak kocanın izniyle helal olur.*”³²⁴

2.6 Aile Ziyaretlerinde Hukuki Sınır

Koca, evlendiği eşini mehri muaccelini ödedikten sonra, anne, baba ve önceki kocasından olan evladını haftada bir kez veya mahremlerini yılda bir kez ziyaret etmekten men edemez.³²⁵ Kadının babası ağır hastalık geçirip ve ona bakacak kimse yoksa kocası ona izin vermezse bile gidip bakabilir. Velew ki babası gayri Müslim olsa bile. Ancak şu kadar var ki kadın kocasının tahsis ettiği evden uzak kaldığı sürece koca ona nafaka ödemekle mükellef değildir.³²⁶ Mâlikîler kadının yaşına ve kocasının konumuna göre ziyaret durumunu belirlemişler. Koca eşinin genç olup fitnelere yol açma olasılığı durumunda onu anne ve baba ziyaretlerinden men edebilir. Ayrıca kadının anne, baba ve kardeşleriyle aynı şehirde yaşamamaları durumu da ziyarete engeldir.³²⁷ Bir erkek karısını yabancıları ziyarete ve

³¹⁹ Bakara 2/26.

³²⁰ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 126.

³²¹ Tirmizi, “Nikâh”, 10, H.no:1160, c. II, s. 453.

³²² Buhârî, “Nikâh”, 85, H.no: 5193, 5194, c. III, s. 387; Müslim, “Nikâh”, 20, H.no: 1436, c. II, s. 1059.

³²³ İbn Mâce, “Nikâh”, 4, H.no: 1854, c. I, s. 595.

³²⁴ Buhârî, “nikâh”, 84, H.no: 5192, 5194, c. III, s. 387

³²⁵ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, c. IV, s. 330-331. Ebu'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Ahmed b. Selame el-Kalyubî, *Haşiyetâ el-Kalyubî ve Umeyre*, Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1956, c. IV, s. 74; Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Şer'iyye*, c. I, s. 476.

³²⁶ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 165.

³²⁷ Desûkî, *Hâşiyed-Desûkî*, c. II, s. 512.

düğüne gitmekten men edebilir. Masiyet yapılan yerlere gitmesine izin verirse ikisi de masiyet işlemiş olur.³²⁸

2.7 Misafir Kabulünde Hukuki Sınır

Koca, karısının anne-babasının haftada bir kez, mahremlerinin ise yılda bir kez kendisini ziyaret etmelerini menetmemelidir. Kadın kocasının izni olmadan evine kimseyi almamalıdır.³²⁹ Çünkü ev kocanın mülkiyetinde, tasarruf ise kadına aittir. Ancak tasarrufta bulunması içinde kocanın izni gereklidir. Kadın kocasının izni olmadan bir kimseyi evine aldığı takdirde kocasının hukukunu ihlal ettiğinden ve kocasının mülkünü izinsiz tasarrufta bulunduğundan caiz değildir.³³⁰

Konuya ilişkin Amr bin Ahves'in (r.a.) Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bir hadis şöyledir:

*"Dikkat ediniz, kadınlarınız üzerinde haklarınız vardır. Kadınların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, sevmediğiniz kimseleri yatağınıza oturtmasınlar, arzu etmediğiniz kimselerin de evlerinize girmesine müsaade etmesinler. Yine dikkat ediniz, kadınlarınızın sizin üzerinizdeki hakkı, yeme içmelerini ve giyimlerini lâıyıkıyla yerine getirmenizdir."*³³¹ Konuyla ilgili Ebu Hureyre'den rivayet edilen başka bir hadiste ise Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır; *"Zevcinin evine bir kimseye izin vermez. Ancak zevcinin müsaadesiyle izin verir."*³³²

2.8 Yakın Akrabaya Bakma Sorumluluğu

Akrabalara bakma sorumluluğu konusunu ele aldığımızda önümüze nafaka çıkmaktadır. Nafaka ise ya evlilik ya da akrabalık (hısımlık) nedeniyle sabit olur. Evlilik nafakasını bölümün başında ele aldık, şimdi de akrabalık nafakasını ele alacağız. Aralarında kan bağı bulunan ve nafaka sorumluluğu olan kişilerin imkânları nispetinde yardımda muhtaç durumda olan kişilere yardım etmesidir. Süt akrabalığı ve sıhrî hısımlık böyle bir netice doğurmaz.

Nafaka ile sorumlu olacak kişinin başkasına muhtaç olmaması gerekir. Kişinin nafaka alabilmesi için, kadınsa fakir, erkekse fakirliği olmasıyla birlikte kazanma imkânından mahrum olması gerekir. Nafaka talebinde bulunacak kişi eğer muhtaç durumunda değilse böyle bir durumda kendisine nafaka verilmez. Nafaka alabilmesinin şartı muhtaç olma durumudur.³³³

³²⁸ Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Şer'iyye*, c. I, s. 457-458; Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 166.

³²⁹ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, c. III, s. 274-276; Kalyubî, *Haşiyetâ*, c. IV, s. 74; Desûkî, *Hâşiyeye ed-Desûkî*, c. II, s. 512.

³³⁰ Kalyubî, *Haşiyetâ*, c. IV, s. 74.

³³¹ İbn Mâce, "Nikâh", 3, H.no: 1851, c. I, s. 594.

³³² Buhârî, "Nikâh", 86, H.no: 5195, c. III, s. 387.

³³³ Osman b. Ali ez-Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhi Kenzi'd-Dakâik*, el-Metbaatu'l-Emiriyye, Mısır 1313h, c. III, s. 63.

Akraba nafakasında söz konusu olan tarafların aralarındaki akrabalık ve din birliği ile ilgili farklı görüşler vardır. Bazı İslam hukukçularına göre sadece eşler, bazılarına göre usul ve fûru, bazılarına göre ise diğer yan akrabalar da nafaka alacak kişiler arasındadır.³³⁴ Ancak bir şahsın akrabalık nafakası isteyebilmesi için ihtiyaç halinde olması gerekir. Koca ise karısının nafakasını teminde yükümlü olacağı dolayısıyla onun ihtiyaçlarını karşılayacağı için muhtaç olma durumu söz konusu değildir. Kocanın fakir olması, kazanmaktan acizliği yahut gaib olması durumunda ise, bu kadının nafakası kocaya daha sonra rücû etmek kaydıyla evlatları ve diğer nafaka vermekle yükümlü kişiler tarafından verilir.³³⁵

Fûru nafakasında çocukların küçük veya büyük olması, erkek ya da kız olmasında bazı farklı hususlar vardır. Ergenlik dönemine kadar çocukların nafakası babaya ya da nafaka ile kim mükellef ise ona aittir. Ergenlik çağına girmiş erkek fûru askerlik, öğrencilik, akli dengesindeki bozukluk ya da felç gibi sebeplerden dolayı gelirini teminden aciz ise nafaka alabilir. Kız çocuk ise büyükte olsa evleninceye kadar nafakası babasına aittir ve buluş şartı aranmaz. Evlendikten sonra nafaka temini kocasına aittir.³³⁶

Usulün nafakasında ise, ana-baba çalışabilecek durumda olsalar bile muhtaçsalar çocukları onların nafakasını temin ile sorumludur.³³⁷ “İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik...”³³⁸ ayeti bu sorumluluğun delili olarak kullanılmıştır. Ana babaya iyi muamelede bulunulması, onların ihtiyaçlarının karşılanması ile olur. Dede ve ninenin nafakası da baba ve annenin nafakası gibidir. Evlatları muhtaç durumda iken onları koruyup gözetken ebeveynlerin, muhtaçlığında evlatları tarafından ihtiyaçlarının karşılanması hem sosyal hem de dini bir sorumluluktur. Bu sorumluluklar yerine getirildiğinde toplumsal huzur sağlanmış olur.

2.9 Eşlerin Birbirlerine İtaat Sınırı

2.9.1 Kadının İtaat Sınırı

“Erkek veya kadından her kim inanarak iyi işlerden bir iş yaparsa, işte öyle kimseler cennete girerler. Ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.”³³⁹

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretilen yayan rabbinize itaatsizlikten kaçın.”³⁴⁰ gibi bazı ayetlerde kadın ve

³³⁴ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, c. III, s. 158-159; Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. III, s. 63; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 446-448; Desûkî, *Hâşiye ed-Desûkî*, c. II, s. 522.

³³⁵ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 501.

³³⁶ Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, c. I, s. 404; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 1995, s. 353.

³³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c. V, s. 222-223; Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 506.

³³⁸ Lokman, 31/14.

³³⁹ Nisa 4/124.

erkek yan yana zikredilmiştir. Bununla birlikte her birinin ayrı ayrı görevleri vardır. Kadın olsun erkek olsun görevlerini layıkıyla yerine getirip, hayatlarını Allah'ın emrettiği şekilde süsleyenler için ayetlerde çeşitli mükâfatlar verileceği bildirilmiştir:³⁴¹ *“Erkek ve kadından her kim inanmış olarak iyi bir iş yaparsa, onu (dünya da) hoş bir hayatla yaşatırız. (daima huzur içinde bulunur ve halinden memnun olur. Ahirette ise) onların ücretlerini yaptıklarının en güzeliyle veririz.”*³⁴²

Evlilik akdiyle, aile reisliği dışında kadınla erkeğe eşit haklar yüklenmektedir:³⁴³ *“Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları bir derece fazladır.”*³⁴⁴

Yine veda hutbesinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) eşler arasındaki haklara ilişkin şöyle buyurmuştur: *“Ey halkım! Sizin kadınlar üzerinde bir takım haklarınız vardır. Onlar sizin haklarınıza riayet etmelidirler. Onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Onlara karşı iyi davranınız. Eşlerinize şefkatle muamele ediniz. Siz, onları Allah'ın ahdiyle aldınız. Onlar size Allah'ın ahdiyle helal olmuştur.”*³⁴⁵

Kadın, İslam'ın kabul ettiği hususlarda kocasına itaat etmekle yükümlüdür. Kocasının izni olmadığı halde kadının yola çıkması, gezmesi ve koca istemediği halde hoşlanmadığı kimseleri evlerine almaları caiz değildir.³⁴⁶

Ebu Hüreyre bir hadisi şerifte Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle dediğini rivayet etmiştir: *“(Beşerden) birinin (beşerden) birine secde etmesini emredecek olsaydım, kadına kocasına secde etmesini emrederdim.”*³⁴⁷ Allah Resulü İslami esaslar çerçevesinde işleyecek ailedeki kocanın hanımı üzerindeki hukukunun büyüklüğünü böyle mübalağalı bir üslupla ifade etmiştir.

Ümmü Seleme de Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *“Hangi kadın, kocası kendisinden razı olarak vefat ederse cennete girer.”*³⁴⁸

*“Kadın beş vakit namazını kılar, Ramazan ayında orucunu tutar, namusunu korur ve kocasına itaat ederse ona: Cennet kapılarından istediğin kapıdan cennete gir denilir.”*³⁴⁹

³⁴⁰ Nisa 4/1

³⁴¹ Afzalur Rahman, Hz. Muhammed (s.a.v) Siret Ansiklopedisi, c. II, s. 42.

³⁴² Nahl 16;97.

³⁴³ Mesut Bayar, “İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”, *AÜSBE*, 5, (2011), s.91.

³⁴⁴ Bakara 2/228.

³⁴⁵ İbn Mâce, “Nikâh”, 3, H.no: 1850, 1851, c. I, s. 593- 594; Tirmizî, “Nikâh”, 11, H.no: 1163, c. II, s. 455.

³⁴⁶ Günenç, *Büyük Şafii İlmihali*, s.456.

³⁴⁷ Tirmizî, “Nikâh”, 10, H.no: 1159, c. II, s. 453.

³⁴⁸ İbn Mâce, “Nikâh”, 5, Hadis no: 1854, c. I, s. 595.

³⁴⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, H.no: 8805, c. VIII, s. 339-340.

Resulullah’a (s.a.v.) en hayırlı kadın sorulduğunda: *“Kocasını bakınca onu sürura gark eden, emredince itaat eden, nefis ve malında, kocasının hoşuna gitmeyen şeyle ona muhalefet etmeyen kadın.”*³⁵⁰ cevabını vermiştir.

2.9.2 Kocanın İtaat Sınırı

Kadın, kimi zaman anne kimi zaman eş olması sebebiyle şeref ve şöhrati hususunda önemli bir yere sahiptir. Bir eş olarak evinin hanımı ve öğretmenidir. Ebu Hureyre bir hadis-i şerifte şöyle bir rivayette bulunmuştur: *“Mü’minlerin iman bakımından en kâmilî, ahlakça en güzel olanlarıdır ve sizin iyileriniz, kadınlarına hayırlı olanıdır.”*³⁵¹

Erkekler kadınları muhafaza ederler, nafakalarını temin ederler ve mehirlerini verirler. *“Erkekler kadınlara hâkimdirler; bu da Allah’ın bazılarını bazılarına üstün kılması ve (erkeklerin) mallarından kadınların nafakalarını temin etme nedeniyledir. Onun için salih kadınlar itaatkârdırlar. Allah kendi haklarını nasıl koruduysa onlar da gıyaben erkeğin malını ve şerefini korurlar.”*³⁵²

Kadınlarında kendilerine has fazilet yönleri mevcuttur. Onlarda kocalarının meşru emirlerine itaat eder ve evlerinin işleriyle meşgul olurlar. Çocuklarının beslenmesi ve eğitimiyle uğraşırlar. Eşler bu görevlerini yerine getirmekle fazilet sahibi olurlar. Ayrıca itaatkâr kadınlar kocalarının haklarına riayet ederler yani namuslarını mallarını, şereflerini, sırlarını muhafaza ederler.³⁵³

Erkek her ne kadar karısının üzerinde geniş yetkiye sahip olmuş olsa da, ona iyi muamele etmekle yükümlüdür. Erkek bu sebeple kazandığı hakları ve sorumlulukları kötüye kullanmamalı, bu hakları ve sorumlulukları karısına zalimane bir şekilde icra etmemelidir.³⁵⁴ *“Onlarla güzelce geçinin. Şayet kendilerinden hoşlanmadıysanız, mümkündür ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız fakat Allah onda birçok hayır dilemiş olabilir.”*³⁵⁵

Erkek kadına ahlak ve adaba aykırı veya İslam’ın kendisine tanıdığı hakları ihlal edici emir verirse kadının bu durumda erkeğe itaat etme sorumluluğu ortadan kalkar.³⁵⁶ Hatta bu ve benzeri durumlarda kadının kocasının isteklerine uyması caiz değildir. Allah’a isyanı gerektiren hiçbir emre uyulmayacağı için, kadının bu durumda kocasına karşı gelmesi vaciptir.³⁵⁷

³⁵⁰ İbn Mâce, “Nikâh”, 5, H.no: 1857, c. I, s. 596-597.

³⁵¹ Tirmizî, “Nikâh”, 11, H.no: 1162, c. I, s. 454.

³⁵² Nisa 4/34.

³⁵³ Bilmen, Tefsir, c. II, s. 586.

³⁵⁴ Mevdudi, İslam’da Aile Hukuku, s.34.

³⁵⁵ Nisa 4/19.

³⁵⁶ Heyet, “Nikâh” ŞİA., Şamil Yayınevi, (y.y.)(t.y.), c. VI, s. 231.

³⁵⁷ Mevdudi, İslam Aile Hukuku, s.44.

2.10 Nüşuz Sebebiyle Uygulanacak Kurallar

Nüşuz, dik başlılık, eşlerin evlilik hukukuna riayet etmemeleridir.³⁵⁸ Kocanın eşine eza, cefa ve zulmetmesi, yüksek ve tümsek yer anlamlarında kullanılır.³⁵⁹

Kocasına karşı kafa tutan, isyankârane bir harekette bulunan,³⁶⁰ Kocasının hanesinden onun izni olmadan çıkıp, kendini kocasından haksız yere men eden kadına “naşize” denir.³⁶¹

Aile de huzur ve düzenin bozulmasına taraflardan yalnız biri sebep olması durumunda burada ‘‘nüşuz’’ söz konusudur.³⁶²

Tarafların karşılıklı anlaşmazlığı halinde, hukuk ihlali ve geçimsizlik çıkarmalarından kaynaklanıyorsa ve bu durumda ailenin dağılma ihtimali ortaya çıkarsa ‘‘şikak’’ durumu gerçekleşmiş olur.³⁶³

Aile içerisinde bir anlaşmazlık yaşanması, ev idaresinde sorun yaşandığını göstermektedir. Bu durumda erkeğin aileyi yönetmekle sorumlu kılınmış olması, kadınında ona yardımcı olmakla sorumlu kılınmış olması sebebiyle ikisinin başvurmaları gereken yöntemler çözüm açısından farklılık arz eder.³⁶⁴

2.10.1 Erkeğin Nüşuzu İçin Kadına Önerilen Çözüm Yolu

*“Eğer kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ediyorsa, bir anlaşma ile aralarını düzeltmede karı koca üzerine bir günah yoktur. Sulh en hayırlı iştir. Zaten nefislerinde kıskançlık hazırlanmıştır. Eğer iyi geçinip arayı düzeltir, zulüm ve geçimsizlikten sakınırsanız, elbette Allah yapacağınız her şeyden haberdardır.”*³⁶⁵ ayetinden yola çıkarak kadının, kocasının geçimsizliğinden yahut kendisine yüz çevirmesinden dolayı yapması gereken şey, eşiyle anlaşma yoluna başvurusudur. aksi Şayet geçimsizlik halinde mahkemeye başvurup boşanma davası açabilir.

2.10.2 Kadının Nüşuzu İçin Erkeğe Önerilen Çözüm Yolu

Allah’u Teâlâ erkeklerin riyasetindeki kadınları iki kısma ayırarak vasıfları ayetlerle bildirmiştir. Birinci kısım olan itaatkâr kadınlar, saliha ve Allah’ın emirlerini yerine getirenlerdir. İkinci kısım asi ve serkeş olanlardır.

³⁵⁸ Bilmen, *Kamus*, c. II, s. 445.

³⁵⁹ Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 532.

³⁶⁰ Bilmen, *Tefsir*, c. II, s. 587.

³⁶¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 447.

³⁶² Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 125.

³⁶³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c. XXVI, s. 2301.

³⁶⁴ Mesut Bayar, “İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”, s.95.

³⁶⁵ Nisa 4/128.

“Serkeşliklerinden korktuğunuz kadınlara gelince, önce kendilerine öğüt verin, sonra yattıkları yerde, yataklarında onları yalnız bırakın, yine dinlemezlerse onları dövin. Eğer sizi dinlerlerse, onları incitmek için aleyhlerinde bahane aramayın. Çünkü Allah çok yüce çok büyüktür.”³⁶⁶

“Hoşlanmadığınız kimseleri yataklarınıza (evlerinize) almamaları sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. Eğer bu hakkınızı gözetmezlerse incitmeden onları dövinüz.”³⁶⁷

Hadisi şerifinden de anlaşıldığı üzere kadının nüşuzu durumunda erkeğe bazı yetkiler verilmiştir. Bu yetkiler sırasıyla şunlardır:

2.10.2.1 Nasihat

Ayette de belirtildiği üzere kocanın, itaatsiz ve görevlerinden herhangi birini yerine getirmeyen karısına karşı ilk yapması gereken samimi ve dostça yaklaşarak tatlı bir dille nasihatte bulunması ve onu uyarmasıdır.³⁶⁸

2.10.2.2 Yataklarını Ayırın

Erkek karısını yatağında yalnız bırakır. Bu durum genellikle kocanın birden fazla kadınla evli olması durumunda, gecelerini eşleri arasında eşit olarak paylaşırma ödevini, itaatsiz karı bakımından yerine getirmemesi şeklinde olur.³⁶⁹ Ancak erkeğin karısından ayrı kalması terbiye açısından her ne kadar caiz olsa da, bu süre en fazla dört ay olarak sınırlandırılmıştır.³⁷⁰

2.10.2.3 Dövme

Dövme tedbirinin ilk iki tedbirden sonra gelmesi gerektiği konusunda cumhur görüş birliği içerisinde. Şafiîlerin, Hanefîlerin ve Hanbelîlerin çoğunluğuna göre erkek, naşize hanımına acıtmayacak, kan akıtmayacak ve morartmayacak bir şekilde sopa ile vurabilir.³⁷¹ Malikîler, diğer Şafiî ve Hanbelîler, dövmenin mendil, misvak gibi göstermelik şeylerle gerçekleştirileceğini söylemişlerdir.³⁷²

³⁶⁶ Nisa 4/34.

³⁶⁷ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, c. VI, s. 710, 711.

³⁶⁸ Cessâs, *Âhkâmu'l-Kur'ân*, c. III, s. 150.

³⁶⁹ Cîr, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s.177.

³⁷⁰ Mevdudi, *İslam'da Aile Hukuku*, s.45.

³⁷¹ Herrâsî, *Âhkâmu'l-Kur'ân*, c. I, s.450; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. II, s. 334; Buhûtî, *Keşşafü'l-Kinâ*, c. V, s. 209.

³⁷² Taberî, *Camiu'l-Beyan*, c. VI, s. 711; Kurtubî, *el-Cami*, c. VI, s. 284; Remli, *Nihayetü'l-Muhtac*, c. VI, s. 383; Buhûtî, *Keşşafü'l-Kinâ*, c. V, s. 209-210.

2.11 Aile İçi Huzursuzluklarda Hakeme Gidilmesi

2.11.1 Aile İçi Huzursuzluk

İnsanlar evlilikte her şey mükemmel olsun diye bekler ancak bu genel olarak beklendiği gibi olmaz. İnsan hayatının her evresinde olduğu gibi evlilikte de ister istemez olumsuzlukların yaşanması kaçınılmazdır. Önemli olan bu durumu akıl ve mantık yoluyla kazanıma çevirmek olumlu bir ortam oluşturmaya çalışmaktır. Aksi durumda duygusal tepki vermek sorunu büyütür ve çözümsüzlüğe yol açar. Bu da evliliği kopma noktasına getirir.³⁷³

İslam dini aile kurumuna önem vermiştir. Kâinatta oldukça önemli olan bu müessesesyle, insan gibi değerli bir varlık meydana gelir, olgunlaşır ve sağlıklı nesillerin devamı sağlanır. İslam ailenin yıpratılmasına engel olmak ve sağlıklı bir şekilde devam etmesi için taraflara bir kısım hak ve sorumluluklar yüklemiştir. Aynı şekilde geçimsizlik yaşanması durumunda da bazı tedbirler tavsiye etmiş ve nasıl davranması gerektiği hususunda da Kur'an ayetleriyle yol göstermiştir.

Aile içinde eşler arasındaki iletişim sorunları anlaşmazlıklar ve didişmeler kesinlikle çocuğa yansıtılmamalıdır. Bu durum çocuğa yansıtıldığı takdirde çocukta depresyona sebebiyet vermektedir. Çünkü çocuk çevresinde olan biteni belleğine kaydetmekte sorunları hissetmektedir. Çocuğun yaşadığı travmalar çocukta olumsuz davranışların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.³⁷⁴

2.11.2 Hakem

İki tarafın rızasıyla hususi hâkim tayin olunan kimse³⁷⁵ olup hükmeden karar veren kimseye denir.³⁷⁶ *“Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe duyarsanız, erkeğin tarafından bir hakem, kadının tarafından da bir hakem gönderin, (bunlar onların aralarını düzeltmeye çalışsınlar).”*³⁷⁷ Karı-koca boşanmadığı halde geçimsizlikleri anlaşılırsa ve endişe duyulursa kadın ve erkeğin akrabalarından iki hakem tayin edilir. Akrabalarının öncelikli tercih edilmesinin sebebi onların iç yüzünü daha iyi bilmeleri ve onların menfaatlerini daha fazla gözetmeleridir. Hakemin akraba olması şart değildir ancak müstehabdır. Hakemi seçme hakkı ise öncelikle karı kocaya aittir.³⁷⁸ Boşanma, ceza davaları gibi meselelerde iki tarafın arzusu olmaması durumunda meseleyi hakem halledemez. Hakemin meseleyi halledebilmesi tarafların konuyla ilgili mukavele düzenlemiş olmalarına bağlıdır.³⁷⁹ Ebu Hanife'ye göre

³⁷³ Tarhan Nevzat, *Aile Okulu*, Timaş yay., İstanbul 2015, s.170,171.

³⁷⁴ Tarhan, *Aile Okulu*, s. 63.

³⁷⁵ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 170.

³⁷⁶ Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 218.

³⁷⁷ Nisa 4/35.

³⁷⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 560.

³⁷⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 170.

hakem vekil durumundadır. Kendilerine, evliliğe son verme ya da boşama salahiyeti verilmemişse bunu gerçekleştirmezler.³⁸⁰

2.11.3 Huzursuzluğu Çözüme Kavuşturmak

Eşler arasında oluşan herhangi bir olumsuzluk nedeniyle evliliği hemen sonlandırmaları problemin çözümü olarak kabul edilemez. Bu durumda eşler problemlerini öncelikle kendi aralarında çözmeye çalışmalılar. Ancak buda fayda vermezse, karı-koca arasında anlaşmazlık ve nefretin büyümesinden korkulursa, son adım olarak erkeğin ve kadının aileleri dinlenir ve aralarını düzeltmeleri için birer kişi hakem olarak gönderilir.³⁸¹

*“Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe duyarsanız, erkeğin tarafından bir hakem, kadının tarafından da bir hakem gönderin, (bunlar onların aralarını düzeltmeye çalışsınlar). Bunlar gerçekten barışmak isterlerse, Allah aralarındaki dargınlık yerine geçim verir. Şüphesiz Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.”*³⁸² Bu ayet tarafların ayrılık kararı almadan önce aralarındaki ihtilafın giderilmesi için danışmaları gereken metotlardan biridir.

Allah’u Teâlâ’nın bu ayette eşlerin ayrılmasından söz etmeyip, arabuluculuğu ön plana çıkarması oldukça manidardır. Ayetten de anlaşıldığı üzere Allah’ın rızası arabulurcukta ve burada istenen eşlerin iyi geçinmeleridir.³⁸³

*“Kadın dört şey için nikâh edilir: Malı, asaleti, güzelliği ve dini için. Sen dindar olana zaferyab (maksuduna nail olmak) ol ellerin topraklansın.”*³⁸⁴ Evlilikte, dindar erkek için Dünya ve ahiret mutluluğu ancak dindar kadınla kaim olur.

“Dünya bir metâ’dır; dünya metâ’sının en hayırlısı ise salih kadındır.” Salih kadından kastedilen, namuslu, dindar ve terbiyeli olan kadınlardır.³⁸⁵

2.11.4 Çözümler Tükendiğinde Ailenin Parçalanması

Evlilik birliğinin amacına ulaşmaması durumunda karı koca son çare olarak ayrılma (tefrik) yoluna başvururlar. Ancak boşanma çoğu zaman sadece karı kocanın ayrılmasıyla noktalanmaz. Bu durum aileleri ve toplumu etkileyen istenmedik olumsuz sonuçlara da yol açmaktadır. Ne yazık ki günümüzde boşanma oranları oldukça artmıştır. Genel olarak bunun

³⁸⁰ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi*, c. II, s. 334; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. II, s. 125.

³⁸¹ Yusuf el-Kardavi, *İslamda Helal ve Haram*, çev. Mustafa Varlı, Hilal yay., Ankara (t.y.), s. 222.

³⁸² Nisa 4/35.

³⁸³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. II, s. 560.

³⁸⁴ Müslim, “Nikâh”, 15, H.no: 1466, c. I, s. 1086.

³⁸⁵ Müslim, “Nikâh”, 17, H.no: 1467, c. I, s. 1090.

sonucunda en büyük zararı maalesef çocuklar görüyor. Bu durumda çocukta bazı uyum ve davranış bozuklukları meydana gelebilmektedir.³⁸⁶

³⁸⁶ Tarhan, *Aile Okulu*, s. 62.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVLİLİK SONRASINDA AİLENİN DEVAMLILIĞINI SAĞLAYAN AHLAKİ VE MANEVİ UNSURLAR

Çalışmamızın son bölümü olan “Evlilik Sonrasında Ailenin Devamlılığını Sağlayan Ahlaki ve Manevi Unsurlar” adını taşıyan üçüncü bölümde, adından da anlaşıldığı üzere, ailenin manevi ve ahlaki değerlerini, Kur’an ve Sünnet ışığında, örfi, sosyolojik ve psikolojik yönleriyle ele aldık. İslam hukuku açısından, bu değerlerin aile hayatında uygulanması ve ailenin devamlılığı üzerindeki etkisine değindik. Ancak bu konu İslam hukukundan daha ziyade ahlaki kurallara değinmektedir.

Kazaen (Hukuken) hüküm dünyada bağlayıcı olur. İnsan kazaen hükmü yerine getirmediği halde hâkim onu cezalandırabilir. Diyaneten hükümler ise yerine getirilmediği zaman günah olmakla birlikte hâkim herhangi bir cezada bulunamaz.

Ahlakın hukukla bağlantısı olmasıyla birlikte hukuk gibi dünya işlerinde herhangi bir cezai işlevselliği yoktur. Yani bunun cezai işlevselliği dünyada değil kıyamet gününde uygulanacaktır. Bâtını olduğu için hukuken bir geçerliliği olmaz.

Hukuk sultani bir güç olmakla birlikte toplumun ahlakını korumakla mükelleftir. Bunun içindir ki zahiren işlenen gayri ahlaki olaylar hakkında cezai eylemler yaptırmaktadır.

Gayri ahlaki eylemler gizli işlendiği durumda cezanın gerektirdiği suçu tesbit edecek emmareler (ikrar, şahitler vb.) bulunmadığı için hukuk buna müdahale edemez. Çünkü İslam hukuku zahirde tesbit edildiğine göre hüküm verir.³⁸⁷

Kazaen ve diyaneten konularına kadının kocasının evinde hizmet etmesi örnek gösterilebilir. Konuya kazai açıdan bakıldığında cumhura göre, kadının, kocasının evinde yemek yapma, temizlik ve benzeri hizmetleri yapma zorunluluğu yoktur. Hanefî ve malikilerin görüşüne göre kadın kocasına bahsedilen hizmetleri, evlilikte birbirinize maruf davranın ayetinden yola çıkarak zorunlu olmamakla birlikte maruf olduğu hizmet etmelidir. Kadın, kocasının bu tür hizmetlerini yapmadığı zaman kazaen herhangi bir sorumluluğu yoktur. Ancak diyaneten günah olmakla birlikte Allah katında günahkâr olur.³⁸⁸

³⁸⁷ Ali Haydar, Hoca Emin Efendizade, *Dürerü'l-Hükkam Şerhu Mecelleti'-Ahkâm*, Hukuk Matbaası, Bâb-ı Ali (t.y.), c. IV, s. 767; Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, c. II, s. 206; İbnü'l Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, c. I, s. 242. Konuyla alakalı detaylı bilgi için bkz. Talip Türkan, *İslam Hukukunda İki farklı Geçerlilik Alanı: Kazai ve Diyani Hüküm Ayrımı*, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Konya 2006, c. XIX, s. 159-167.

³⁸⁸ Desûkî, *Hâşiye ed-Desûkî*, c. II, s. 510,511; İbn Kudâme, *El-Muğni*, c. X, s. 225; İbn Abidin, *Reddül Muhtar*, c. II, s.656-659.

3.1 Ahlak

Ahlakın Tanımı: Arapça da “seciye, karakter, huy” gibi anlamlara gelir. Hulk veya huluk kelimelerinin çoğuludur. Çoğunlukla insanın fiziki yapısı için halk, manevi ve ruhi yapısı için de hulk kelimeleri kullanılır. Ahlak bireysel açıdan, insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi özellikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarıdır.³⁸⁹

İslam ahlakında huylar güzel ve çirkin olarak iki kısımdır. Güzel huylara “ahlak-ı hasene” veya “ahlak-ı hamide” , kötü huylara ise “ahlak-ı kabiha” veya “ahlak- zemime” denir.³⁹⁰

İslam insana bir hayat tarzı, bir dünya tasavvuru sunar. İnsanların nasıl yaşaması gerektiğini, nasıl bir hayat sürdürürlerse mutlu olacaklarını öğretir. Kur’an’ı Kerim, İslam’ın sunduğu bu hayat tarzını, İslam ahlakının ne olduğunu öğrenmenin temel kaynağıdır.³⁹¹

Allah’u Teâla Kur’an’ı Kerimde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Şüphesiz sen azim bir ahlak üzeresin”³⁹² ayetiyle onun ahlakının yüceliğine dikkat çekmiştir. “Gerçekten sizin için Allah Resulü’nde (s.a.v.) güzel örnekler vardır”³⁹³ ayetiyle de Resulullah’ın (s.a.v.) söz tavır ve davranışlarındaki güzelliklerin Müslümanlara örnek olacağını göstermiştir. Kur’an-ı Kerim’de Peygamber Efendimizin (s.a.v.) güzel ahlakından bahsedildiği gibi, birçok ayette diğer peygamberlerin de ahlakından bahsedilmiştir.³⁹⁴ Onlar güzel ahlakı sadece öğretmemiş, aynı zamanda bireysel ve toplumsal hayatlarında uygulamışlardır. Peygamberler her biri bizler için birer örnektir. Dolayısıyla güzel ahlak bir Müslümanın hayatının merkezinde yer edinmelidir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şerifinde; “*muḥakkak ki ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim*”³⁹⁵ buyurmuştur. Hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi İslam dininin asıl hedefi güzel ahlakın tamamlanmasıdır. Kur’an-ı anlamak O’nun ahlakını anlamak, O’nun ahlakını anlamak Kur’an’ı anlamaktır. Dolayısıyla yukarıdaki ayet ve hadislerden anlaşıldığı üzere İslam ahlakıyla ilgili Kur’an-ı Kerim’den sonraki ana kaynak hadis-i şeriflerdir.

³⁸⁹ İbn Manzûr, c. XV, s. 1245-1246; Mustafa Çağrı, “Ahlak”, *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, MÜİFV., c. I, s. 63,68.

³⁹⁰ Ebu’l-Bekâ, Eyüb b. Musa el-Hüseyini, *el-Külliyât*, thk. Adnan Derviş - Muhammed el-Mısıri, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 1998, 960.

³⁹¹ Recep Kılıç, *İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı*, DİB yay. (m.y.)(t.y.) s.29.

³⁹² Kalem 68/4.

³⁹³ Ahzab 33/21.

³⁹⁴ Nisa 4/125.

³⁹⁵ Malik İbn Enes, *el-Muvatta*, thk, Muhammed Fuat Abdalbaki, Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabî, Beyrut 1985, “Husnül-Hulk”, 47, H.no: 8, c. II, s. 904.

İnsanlara karşı tatlı dilli ve güler yüzlü olmak, müsamahakâr davranmak, affetmek, hediyeleşmek, kusurları görmemek, hataları yüze vurmamak, ayıpları gizlemek vs. güzel ahlakın pratiğe yansımalarıdır. Böyle davranan bir insan karşılığını hem dünyada hem de ahirette görecektir, Dünya da sevgi, saygı, başarı ve sıhhat; Ahirette ise, Allah'ın bağışlamasına mazhariyetle kurtuluşa erecektir.³⁹⁶

Ailede Ahlak: Kur'an ve Sünnet'in aile hayatıyla ilgili belirleme ve önerileri, hukuki olaylardan çok taraflara yöneliktir. Taraflara yönelik olan bu görevde amaç, temel insani ve ahlaki erdemlerin oluşması, onların sorumluluk bilincine ulaşması, aile hayatının sağlamlığı ve devamı için vazgeçilmez şartlardır.³⁹⁷

Ahlak toplumsal açıdan fazlasıyla önemli bir etkiye sahiptir. Bir toplumun erdemli olup olmasını ahlak belirler. Ahlakın bir toplumda yerleşmesi o toplumun aile bireylerinin teorik açıdan çocuklara verdiği eğitim ve anne babanın pratik olarak yaptığı hal ve hareketlerle oluşur. Bu durumdan da anlaşıldığı üzere bir insanın yetiştiği çevreden etkilenmemesi mümkün değildir.

Bir aile kurumunda eşlerin sadakat, vefa, dindarlık, karşılıklı sevgi, saygı, anlayışı vb. üzerine kurulması, ailede yetişen çocukların da bu niteliklerde yetişmelerinde ciddi anlamda etkilenmelerine sebep olacaktır. Böyle bir ortamda yetişen bireyler kendi üzerlerine düşen vazifelerini bilip yerine getirirler. Dolayısıyla evliliğin devamlılığının sağlanması için eşlerin ahlaki olarak iyi bir ortamda yetişmiş olmaları oldukça önemlidir.

Allah Teâlâ kadın ve erkeğe bir arada olmadıklarında birbirlerine karşı tahmin edemeyecekleri bir sevgi, istek ve arzu yerleştirmiştir. Bu arzu onları aile kurmaya zorlamıştır. Bu da aile, kabile ve sosyal hayatın meydana gelmesinde temel sebep olmuştur. İnsanın, insan olarak birbirine eşit, figür ve form olarak aynı temel formüle sahip, ancak farklı fiziksel yapıya, farklı zihni ve psikolojik özelliklere, farklı duygu ve arzulara sahip olan iki ayrı cins olarak yaratılması yaratıcının hikmetidir. Öyle ki bu ikisi o kadar mükemmel bir ahenk içinde yaratılmışlar ki birbirlerine mükemmel bir eş olabilmektedirler. Birinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları diğerinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayabilmektedir. Bu düzen tesadüfi değildir. Bu düzen ayette de belirtildiği gibi, kadın ve erkeğin doğal ihtiyaçlarını karşılamaları ve birbirleriyle huzur ve sükûnet bulma amacıyla kurulmuştur.³⁹⁸

³⁹⁶ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c. XVI, s. 329.

³⁹⁷ Nevzat Aydın, Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, (2015), s.108.

³⁹⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, c. IV, s. 294.

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yaratan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinize bir gözetleyicidir.”³⁹⁹ Burada kastedilen bir kişi Hz. Adem, eşinden maksatta Hz. Havva olduğu konusunda fikir ve görüş birliği vardır. Kadın ve erkek aynı cevherden var edilmiştir.⁴⁰⁰ Allah Teâlâ insanlara biri diğerinin canından kopmuş böyle güzel bir nimet ihsan etmiştir.

İnsan vazifesini yerine getirmeli, Allah yolunda fedakârlık göstermekten çekinmemeli evlenmeye sevk eden yaratılıştan gelen meyilleri, kötüye kullanmaktan sakınmalıdır. Böylece İnsan olma özelliğine en uygun olan davranış, İnsanın insan ile ilişkisinde önemli bir yere sahip olan fitri sevgiyi ancak meşru nikâh çerçevesi içinde göstermelidir.⁴⁰¹ Evlenme kuralına uyarak nüfusun çoğalmasına önem vermeli ve bunların ilahi terbiye ile yetişmesine dikkat etmelidir.⁴⁰²

3.2 Rahmet ve Meveddet

Hz. Muhammed (s.a.v) kadın ve erkeğin insani ilişkilerine, ailede sevgi ile zenginleşme, rahmet, mutluluk, refah ve eminlik vererek her iki cinse de bu ilişkiler esnasında ahlaki güzellik ve ruhi üstünlük kazandırdı.⁴⁰³

Kadın ya da erkek tek başına tam anlamıyla kendilerine yetmezler. Her birinin kendi ekseninde eksiklikleri vardır. Erkek ve kadının aile olarak bir araya gelmeleri bu eksiklikleri meşru olarak gidermenin tek yoludur.⁴⁰⁴

Toplumsal bir varlık olan insanoğlu bu dünyadaki serüvenini tek başına sürdürememekte, varlığını devam ettirebilmek için başka insanların varlığına ihtiyaç duymaktadır. İnsanın bu şekilde hemcinsleri ile birlikte yaşaması onun için tabii bir zorunluluktur. Toplumlarda aile kurumuyla ilgili değerler mevcuttur. Bunları bazı deyimlerle ifade etmişlerdir. Örneğin “Yalnızlık Allah’a mahsustur” deyiminden de insanın yalnız başına yaşayamayacağı ve aslında ayette de⁴⁰⁵ belirtildiği gibi insanoğlu fitrat olarak hayatı paylaşıp yanında huzur bulacağı arkadaşına, dostına, eşiye ihtiyaç duymaktadır.⁴⁰⁶ Dolayısıyla kadın ve

³⁹⁹ Nisa 4/1.

⁴⁰⁰ Kılıç, *İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı*, s.3.

⁴⁰¹ Atilla Yargıcı, “Sevgi Odaklı İnsan Modeli”, *Köprü Dergisi*, 101, (2008), s.21.

⁴⁰² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 499.

⁴⁰³ Afzalur Rahman, *Hiz. Muhammed (s.a.v)'in Siret Ansiklopedisi*, c. II, s. 17.

⁴⁰⁴ Sümeyye Kahraman Sürücü, *Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı*, (yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Adana 2006, s.4.

⁴⁰⁵ Rum 30/21.

⁴⁰⁶ Adnan Koşum, “İslam Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansıması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, (2012), s.85.

erkek her biri diğzerinden ayrı yaşamakla saadet ve sükûnet içinde bir hayatı tam anlamıyla sürdüremezler.⁴⁰⁷

Aile ortamının insanın ruh ve beden sağlığı için ne kadar önemli bir yere sahip olduğu, “*Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet koyması onun varlığının delillerindendir*”⁴⁰⁸ ayetiyle belirtilmiş, yine ayette geçen “meveddet ve rahmet” olursa evlilikte mutluluk mümkündür. Ruhi sükûnet bulmak, rahatlamak, huzura ulaşmak ve kaynaşmak için kadınla erkeğin aile kurmaları gerekmektedir. Ancak erkek ve kadın arasında oluşan bu aile kurmada amaç devamlılıktır. Belirli bir zaman verilerek ya da deneme kaydıyla yapılan evlenmeler muteber değildir.⁴⁰⁹

3.2.1 Rahmet

Şefkat ve merhamet en önemli değerlerdendir. Bu duygular bütün canlılarda mevcuttur. İnsanların bu duyguları yerinde ve doğru olarak kullanılması oldukça önemlidir. Bu duygunun dengeli kullanılması toplumda huzur ve sükûn temin eder. Rahmet sözlükte masdar olarak kullanıldığında “merhamet etmek, seyerek ve acıyarak korumak”, isim olarak “şefkat, merhamet” anlamına gelir.⁴¹⁰

Şefkat; karşılıksız, içten sevgi beslemek, başkasının derdiyle hemhal olmak, acıyarak merhamet etmektir.⁴¹¹

“Rahmet; merhameti hak etmiş birine ihsanda (iyilikte) bulunma konusundaki acıma ve şefkattir. Rahmette hem acıma duygusu hem de iyilik etme şuuru vardır.”⁴¹² Merhamet; sevgiyi, acımayı ve yardımı içerisinde barındıran insanda olması gereken duygulardandır.

Yüce Rabbimiz Kur’an-ı Kerimde birçok ayette rahmetinden bahsetmektedir. Bazı ayetlerde de kendi katından peygamberlere verdiği rahmete dikkat çeker. “*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*”⁴¹³ diyerek Hz. Muhammed’i (s.a.v.) Rahmet Peygamberi olarak gönderdiğini haber vermiştir. O bütün âlemlere gönderilmiş İlâhi bir lütuf, şefkat ve merhamet abidesidir. Başta ümmeti olmak üzere, bütün insanları şefkat ve merhametiyle kucaklamaktadır. Kendisine yapılan zulümleri her defasında affetmesi onun rahmet ve

⁴⁰⁷ Afzalur Rahman, *Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Siret Ansiklopedisi*, c. II, s. 17.

⁴⁰⁸ Rum 30/21.

⁴⁰⁹ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 26, 27.

⁴¹⁰ Mecdüddin Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamusu’l-Muhît*, thk, Muhammed Naim, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 2005, s. 1111-1112; Abdulhamit Birişik, “*Rahmet*”, DİA, c. XXXIV, s. 419.

⁴¹¹ Ali Ferdaşoğlu, *Evliliğe Doğru*, Yeni Asya yay., İstanbul 2009, s. 169.

⁴¹² Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 471; Hüseyin K. Ece, *İslam’ın Temel Kavramları*, Beyan yay., İstanbul 2013, s. 395.

⁴¹³ Enbiya 21/107.

şefkatinin göstergesidir. Ayrıca Allah’u Teala’nın Hızır (a.s) hakkında da “*O’na katımızdan bir rahmet verdik*”⁴¹⁴ buyurması rahmetin ilahi bir nimet ve lütuf olduğunu gösterir.

Şefkat ve merhamet insanın fitratında ve vicdanında olan bir duygudur. Ancak bu duygu iman eden insanda daha farklıdır. Çünkü bir mü’min için bu Allah’ın emri, peygamberin tavsiyesidir. Kur’an-ı Kerim de mü’minlerin, aralarında merhamet duygusuyla hareket etmeleri gerektiğini⁴¹⁵ ve birbirlerine merhameti tavsiye etmelerini ister.⁴¹⁶

Yeryüzüne rahmet olarak indirilen Peygamber Efendimiz (s.a.v.) insanların birbirlerine şefkatli ve merhametli olmaları konusunda şöyle buyurmaktadır: “*Mü’minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlarda bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.*”⁴¹⁷

Ailede Rahmet: Allah Teâlâ kadınları ve erkekleri farklı cinslerden yaratmış olsaydı aralarında birbirlerine ısınma meydana gelmezdi. Ve hatta nefret oluşabilirdi. Allah Teâlâ’nın eşleri kendi cinslerinden yaratmış olması ve eşlerin arasında sevgi ve rahmet koyması Allah’ın insanlara olan rahmetinin göstergesidir.⁴¹⁸ Eşlerin aynı cinsten olması neticesinde birbirlerinde sükûn bulurlar. Bu sükûnet kalbe ait bir durumdur.

Karı-koca arasında ortaya çıkan ilk şey sevgidir. Daha sonra bu sevgi onları rahmet duygusuna ulaştırır. Bu duygu eşlerin birbirine karşı nazik, hoşgörülü ve düşkün olmalarını sağlar. Bu da sırf şehvetle olan bir şey değildir. Örnek verecek olursak, yaşlılık döneminde eşlerin cinsel sevgileri asgariye düşmesine rağmen birbirlerine daha fazla bağlanmaları aralarındaki bu duygunun göstergesidir. Ya da kadının bazen şehvet mahallinden çıkmasına rağmen, zevciyyat vazifesinin devam etmesi şefkatinin göstergesidir. Sonuç olarak eşler arasındaki bağ rahmetle değil de bizatihi şehvetle oluşmuş olsaydı, bu durumda ikisi arasında her an bir ayrılık meydana gelirdi.⁴¹⁹ Dolayısıyla Aile hayatının huzur ve mutluluğu, eşlerin birbirlerine şefkatli ve merhametli olmasıyla mümkün hale gelmektedir.

Kadınların yaratılışı itibariyle erkeklere nazaran bazı farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıklar onları haksızlık ve zulümlerin hedefi haline getirebilmektedir. Toplumlara göre yaşama hakları dâhil birçok haklarından mahrum edilmişlerdir. Bu gibi insanlık dışı davranışlar İslam’da yasaklanmıştır. “*Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş*

⁴¹⁴ Kehf 18/65.

⁴¹⁵ Bkz. Fetih 48/29.

⁴¹⁶ Bkz. Beled 90/17.

⁴¹⁷ Müslim, “el-Bir ve’s-Sila ve’l-Edeb”, 16, H.no: 2586, c. IV, s. 1999-2000.

⁴¹⁸ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa - Bedreddin Çetiner, Çağrı yay., İstanbul 2015, c. XII, s. 6342.

⁴¹⁹ Fahrüddin er-Râzi, *Tefsir-i Kebir (Mefatihü’l-Gayb)*, çev. Suat Yıldırım vd., Huzur yay., İstanbul 2013, c. XVIII, s. 95; Mevdudi, *Tefhimü’l Kur’an*, c. IV, s. 294.

olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden(!) dolayı kavminden gizlenir. Onu aşâğılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kötüdür”⁴²⁰ ayeti kız ve erkek çocukları arasında İslam’ın onaylamadığı ayrımcılığa değinmiştir. İslam kadını erkeğin öteki yarısı olarak görmüştür. “Sizi bir tek candan (Adem’den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva’yı) yaratan O’dur.”⁴²¹ Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu hususu veda hutbesinde şöyle ifade etmiştir: “Onlara karşı iyi davranınız. Eşlerinize şefkatle muamele ediniz. Siz, onları Allah’ın ahdiyle aldınız. Onlar size Allah’ın ahdiyle helal olmuştur.”⁴²²

Rahmetin bir de zerafet boyutu vardır, Bu asaletin fiiliyata dökülmesidir. Bir insanın konuşmasında, oturup kalkmasında, söz ve sohbet vs. her türlü davranışında zerafet olmalıdır. Müslüman zarif olmalıdır. Peygamber Efendimiz: “Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği, salim olduğu insandır.”⁴²³ Dolayısıyla Müslüman her türlü kötü huydan kendini arındıran, kaba ve katı yürekli olmayandır. Ailede eşler bu özellikleri, davranışlarında, eylemlerinde ve söylemlerinde göstermelidirler.⁴²⁴

Karı-koca arasında zerafet ve nezaket boyutunun en güzel modeli Peygamber Efendimizdir. O’nun örnek davranışlarına bakıldığında kim olursa olsun saygıdan ödün vermeyen, gönül alıcı söz söyleyen, samimi olan, hata yaptığında özür dileyen, kendisinden özür dilenmişse affeden, hataları görmezden gelen, yaptığı iyiliğin karşılığını beklemeyen, ancak gördüğü iyiliğe karşılık veren, iltifat eden, istişare eden, tebessüm eden ve konuşanın sözünü kesmeyip sonuna kadar dinleyen yönleriyle nezafet ve nezaketin en güzel modeli olduğunun göstergesidir.⁴²⁵

3.2.2 Meveddet

Literatürde, muhabbet ve hub, meveddet ve vudd yaygın şekilde ‘sevgi’ anlamında kullanılmaktadır.⁴²⁶

el-Vedüd gayb mertebesinde sevgi ve muhabbettir. Sevginin en yücesi Vedüd isminin sahibi olan Allah’a mahsustur. Asıl sevgi O’na olandır.⁴²⁷

Allah’ın vüdd diye isimlendirilmesi itibariyle sevgisi sabit olandır. Bu niteliğin dört hali vardır:

⁴²⁰ Nahl 16/58-59.

⁴²¹ Araf 7/189.

⁴²² İbn Mâce, “Nikâh”, 3, H.no: 1850, 1851, c. I, s. 593- 594; Tirmizî, “Nikâh”, 11, H.no: 1163, c. II, s. 455.

⁴²³ Nesâî, “el-İman”, 8, H.no: 4995, s. 513.

⁴²⁴ Mustafa Turan, *Mutlu Aile Başarılı Çocuk*, Kutupyıldızı yay., İstanbul 2014, s. 33.

⁴²⁵ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 270.

⁴²⁶ Süleyman Uludağ, “Muhabbet”, *DİA*, c. XXX, s. 386.

⁴²⁷ Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 491.

Sevginin kalbe ilk düşmesi ve orada gerçekleşmesine heva denilir. Ardından vüdd (meveddet) gelir. Bu da sevginin sebat bulması halidir. Daha sonraki hali ise hub'dur. Bu hal sevgideki duruluk ve sevenin iradesinden çıkması demektir. Bu durumda seven kişi sevdiğinin iradesine göre hareket eder. Ardından aşk gelir. Aşk sevginin kalbi sarması demektir. Seveni sevgiliden başkasına bakamayacak hale getirerek kör yapar.⁴²⁸ Sevginin derecesi arttıkça seven kişi kendi iradesinin dışında hareket etmeye başlar ve hatta sevdiği kişinin sevdiklerini sever ve onlarla ilgilenir.

Sevgi Allah için olandır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hadisi Şerifte “*Amellerin en faziletlisi Allah için sevmek, Allah için buğzemektir.*”⁴²⁹ buyurmuştur. İnsanlar birbirini Allah için sevmelidir. Yine Said Nursi'nin “*tadad ettiğin sevdiklerini sevmeye demiyoruz. Belki onları Cenab-ı Hakk'ın hesabına ve O'nun muhabbeti namına sev deriz.*”⁴³⁰ sözü yukarıdaki hadisi açıklar niteliktedir.

Ailede Meveddet: Sevme yeteneği insanlarda genetik olarak bulunmaktadır. Ancak bu yeteneği geliştirmek ve öğrenerek bir şekle sokmak gerekir. Sevgi; karşıdaki kişinin beyninde görülmeyen bir ışık ve akıllı bir enerji etkisi uyandırır bu da karşıdaki kişinin beyninde değişimlere neden olur ve mutluluk kimyasallarının oluşmasını sağlar.⁴³¹ Bundan dolayıdır ki sevgi tüm toplumsal hayatta önemli bir pozitif etkiye sahip olduğu gibi, evlilikte de sağlam bir temel oluşması için önemli bir etkiye sahiptir.

Sevginin, saygı ve güvenle beslenmesi evliliğin sağlıklı yürümesi için önemli bir sebeptir. Müslüman kimsenin de evliliği sevgi ve merhamete dayanmalıdır. “*Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz.*”⁴³² Kur'an-ı Kerim'de eşler için kullanılan “elbise-libas” kelimesi mecaz anlamda kullanılmış olup, bu ayette karı-koca arasındaki ilişki, elbiselerle beden arasındaki ilişkiye benzetilmiş, elbiseler gibi birbirlerine yakın olduklarına, birbirleri için gerekli olduklarına, birbirlerinden kopamayacağına işaret etmiş ve birbirlerinin karşılıklı sükûnet ve mutluluk kaynağı olduklarını belirtmiştir.⁴³³ Elbisenin ayıpları örtmesi, soğuk ve sıcağa karşı insanı koruması gibi, karı-koca da birbirlerinin hallerini gizleyip örter, namusunu muhafaza edip günahlardan korur.⁴³⁴

⁴²⁸ Muhyiddin İbnü'l-Arabi, *Futuhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, Litera yay., İstanbul 2012, c. XVII, s. 14-15.

⁴²⁹ Ebu Dâvud, “es-Sünne”, 2, H.No: 4599, s. 503.

⁴³⁰ Said Nursi, *Sözler*, Sözler yay., İstanbul 1989, s. 597.

⁴³¹ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, Timaş yay., İstanbul 2015, s. 139.

⁴³² Bakara 2/187.

⁴³³ Koşum, *İslam Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansıması*, s. 86; Mevdudi, , *Tefhimu'l Kur'an*, c. I, s. 129.

⁴³⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 14.

Din ve aile birbirleriyle sıkı bir münasebet içerisinde bulunan iki kurumdur. Dini değerlerin korunmasında ailenin rolü ne kadar büyükse, ailenin korunmasında da dini değerlerin etkisi o kadar büyüktür.⁴³⁵

Bediuzzaman Said Nursi, Risale-i Nur'da kişinin hayat arkadaşına karşı muhabbet hakkında şöyle bahsetmiştir:

*“Hem refika-i hayatını, rahmet-i İlahiyyenin munis, latif bir hediyesi olduğu cihetiyle sev ve muhabbet et. Fakat çabuk bozulan hüsn-ü suretine muhabbetini bağlama. Belki; kadının en cazibedar, en tatlı güzelliği kadınlığa mahsus bir letafet ve nezaket içindeki hüsn-ü suretidir. Ve en kıymetdâr ve en şirin cemâli ise ulvi, ciddi, samimi, nurani şefkatidir. Şu cemal-i şefkat ve hüsn-ü suret ahir hayata kadar devam eder, ziyadeleşir. Yoksa hüsn-ü suretin zevaliyle en muhtaç olduğu bir zamanda biçare hakkını kaybeder.”*⁴³⁶

İnsan bu kadar kısa olan bir hayatta güzelliğin ebedi olmadığını farkında olmalıdır. Güzel ahlakın ise hayatın sonuna kadar sürdüğünü ve eşlerin dünyasını cennete çevirmesinin bir sebebi olduğunu bilmelidir.

Sevgi ve saygı gibi vasıflar kişinin daha nezaketli ve yumuşak olduğunun göstergesidir. Çoğu zaman aradaki kırılmalıkları giderir, hoşgörülü olmayı sağlar.⁴³⁷ Eşler arasında sağlam bir sevgi ve uyum tesis edilmişse, güven de beraberinde gelir.

Sevgi ve saygı evliliğin olmazsa olmazlarıdır. Sevmek sevilme ve değer görmek gibi duyguların en güzel karşılanacağı yer aile yuvasıdır. Karı-koca arasında resmiyet olmaz düşüncesiyle saygıyı ortadan kaldıran eşler var. Ancak saygı sevgiyi besleyen davranışlardır. Dolayısıyla sevgi ve saygının olmadığı ortamlarda ailenin varlığını koruyabilmesi mümkün değildir.⁴³⁸

3.3 Eşlerin Birbirlerine Olan Sevgisini Besleyen Durumlar

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) aile kurumuna ayrı bir değer vermiş, toplumda kötülüklerin önüne ancak sağlıklı ailelerle geçebileceğini belirtmiştir. Allah'a iman ve bu iman içselleştirilmesi, ailenin sağlıklı kurulması, devam etmesini sağlayan ve eşler arası iletişimi güçlendiren en temel etkidir. Böylelikle eşler söz ve eylemlerinde rıza-i İlahinin bilincinde olurlar.⁴³⁹

Aileyi oluşturan her bireyin birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları vardır. Bunlar dinimizin ve ahlakın yüklediği sorumluluklardır. Bu sorumluluklar yerine getirildiği zaman, aile huzurlu ve mutlu olur. Dolayısıyla topluma iyi bireyler yetiştirilir. Aile ahlakı, genel

⁴³⁵ Nevzat Aydın, Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri, s. 104.

⁴³⁶ Said Nursi, Sözler, s. 597-598.

⁴³⁷ Kızılkaya, Evlilik ve Aile Okulu, s. 277.

⁴³⁸ Kılıç, İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı, s. 33.

⁴³⁹ Nevzat Aydın, Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri, s.106.

ahlak anlayışından ayrı değildir. Genel ahlak topluma aile ahlakının yansımasıdır.⁴⁴⁰ İslam ahlakına göre güzel huylar edep, hayâ, cömertlik, tevazu (alçak gönüllü olmak) ve ikram gibi huylardır. Kötü huylar ise kibir, haset (kıskançlık), kin, düşmanlık, cimrilik ve sefihlik gibi huylardır.⁴⁴¹

3.3.1 Eşlerin Birbirlerine Olan Sevgisini Söz ile Besleyen Durumlar

3.3.1.1 Güzel Söz Söylemek

Konuşmak insanın kendini ifade etmesini için en temel yeteneklerdendir. Kişinin duygu ve düşüncelerini ifade etmesinin en kolay şeklidir. Bu durumda eşlerin birbirlerine sevdiklerini söylemesi duygularını dile getirmesi birbirlerine karşı olumsuz düşünceleri, ön yargıları kırması, sevgi ve güven bağına artırması gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkarması nedeniyle önemli bir etkiye sahiptir.

Sevgi genetik bir eğilimdir. Kadının beyninde duygusal alanlar gelişkin olduğundan sevgi ihtiyacı erkeğe göre daha fazladır. Erkekler kendilerine kadınlarla kıyasladıklarından onların bu isteklerini anlayamamaktadırlar. Erkeklerin bunu ifade etmemeleri durumunda kadınlar sevilmedikleri hissine kapılırlar. Dolayısıyla eşlerin birbirlerine olan sevgilerini dengeli bir biçimde paylaşmaları gerekmektedir.⁴⁴²

Nitekim diğer hususlarda olduğu gibi eşleriyle konuşması sohbet etmesi konusunda Peygamber Efendimizin (s.a.v.) güzel ahlakı bizim için örnektir. Eşlerine duygularını söyler, onlarla ilgilenir güzel davranışlarıyla onların gönlünü kazanırdı. Peygamber Efendimize, “*Ya Resulallah! En çok sevdiğin kişi kimdir*” diye sorulduğunda (s.a.v.) “*Aişe*” diye cevap vermiştir.⁴⁴³ Peygamber Efendimizin hayatında bu tür inceliklerle fazlasıyla karşılaşılmalıdır.

Kişi eşiyle konuşurken yumuşak bir üslup ve seçici güzel sözlerle kendini ifade etmelidir. Bu eşler arasında sevgiyi artıran başka bir durumdur. Güzel söz eşler arasında öfke ve kızgınlığın önüne de geçmektedir. Bazı eşler evlendikten sonra eşine “seni seviyorum” demeye gerek duymazlar ona devamlı bu sözleri söylememe ne gerek var derler. Oysa Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hadis-i şerifte; “*Sevdiğiniz kimseye, onu sevdiğinizi söyleyiniz*”⁴⁴⁴ buyurarak kişinin sevdiği kişiye onu sevdiğini açıklamasını tavsiye etmiştir.

⁴⁴⁰ Enver Uysal, *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi “Aile Ahlakı”*, Grafiker yay., Ankara 2014, s. 268.

⁴⁴¹ Yeni Rehber Ansiklopedisi “Ahlak”, Türkiye Gazetesi yay., İstanbul 1993, c. I, s. 253.

⁴⁴² Nevzat Tarhan, “Sevgi Odaklı Yaşam Ne Kazandırıyor”, *Köprü Dergisi*, 101 (2008), s.77.

⁴⁴³ Buhârî, “Fazailü’s-Sahabe”, 4, H.no: 3662, c. III, s. 9.

⁴⁴⁴ Ebu Dâvud, “el-Edeb”, 112-113, H.no: 5124, 5125, s. 552.

3.3.1.2 İltifatta Bulunmak

“Belagat âlimlerine göre iltifat anlama güzellik veren edebi sanatlardandır. Bir beyitte veya kısa bir sözde beklenmedik şekilde şahıs, zaman ve üslup bakımından değişiklikler yapmaktır. Bu değişiklikler monotonluğu kırarak muhatabın ilgisini uyandırmak ve konunun önemine dikkat çekmek gibi amaçlarla yapılır.”⁴⁴⁵

Her ailede muhakkak eşler arasında karşılıklı ilgi ve sevgiye ihtiyaç vardır. İnsanlar arasında sevgiyi ifade etmenin yollarından biride iltifattır. Eşlerin birbirlerinin üstün ve faziletli yönlerini söylemeleri, birbirlerine teşekkür etmeleri ve değer vermeleri sevgiyi ifade etmenin yollarındandır. Ayrıca iletişim açısından önemlidir.⁴⁴⁶ “Ne güzel giyinmişsin”, “yaptığın yemeği beğendim” gibi onay ve iltifat cümleleri karşıdaki kişinin belki de kendini çok değerli hissetmesine ve sevildiğini düşünmesine sebep olacaktır.⁴⁴⁷

Eşler birbirlerinden bir şey isterken emrivaki değil, yapar mısın eder misin gibi kibar bir dille, iltifat ederek ifade ederlerse bu tavırları, karşı tarafın o işi severek yapmasını ve yaptığı işten mutluluk duymasını sağlar. Bir kimse eşine güzel isimlerle ve sıfatlarla hitap ederse, oda bunlara layık olmaya çalışacaktır.⁴⁴⁸

Said Nursi’nin bu konuda şöyle bir sözü vardır: “Evet, fena bir adama “iyisin iyisin” desen iyileşmesi ve iyi adama “fenasın fenasın” desen fenalaşması çok vuku bulur.”⁴⁴⁹

Senden razı olana teşekkür etmen onu senden razı eder ve sana olan cömertliğini artırır. Sana buğz edene teşekkür etmen, onun seninle barışmasını ve muhabbet etmesini sağlar.⁴⁵⁰

Resulullah (s.a.v.) eşlerine iltifat eder onların incinmesine izin vermezdi. Bir defasında Hafsa’nın, kendisine yahudi kızı dediği, onunda buna üzülüp ağladığı bir esnada Safiyye’ye överek: “*Sen peygamber kızıydın, çünkü senin amcan peygamberdir ve bir peygamber hanımıydın, onlar bunun karşılığında sana ne ile övünecek...*” diye onu taltif ettikten sonra Hafsa’ya da “*Allah’tan kork ey Hafsa*” diyerek onun da hareketinin yanlış olduğunu belirtmiştir.⁴⁵¹

Kısacası her insan başarılı olmayı ve başarısından dolayı takdir görmeği ister. Kişileri değil başarılarını takdir etmek önemlidir. Kişi iltifatı hak ettiği, olumlu bir davranış sergilediği zaman iltifat konusunda cimrilik yapılmamalıdır. Çünkü bu durumda karşıdaki kişinin performansı düşecektir. Başarıları takdir edildiği halde işinde daha başarılı olmaya

⁴⁴⁵ İsmail Durmuş, “İltifat”, *DİA*, c. XXII, s. 152.

⁴⁴⁶ Nevzat Aydın, *Hiz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri*, s.110.

⁴⁴⁷ Tarhan, *Aile Okulu*, s. 142.

⁴⁴⁸ Turan, *Mutlu Aile*, s. 31.

⁴⁴⁹ Nursi, *Mektubat*, Envar yay., İstanbul 2005, s. 265.

⁴⁵⁰ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetname*, Erkam yay., İstanbul 2013, c. III, s. 506.

⁴⁵¹ Tirmizî, “Nikâh”, 137, H.no: 3894, c. VI, s. 188.

alışacaktır. “*Marifet iltifata tabidir*” atasözü bu durumu açıklar niteliktedir. İltifat başarıyı tetiklediği için iltifatla ailede başarı derecesi artmakta ve başarı genellikle eşlerin birbirlerine sevgisinin artmasına dolayısıyla sevginin artmasıyla evliliğin sürekliliğine sebep olabilmektedir. Ayrıca genel olarak insanların iltifattan hoşlandığı bilinmektedir. Bazı insanlar iltifatla sevgilerini ifade ederler bazıları da sevildiklerini hissederler. Çoğu insanlar iltifattan hoşlanmakta ve sevildiğini bu yöntemle hissetmektedir. Kişinin sevgisini ifade etme yöntemlerinden biri olan iltifat çoğu zaman ailede ve eşler arasında olumlu bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu atmosfer genellikle sevginin artmasına sebep olmakta sevgi bağının güçlenmesi evliğin gidişatına pozitif etki göstermektedir. Evliliğin devamının sağlanması hususunda da bu etkinin yansmasıyla olumlu yönde bir gidişat sağlanmaktadır.

3.3.1.3 Sohbet Etmek

Arkadaşlık edip ünsiyet kurmak, bedenle ya da gönülle uzun süre beraberlik hali, dini veya dünyevi konuların konuşulduğu toplantı gibi çeşitli manalarda kullanılmış⁴⁵² olan sohbet, dilimizde daha ziyade karşılıklı olarak samimi duygularla dostça konuşma şeklinde ifade edilir.⁴⁵³ Sohbet kelimesinin sözlük anlamı dikkate alındığından dolayı Resulullah’ın (s.a.v.) sohbetinde bulunan Müslümanlar için “ashap” ve “sahabe” terimleri kullanılmıştır.⁴⁵⁴

İki insanın duygularını, düşüncelerini, görüşlerini dostça rahatsız edilmeyecekleri bir ortamda tamamen birbirlerine odaklanarak yaptıkları sohbet kaliteli bir sohbettir.

Eşler arasında iyi bir diyalog olması oldukça önemlidir. Bu durum eşlerin birbirlerine güvenini artırır. İlişkileri kuvvetlendirir. Böylelikle her sıkıntının üstesinden rahatlıkla gelebilmelerini sağlar.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) aile reisi olarak eşleriyle sohbe özen gösterirdi. Bu duruma ne ibadeti, ne arkadaşlarıyla geçirdiği vakit, nede dünya meşguliyeti engel olmazdı. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) aileyle sohbetlerini, ailenin her ferdiyle şahsen görüşmesi, baş başa sohbeti ve aile efradının tamamının birbiriyle sohbeti şeklinde olmak üzere iki şekilde gerçekleştirmiştir.⁴⁵⁵

Karşıdaki kimse konuşurken onun konuşmasına dikkat kesilmek, kulağı tümüyle ona vermek, kalbini tümüyle onun konuşmasına sarf etmek kişinin karşıdaki kişiyi sevmesinin

⁴⁵² Süleyman Uludağ, “Sohbet”, *DİA*, c. XXXVII, s. 350.

⁴⁵³ Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 558.

⁴⁵⁴ Uludağ, “Sohbet”, c. XXXVII, s. 350.

⁴⁵⁵ Nevzat Aydın, *Hiz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri*, s.116.

alametlerindendir.⁴⁵⁶ Dolayısıyla sohbet ederken konuşma esnasında birbirlerine kulak vermeli, biri konuştuğu zaman öteki başka bir şeyle meşgul olmamalıdır.

Ayrıca bir kimse konuşurken ses tonuna dikkat etmelidir. Ses tonuna özen gösterilmezse bu durum yanlış anlaşılmalara yol açabilir. “*Yürüyüşünde tabi ol, sesini alçalt.*”⁴⁵⁷ Lokman (a.s) oğluna öğütleri arasında olan bu ayet muhatabımızla konuşurken nasıl konuşulması gerektiği konusunda Müslümana da yol gösterir niteliktedir. Dolayısıyla bir Müslüman konuşurken muhatabına karşı kibar bir üslup benimsemelidir.

3.3.2 Eşlerin Birbirlerine Olan Sevgisini Hal ile Besleyen Durumlar

İnsanlar sevgiyi sadece söz ile ifade etmezler. Sevgiyi ifade etmenin farklı yolları vardır. Kişi eşiyle sevgi iletişiminde etkili olmak istiyorsa, öncelikle eşinin baskın sevgi dilini keşfetmek ve öğrenmek zorundadır. Dolayısıyla sevgi dokunarak, ilgilenerek, hizmet ederek, birlikte vakit geçirerek,⁴⁵⁸ maddi ve manevi fedakârlıklarda bulunarak karşıdaki kişiye çeşitli hal ve hareketlerle farklı şekillerde ifade edilebilir. Eşlerin birbirlerini iyi tanıyıp birbirlerinin sevgi dilini anlamaları ilişkilerinin uyumu açısından önemli bir etkiye sahiptir.

3.3.2.1 Mütevazı Olmak (Kibirli Olmamak)

Kibir, büyüklük anlamına gelir. Kişinin kendini üstün görmesi ve bu duyguyla başkalarını aşağılayıcı davranışlarda bulunmasıdır. Mütevazı olmamanın tersidir.⁴⁵⁹

Asıl büyüklük kişinin mütevazı olmasıdır. İnsan kendinin ne kadar aciz ve zayıf bir varlık olduğunu bilmelidir. Tevazu, sevgi ve merhamet gibi duyguları oluşturur. Dolayısıyla mü'min kişiden olması gereken vasıflardan biridir. Kur'an-ı Kerim'de tevazuyla ilgili bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, inkârcılara karşı ise izzet sahibidirler*”⁴⁶⁰

Kibir, gurur ve ucûb gibi huylar ve bu huyların dışa yansımaları olan davranışlar Müslüman ahlakçılar tarafından (rezail=reziletler) arasında zikredilmiştir. Bu huylar gerek kişisel ahlaka, gerekse toplumsal barışa ve sevgi bağlarına verdiği zararların üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuşlardır.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Ebu Abdullah Şemsuddin Muhammed İbn Kayyım el-Cevziyye, *Ravdatu'l-Muhibbin ve Nüzhetü'l-Müşakin*, çev. Savaş Kocabaş vd., Şule yay., İstanbul 2009, s. 275.

⁴⁵⁷ Lokman 31/19.

⁴⁵⁸ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, s.142.

⁴⁵⁹ Mustafa Çağrı, “Kibir”, *DİA*, c. XXV, s. 563.

⁴⁶⁰ Maide 5/54.

⁴⁶¹ Çağrı, “Ahlak” c. II, s.84.

Cenab-ı Allah buyuruyor: “Allah kibirlenenleri sevmez”⁴⁶² “Allah kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez.”⁴⁶³

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kendisinin sahip olduğu güzel huylardan olan tevazuyu tüm Müslümanlara kazandırmak için büyük bir çaba sarf etmiş, insanları mütevazı olmaya davet etmiştir: “Allah bana, kimsenin kimseye karşı kibirlenmeyeceği bir şekilde hepinizin alçak gönüllü olması gerektiğini vahyetti.”⁴⁶⁴

Bir kimsenin sevdiği kimseye karşı alçak gönüllü olması ona olan sevgisinin alametlerinden biridir. Çünkü sevgi alçak gönüllülük üzerine bina edilmiştir.⁴⁶⁵

3.3.2.2 Aile İçi Harcamadan Kaçınmamak (Cömertlik)

Cömertlik bütün dinlerde ve ahlak sistemlerinde benimsenmiş bir erdemdir. İslam dini de cömertliği üstün bir erdem olarak benimsemiştir.⁴⁶⁶ Cömertliğin tersi cimriliktir. Cömert kimse Allaha yakın, insanlara yakın, cennete yakın cehennemden uzaktır. Cimri kimse ise Allahtan uzak, insanlardan uzak, cennetten uzak cehenneme yakındır. Cimrilik bir hastalıktır.⁴⁶⁷

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de cimrilik yapan ve gerekli yerlere harcamaktan sakınanlara “Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse şüphesiz Allah zengindir, hamde layıktır”⁴⁶⁸ ayetiyle sorumluluklarını hatırlatmıştır. Ayrıca kişinin cömert olması gereken öncelikli ve en önemli yer yakınları olan ailesine karşı olmasıdır. Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurdu: “Allah yolunda (cihad edilmesi için) sarf ettiğin para, köle azad etmek için harcadığın para, fakire sadaka verdiğin para ve birde aile fertlerinin ihtiyaçları için harcadığın para var ya! İşte bunların içinde sana en çok sevap kazandıracak olanı ailen için harcadığın paradır.”⁴⁶⁹

Kişi ailesine karşı cömert olmalı, ailesine harcama yapmaktan kaçınmamalıdır. Çünkü aile kuran kimse ailesinin geçimini gönüllü olarak üstlenmiş sayılır. İslam hukukuna göre koca gücünün yettiği kadar en iyisiyle ailesinin her türlü meşru ihtiyacını karşılamakla mükelleftir. Kocanın ailede kavvam olmasının sebeplerinden biri malından ailesine harcama yapmış olmasıdır. İslami çerçevede yaptığı bu harcamalar hiçbir boşa gitmez. “Allah'ı hoşnut

⁴⁶² Nahl 16/23.

⁴⁶³ Lokman 31/18.

⁴⁶⁴ Müslim, “el-Cenne”, 16, H.no: 2865, c. V, s. 2198-2199.

⁴⁶⁵ İbn Kayyım, *Ravdatu'l-Muhibbin*, s.298.

⁴⁶⁶ Çağrı, “Ahlak”, c. I, s. 351.

⁴⁶⁷ Nihat Temel, *Kur'an Aydınlığında Müslümanın Yol Haritası*, Ensar yay, İstanbul 2008, S.391.

⁴⁶⁸ Hadid 57/24.

⁴⁶⁹ Müslim “Zekât”, 13, H.no: 990, c. I, s. 692.

etmek için ailene yaptığın harcamada sana sevap vardır, hatta eşinin ağzına kaldırıp verdiği lokma senin için sevap getiren bir sadaka olur.”⁴⁷⁰

Kadın ve erkeğin beden yapılarındaki ve yeteneklerindeki farklılık, aile içerisindeki rollerin farklılaşmasının en önemli sebeplerindendir.⁴⁷¹

Ayrıca erkek ailenin huzurunu bozacak içki kumar ve bunun gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmalıdır. *“Herhangi bir insanın, hanımının yiyecek yönünden hakkını gasp etmesi onun için kâfi bir günahdır.”*⁴⁷² Yine kadının erkek üzerindeki hakları konusunda Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: *“Bulursan ona da yedirmek, giydiğin zaman ona da giydirmek, yüze vurmamak, kötü söz söylememek ve evden başka bir yerde onu yataktan uzaklaştırmamak.”*⁴⁷³

Erkek ailesin helalinden kazanarak yedirmeli ve giydirmeli, kazancını ailesinden esirgememeli, ancak har vurup harman savurmamalıdır. Cimrilik bir hastalık olduğu kadar savurganlıkta bir hastalıktır. Harcama yaparken kendi gücüne göre yapmalı ihtiyaç olmadığı zaman israfa kaçmamalıdır. Allah Teâlâ, *“Yiyiniz, içiniz ama İsrâf etmeyiniz. Allah israf edenleri sevmez”*⁴⁷⁴ ayetiyle israfın Allah’ın sevmediği fiiller arasında olduğunu haber vermiştir.

3.3.2.3 Diğergâmlık (Îsâr)

“Diğergâmlık; îsâr, özgecilik gibi başka terimlerle de ifade edilmektedir. Sözlükte “bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme” manasına gelmektedir.” Kur’an-ı Kerim’de îsâr kelimesi beş yerde geçmektedir. Dört yerde sözlük manasıyla⁴⁷⁵ “yeğlemek” “tercih etmek” ve “üstün tutmak” gibi manalarda kullanılmıştır. Haşr süresinde bir ayette terim anlamıyla kullanılmıştır.⁴⁷⁶ *Kendileri İhtiyaç içerisinde olsalar bile, diğer kardeşlerini kendilerine tercih ederler.*⁴⁷⁷

Diğergâmlık da, diğer ahlaki değerler gibi insanda olması gereken ve insanların birbirlerini düşündüğünü gösteren önemli ahlaki değerlerdendir. *“Bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere*

⁴⁷⁰ Buhâri, “Nafakât”, 1, H.no: 5351, c. III, s. 424.

⁴⁷¹ Hayati Hökelekli, “Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim”, *Diyanet Aylık İlmi Dergi*, 2(2004), c. XL, s. 44.

⁴⁷² Ebu Dâvud, “Zekât”, 46, H.no: 1692, s.199.

⁴⁷³ Ebu Dâvud, “Nikâh”, 40,41, H.no: 2142, s. 243.

⁴⁷⁴ Araf 7/31.

⁴⁷⁵ Yusuf 12/91; Taha 20/72; Naziat 79/38; A’la 87/16.

⁴⁷⁶ Saffet Sancaklı, Hz. Peygamberin Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında Îsâr (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Değer, *Tasavvuf: İlmi ve Akademik araştırma Dergisi*, 7(2006), s.34.

⁴⁷⁷ Haşr 59/9.

*kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunmasıdır.”*⁴⁷⁸ Diğergâmlık toplumda önemli bir etkiye sahip olduğu gibi, ailede de olması gereken temel unsurlardandır.

Empati; Îsârın bir önceki aşamasıdır. Kişinin kendini geçici bir süre başkasının yerine koyup, olaylara onun bakış açısıyla bakması ve hissetmesidir. Bu duygu genellikle Kişinin başkasına bir iyilik veya bir hayır yapacağı canlanır. Bu durum ise kişiyi iyiliğe yöneltme etkisini gösterir. Bu duygular kişiye birçok problemi çözme yeteneği kazandırır.⁴⁷⁹

Eşlerin birbirini anlamaları ve empati kurmaları ailenin sağlıklı yürütülmesi için gereklidir. Empati İletişim açısından da önemli bir unsurdur. Eşlerin birbirlerini anlaması için sadece bilgi yeterli değildir. Sabır, anlayış ve sevgi ile birlikte empatiyi de içselleştirmek gerekmektedir.⁴⁸⁰ Bu duygu ortaklığı iletişimin gücünü artırır ve karşılıklı anlayışa olanak sağlar. Ayrıca diğerkâmlık duygusu içerisinde fedakârlık barındırır. Bu da eşler arasında sevgi bağlarının güçlenmesine sebep olabilmektedir.

Aile ortamında sürdürülen ilişkilerden, bireyle kendilerini birbirinin yerine koyarak, olaylara ve tartışmalara yaklaşmaya çalışmaları problemlerin büyümesini engelleyebilir. Eşlerde empati kurma yeteneği bulunduğu takdirde, olumsuz bir durumda kendi davranışlarını sorgulayıp anlam verir. Böylelikle durumu hoş karşılayabilmektedir. Çünkü empati, olumsuzluklar karşısında affetmeyi ve unutmayı sağlayan bir işleve sahiptir.⁴⁸¹

Evlenmeden önce beklentileri olup evlendikten sonra bu beklentileri bulamayan birçok insan vardır. Bu durumda eşler birbirlerine karşı empati kurmalı, karşılıklı konuşmalı, birbirlerinin eksikliklerini usulünce söylemeli, birbirlerini değiştirmeye çalışmamalı, birbirlerini olduğu gibi kabul edebilmeliler. Eşler birbirlerinin duygularını, ilgilerini ve hobilerini iyi bilmeli, birbirlerini anlamalıdır. Bu durum ailede huzur ortamının oluşması ve eşlerin birbirleriyle paylaşımda bulunmalarını sağlar. Bir insanda bu özelliklerin bulunmasında Îsâr ve empati önemli olup, evliliğinin devamının sağlanması konusunda etkili ahlaki değerlerdendir.

3.3.2.4 Hediyeleşmek

Hediye genel olarak karşılık beklemeden iyi niyet, ilgi ve sevgiyi ifade eden, insanların birbirlerine yaptıkları maddi bağıştır.⁴⁸² Hediyeleşmenin olduğu yerde karşılıklı beşeri kaynaşma meydana gelir. Muhabbet ve insanlar arasındaki bağı artırır. Sevgi ve dostluk

⁴⁷⁸ Mustafa Çağrı, “İsâr”, *DİA*, c. XXII, s. 490.

⁴⁷⁹ Sancaklı, *Hz. Peygamberin Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsâr (Diğergâmlık) Kavramına Verdiği Değer*, s. 32.

⁴⁸⁰ Nevzat Aydın, *Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeler*, s.113.

⁴⁸¹ Nevzat Aydın, *Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri*, s.114.

⁴⁸² Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c. XVI, s. 239.

alışverişi başlar. Hediyeleşmek İslam dininde önemli bir yere sahiptir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde: “*Hediyeleşin, çünkü hediye sevgiyi artırır ve kalpteki kötü hisleri giderir*”⁴⁸³ buyurmuştur. Bu hadiste hediyeleşmeyi teşvik etmiş ve sonucunda ortaya çıkacak güzel neticelere dikkat çekmiştir. Başka bir hadiste: “*Hediyeleşin, çünkü hediye kalpte karalık olan (kin, buğz ve adavet) duygularını giderir.*”⁴⁸⁴

Hediye verilen kişinin kalbinde, hediye eden kişiye karşı sevgi olduğundan, bir kimse ihsanda ve hediye bulunursa, bu kimseye karşı, karşısındaki kişi onun hakkında söylenen kötülükleri işitmeme, onun kusurlarını görmeme meylindedir. Dolayısıyla hediye verilen kişinin, kendini, hediye veren kişi tarafından düşünülmüş olarak hissetmesi önemli bir etkiye sahiptir.⁴⁸⁵

Hediyeleşmek, genel insanlarda olduğu gibi aile içerisinde de bu tür olumlu duyguların yaşanmasında çok önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca hediyeleşmek aile içi ilişkileri kuvvetlendirmektedir.

Aile içerisinde hediyeleşmek doğum günü veya evlilik yıldönümü gibi belli başlı özel günlerle sınırlandırılmamalıdır. Yılın herhangi bir gününde bir başarı yaşandığında veya bir sıkıntı atlatıldığında da eşler arasında hediye verilebilir.

Ayrıca hediyeleşmek kalpleri kaynaştırdığı için, kırgınlıklarda onarıcı bir etki oluşturur. Hediyeğin asıl değeri maddede değil manevi değeridir. Ancak eşler birbirlerini yakından tanıdıkları için ihtiyaca göre seçici davranmaları hediyeği daha anlamlı kılar.⁴⁸⁶

Bir insanın düşünüldüğünün farkına varmasına sebep olan hediyeleşme, eşlerin birbirine kalplerinin ısınmasına yol açması ve bazen de kırgınlık ve küskünlük gibi bazı olumsuz tavırların giderilmesini, gergin ortamların normale dönmesini sağlayabilmektedir. Bu da evliliğin sürekliliği konusunda riayet edilebilecek önemli konulardan biridir.

3.3.2.5 Eşlerin Birbirlerine Zaman Ayırması

Aile bireyleri arasında birlikte vakit geçirmek sağlıklı iletişim kurmak için şarttır. Bir ortamda her birey kendi ortamına çekilirse, bireyler arasında iletişimin sağlanması mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla eşler her şeyden önce ailelerini düşünmeli ve birbirlerine muhakkak zaman ayırmalıdır.

Günümüzde eşlerin dünya meşguliyetinden veya çeşitli bahanelerle birbirine zaman ayıramamasına karşı Resulullah (s.a.v.) en güzel örnektir. O eşlerinin hakkına riayet ederdi. Hatta zamanını nafile ibadetlerle geçirirken bile “*Ey Aişe bu gece bana rabbime ibadet etmem*

⁴⁸³ Tirmizî, “*el-Velâ*”, 6, H.no: 2130, c. VI, s. 9.

⁴⁸⁴ Beyhakî, “*Hibât*”, 1, H.no: 11945, 11946, 11947, c. VI, s. 280.

⁴⁸⁵ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c. XVI, s. 239.

⁴⁸⁶ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 287.

için izin verir misin?”⁴⁸⁷ demesi eşler arasındaki hukuka riayet konusunda ne kadar hassas olduğunun açık ve net bir göstergesidir.

Geçmişten günümüze kadar biliniyor ki Reslulullah'ın (s.a.v.) ahlakı her açıdan mü'minlere örnektir. Bazı ailelerde kadın ev işlerine o kadar çok düşkündür ki tüm mesaisini ona harcıyor eşi eve geldiğinde bütün enerjisi bitmiş oluyor böylelikle eşine gereken zamanı ayıramıyor. Hatta erkek eve geldiğinde genellikle eşini saç başı dağılmış, bakımsız bir kılıfta görüyor. Buna benzer erkek modelleri de vardır. Erkeğin işine aşırı düşkün olması, eve geldiğinde işinden bahsetmesi, evde bile aklının işinde olması, tüm enerjisini işe harcadığı için eşine zaman ayıramaması zamanla ailede büyük sıkıntılara neden olur.⁴⁸⁸

Günümüzde eşler tablet, bilgisayar ve telefon gibi iletişim araçlarıyla zamanlarını fazlasıyla geçirmektedir. Aynı evde konuşmaya fırsat bulamadığını iddia eden, ancak sosyal medyada zamanını fazlasıyla harcayan eşler vardır. Ayrıca birlikte zaman geçirmek, beraber oturup televizyon izlemek de değildir. Bu durumda kişi dikkatini eşine değil televizyona odaklamaktadır. Böyle durumlar tehlike arz etmekte, zamanı öldürdüğü gibi eşler arasında ki muhabbeti de zamanla bitirmektedir.

Eşler arasında kopukluk olması evliliğin devamlılığına olumsuz yönde etki etmekte hatta bazen de böyle durumlar ayrılma sebebi olup bu müesseseyi ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla eşlerin birbirine zaman ayırması iletişimde kopukluğa gidecek yolu kapatıp, aradaki sevgi bağını kuvvetlendirmekte ve evliliğin sürekliliğini sağlamaktadır.

3.3.2.6 Samimi Olmak

Karı koca arasındaki sevgi birisi hakiki ve samimi diğeri maddi ve cinsi olmak üzere iki çeşittir. İslamiyet hakiki ve samimi olanı esas almış ve sevginin bu şekilde oluşması için birçok tedbir almıştır.⁴⁸⁹ Peygamber Efendimizin (s.a.v.) evlenmek isteyen birine eş seçimi için söylediği “Dindar olanı tercih et mutlu olursun”⁴⁹⁰ tavsiyesi bu tedbirlerden biri olarak zikredilebilir.

Aile insanın küçük dünyasıdır. Bu dünyada Allah'ın kuralları geçmezse ve bu küçük dünyanın bireyleri ahirete iman etmezse o aile efradında samimiyet bulunması mümkün değildir. Çünkü aile fertleri birbirlerinin yanında geçici olduklarını düşünerek birbirlerine karşı sevgiyi ve saygıyı Allah için değil de geçici menfaatler için göstereceklerdir. “*Hem her*

⁴⁸⁷ Ebu Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Semerkindî, *Tenbihu'l-Gafilîn*, thk. Yusuf Ali Bedevî, Dâru İbni Kesir, Beyrut 2000, “Tefekkür”, H.no: 918, c. I, s. 569.

⁴⁸⁸ Turan, *Mutlu Aile*, 60-61.

⁴⁸⁹ Musa Kazım Yılmaz, “İslami Aile” İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu, İFAV ilmi Neş. (t.y.), s.23.

⁴⁹⁰ Müslim, “Nikâh”, H.no: 1466-1467, c. I, s. 1086-1090.

insanın küçük bir dünyası, belki küçük bir cenneti dahi kendi hanesidir. Eğer iman-ı ahiret o hanenin saadetine hükmetmezse, o aile efradı, herbiri şefkat ve muhabbet ve alakadarlığı derecesinde elim endişeler ve azaplar çeker. O cenneti cehenneme döner. Ve yahut muvakkat eğlenceler ve sefahetlerle aklını tenvim edip uyutur."⁴⁹¹

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Hz. Hatice'nin saygı ve fedakârlığını onun sağlığında olduğu gibi vefatından sonra da unutmamış, her fırsatta sevgi ve saygı ile anmıştır. Yine Hz. Hatice'nin hatırasını andığı bir gün Hz. Aişe: "O yaşlı kadını niçin anıp duruyorsun? Allah onun yerine sana daha iyisini verdi" deyince, Allah Resulü buna kızmış ve: "Allah, bana ondan daha hayırlısını vermedi. O, hiç kimsenin kabul etmediği bir zamanda bana iman etti, herkesin beni yalanladığı bir zamanda o beni tasdik etti, kimsenin bana bir şey vermediği esnada, o malını benim için kullandı ve kimsenin çocuk vermediği bir dönemde o bana çocuk verdi" diye cevap vermiştir.⁴⁹²

Aile hayatında sadakat, samimiyet, fedakârlık, vefa gibi manevi duygular ancak Allah ve ahiret inancıyla güçlenir. Çünkü eşler bilirler ki, birbirlerinin yalnızca dünya da yol arkadaşı değildir, ahirette de birbirlerine arkadaşlardır. Dolayısıyla eşler birbirlerinin ebediyette de arkadaş olduklarını inanırlarsa ebedi arkadaşlarına her türlü ahlaki güzelliği samimiyetle gösterir. Nursi'nin ifade ettiği gibi;

"Eğer ahirete iman o haneye girse, birden ışıklandırarak, ortalarındaki münasebet ve şefkat ve karabet ve muhabbet kısacık bir zaman ölçüsüyle değil, belki dar-ı ahirette saadet-i ebediye de dahi o münasebetlerin devamı ölçüsüyle samimi hürmet eder, sever, şefkat eder, sadakat eder, kusurlarına bakmaz gibi ahlak yüksekenir. Hakiki insaniyet saadeti o hanede başlar inkişafa."⁴⁹³

Aile dinamik bir kavram olduğu için çevresinden olumlu veya olumsuz etkilenebilmektedir. Dolayısıyla aile de çözümler yine Allah ve Resulünün bize gösterdiği yolu takip etmekle olacaktır. Aile çevreye göre değil bilakis Allah'ın emirleri çerçevesinde bir hayatı tercih etmelidir. "Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur." ⁴⁹⁴

3.3.2.7 Eşler Arasında Şakalaşma

İnsanların fitri olarak ihtiyaç duyduğu eğlenme, dinlenme, mizah yönlerinin aile hayatı içerisinde göz önünde bulundurulması ve düşünülmesi sonuç olarak aile içindeki bireylerin birbirlerine karşı ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

⁴⁹¹ Nursi, *Şualar*, Tenvir yay., İstanbul 2006, s. 226.

⁴⁹² Buhârî, "Menâkıbü'l-Ensâr", 20, H. no: 3815,3816, 3817, c. III, s. 47.

⁴⁹³ Nursi, *Şualar*, s.227.

⁴⁹⁴ Ahzab 33/36.

İslam dini, dengeli olmak şartıyla mizah ve şakalaşmaya yer verir. İslami çerçevede ölçülü davranarak gerçekleştirilen bu fiiller, sevgi ve muhabbetin artmasına sebep olur.

Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hayatında şakaya sıkça rastlanmaktadır.⁴⁹⁵ Eşleriyle olan münasebetlerinde de onlarla şakalaştığı birçok hadiste geçmektedir. Bununla ilgili bir hadis şöyledir:

*“Bir gün Hz. Aişe Resulullah (s.a.v.) için bulamaç pişirir. Yanlarında Sevede annemiz de bulunmaktaydı. Hz. Aişe Hz. Sevede’ye, “Buyur sen de ye” der. O imtina edince “Yemezsen yüzüne bulayacağım der.” Sevede yememekte ısrar edince bulamaçtan alıp Sevede’nin yüzüne bular. Peygamber efendimiz ortaya çıkan manzaraya güler ve Sevede’nin elini bulamaca batırır ve sen de elini Aişe’nin yüzüne sür der. Bunun üzerine Sevede de bulamaçlı elini Aişe’nin yüzüne sürer. Peygamberimiz ona da güler.”*⁴⁹⁶

Resulullah (s.a.v.) aile hayatına ait hükümlerin ve bu şekilde öğrenilen ahlakı, fiilleri vs. günümüze kadar başta Hz. Aişe olmak üzere Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) eşleri aracılığıyla mahrem daire çerçevesinde nakledilmiştir.⁴⁹⁷

3.3.2.8 Eşler Arasında İstişare

Ayrıca eşler aile ortamında bir konuda karar vermeden önce birbirleriyle istişare edebilmelidirler. Çünkü istişare insanı pişman olmaktan koruyan bir kale gibidir. İstişare İslamiyet’te önemli bir yere sahiptir. Bu durum Kur’an ve Sünnette açıkça ifade edilmiştir. *“İş hakkında onlara danış.”*⁴⁹⁸ buyuruluyor. Yine iyi kimseler övülürken *“onların işleri aralarında danışma iledir.”*⁴⁹⁹ buyuruluyor. Kur’an-ı Kerim’de kadınlarla istişare etme konusunda çeşitli istişare örnekleri mevcuttur.⁵⁰⁰

Ailede samimiyet ve sadakatin göstergesi olan istişareyi Peygamber Efendimiz de (s.a.v.) hanımlarıyla yapmış, birçok konuda onlara danışıp onların desteğini almıştır. Kendisine ilk vahiy geldiğinde korkan ve endişelenen Peygamber Efendimiz (s.a.v.), gerek nübüvvetten önce gerekse nübüvvetten sonra desteğini kendisinden esirgemeyen Hz. Hatice’ye gelerek durumu anlatmıştır. Hz. Hatice onun hasletlerini sıralayarak: *“Hayır, vallahi Allah seni kesinlikle utandırmayacaktır. Sen hakkı sahibine verirsin, zayıflara yardım edersin ve akrabalarını ziyaret edersin”* diyerek onu teselli etmiştir. Ona gelenin melek, kendisinin de peygamber olduğunu bildirerek onu teskin etmiştir.⁵⁰¹

⁴⁹⁵ İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c. XV, s. 51.

⁴⁹⁶ Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. aŞuây b. Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2001, “İşretü'n-Nisâ”, 5, H.no: 8868, c. VIII, s. 162.

⁴⁹⁷ Nevzat Aydın, *Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri*, s.108.

⁴⁹⁸ Âlî İmran 3/159.

⁴⁹⁹ Şura 42/38.

⁵⁰⁰ Bakara 2/233; Talak 65/6. Kasas 28/26.

⁵⁰¹ Buhârî, “Bedü'l-Vahy”, 1, H.no: 3, c. I, s. 14.

3.3.2.9 Aile Sırları İfşa Edilmemelidir

Eşler birbirlerine Allah'ın emanetidirler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “*Şüphesiz ki kıyamet günü, Allah'ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, karı-koca arasındaki emanettir. Kadınla koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, hanımının sırlarını erkeğin etrafa yayması o gün en büyük ihanettir*”⁵⁰² buyurarak mü'minlere aile sırlarının ifşa edilmemesi konusunda uyarıda bulunmuş, eşlere görev yüklemiş, aile mahremiyetinin korunması hususunda eşleri ikaz etmiştir.⁵⁰³

3.4 Eşlerden Birinin İyiliğinde (Hayırda) Diğerinin Onu Desteklemesi

Hayır sözlükte iyi olmak, iyilik etmek, üstün olmak, üstün kılmak gibi anlamlara gelir. Hayır mana bakımından şerrin karşılığıdır. Hayır kelimesi Kur'an-ı Kerim'de konularına göre farklı manalara gelip yüzden fazla yerde geçmektedir.⁵⁰⁴ Hayır, istenilen arzu edilen değerli, dünya ve ahirette faydalı ve yararlı olan şeydir.⁵⁰⁵ Hayır, kaynağı Allah olan hayır ve kaynağı İnsan olan hayır oluşu itibarıyla iki yönlüdür. İslami bakış açısına göre; her iki durumda da hayır, faydalı, değerli olan şeydir. Adalet, akıl ve erdem sahibi olmak hayır ve iyiliktir.⁵⁰⁶

Hayırhah olmak mü'minin özelliklerindendir. Dili, eli ve malıyla gücü yettiğinde iyilik yapmak mü'minin görevidir. Yapılan iyilik Allah katında hiçbir zaman karşılıksız kalmayacaktır. Karşılığını muhakkak görecektir. “*Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır.*”⁵⁰⁷

İyilik yapmak ve bu konuda yardımlaşmak kadar kötülükten sakındırmak da önemlidir. Bir Müslüman gördüğü kötülükleri düzeltmeye, engel olmaya çalışmalıdır. Kötülüğün azalması, iyiliğin yaygınlaşması için çaba sarf etmelidir. Cenâb-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de “*Siz, İnsanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder kötülükten men eder ve Allah'a inanırsınız*”⁵⁰⁸ müminleri bu özellikleri sebebiyle övmüştür.

Bir insanın bizzat kendisine ve aile fertlerine karşı görevlerini yerine getirmesi bir iyiliktir. İnsanın hayırhah olması önce en yakınları olan aile hayatından başlamalıdır. Çünkü kötülük ve fuhşun önüne ancak sağlıklı ailelerle geçilebilir.⁵⁰⁹ Aile içerisinde edep, ahlak, fazilet ve bilgi açısından eğitim şarttır. Bu çerçevede Müslüman aile büyüklerine bir takım görevler yüklenmiştir. Bu görevler, aile fertlerinin her türlü eğitimine önem vermeleri ve bu

⁵⁰² Müslim, “Nikâh”, 20, H.no: 1437, c. II, s. 1060.

⁵⁰³ Nevzat Aydın, *H.z. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri*, s. 106.

⁵⁰⁴ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, 422.

⁵⁰⁵ Ece, *İslam'ın Temel Kavramları*, s. 249.

⁵⁰⁶ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, 422; Ece, *İslam'ın Temel Kavramları*, s. 250.

⁵⁰⁷ Zümer 39/10.

⁵⁰⁸ Âlî İmran 3/110.

⁵⁰⁹ Nevzat Aydın, *H.z. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri*, s.106.

konuda üzerlerine düşen sorumluluğun bilincinde olmalarıdır.⁵¹⁰ Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tasvip ettiği veya etmediği bir durumu açıklamak suretiyle aile içi eğitimin en güzel örneklerini vermiştir. Bir hadis-i şerifte: *“hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz”*⁵¹¹ buyurarak bu çerçeveyi en kapsamlı şekliyle belirtmiştir.

İyi bir eş sadece dünya hayatında mutluluk veren geçici bir nimet değildir. Birbirlerine dinini yaşama noktasında yardımcı birer manevi destektirler. *“Allah, bir kimseye salih bir hanım vermişse, dininin yarısında ona yardım etmiş demektir.”*⁵¹² Çünkü Müslüman bir hanım hayır ve iyilikte kocasına yardımcı olmanın bilinciyle ona her türlü desteği vermektedir. *“Mü’min erkeklerle mü’min kadınlar da birbirlerinin velileridirler. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah ve Resulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir.”*⁵¹³

3.5 Eşlerin Birbirlerinin Ailelerine Olan Tutumu

Yakınlar ve akrabalar arasındaki güzel ilişkiye sıla-i rahim denir. Sıla-i rahim’in, akrabaları ziyaret etme, hal-hatırlarını sorma, yardımda bulunma ve gönüllerini alma anlamları vardır.⁵¹⁴

Toplumsal, ailevi ve bireysel sorunlarımızın temelinde yatan asıl sebep İslami bilincin tam anlamıyla olmamasıdır. İslam dininde yaşamın her anı için hükümler mevcuttur. Bu hükümleri bir hayat tarzı haline getirirsek daha sorunsuz ilişkiler ve daha mutlu bir yaşam sürdürülebilir. Aile ve toplum açısından son derece önemli olan sıla-i rahim, karşılıklı sevgi, saygı ve yardımlaşma ile gerçekleştirilir.

Akrabalara yapılan yardımın üç derecesi vardır:

Birinci derece, maddi olarak yardımda bulunmak, güç dâhilinde ihtiyaçları gidermek ve her türlü destek olmaktır.

İkinci derecesi ziyaretlerine gitmek gibi bedeni yapılan yardımlardır.

Üçüncüsü ise, selam vermek, hal hatır sormak, güler yüzlü olmak büyüklere saygılı davranmak, haklarında iyi düşünmek ve hayır dua da bulunmaktır.⁵¹⁵

Ailede en yakın akraba anne ve babadır. Yeryüzünde insanın varlık sebebi olan anne babanın katlandıkları fedakârlıklar olmazsa çocuğun hayatını sürdürmesi mümkün değildir.

⁵¹⁰ M. Bahaüddin Varol, “Hz. Muhammed (s.a.v.) ‘in Ailesi ve Yakın Akrabaları ile İlişkileri”, *Diyanet İlmi Dergi*, DİB yay., Ankara 2003, s. 155.

⁵¹¹ Müslim, “İmare”, 5, H.no: 1829, c. III, s. 1459.

⁵¹² Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Barî Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, thk, Abdurahman b. Nasır el-Berak, DaruTiba, Riyad 2005, “Nikâh”, 2, H.no: 6065, c. XI, s. 326.

⁵¹³ Tevbe 9/71.

⁵¹⁴ Ece, *İslam'ın Temel Kavramları*, s. 614.

⁵¹⁵ Ece, *İslam'ın Temel Kavramları*, s.615.

Çocuğun iyi bir eğitim alması ve iyi bir terbiye görmesi açısından anne babanın katkıları başka hiçbir kurumla kıyaslanmayacak derecededir. Bu yüzden evlatlar anne babalarına karşı yerine getirmeleri gereken sorumlulukları çok iyi kavramalı ve bu sorumlulukları hassasiyetle uygulamaları gerekmektedir.⁵¹⁶ Allah’u Teâla Kur’an-ı Kerim’de Anne babaya itaati emretmektedir. *“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “of” bile deme; Onları azarlama; İkisine de güzel söz söyle.”*⁵¹⁷ Allah’ın bu emri kapsamında Müslüman anne babasına iyi davranmakla mükelleftir. Onları Allah için sevmeli, onlara saygı ve hürmet göstermeli ve hizmet etmelidir. *“Biz insana ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir.”*⁵¹⁸ Ayeti bu hususa riayet etmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla anne-babaya itaat etmek, ikramda bulunmak gerekmektedir.

Said Nursi’nin anne-baba hakkını ve sevgisini farklı yönleriyle açıklayan şu ifadeleri önemsiyoruz:

*“Hem peder ve valideyi, şefkat ile teçhiz eden seni onların merhametli elleriyle terbiye ettiren hikmet ve rahmet hesabına onlara hürmet ve muhabbet, Cenab-ı Hakk’ın muhabbetine aittir. O muhabbet ve hürmet şefkat, lillah için olduğuna alamet şudur ki: onlar ihtiyar oldukları ve sana hiçbir faideleri kalmadığı ve seni zahmet ve meşakkate attıkları zaman daha ziyade muhabbet ve merhamet ve şefkat etmektir.”*⁵¹⁹

Kadın ve erkek bilmeliler ki evlendikten sonra yaşam tarzında değişiklik olduğu gibi yeni akrabalıklar edinirler. Böylelikle akrabalara karşı sorumlulukları bilmek bir Müslümanın ailevi sorumluluklarındanıdır. Allah Teâlâ *“Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinize bir gözetleyicidir”*⁵²⁰ ayetiyle akrabalık bağlarının öneminde dikkat çekmiştir.

Farklı kültürlerde akrabalık bağlarıyla ilgili değerler farklılık arzeder. Bizim kültürümüzde ve dinimizde eşlerin anne ve babaları öz anne ve baba gibidir.⁵²¹ Karı-kocanın birbirlerinin ailelerine olan ilişki ve münasebetleri, yapay olmamalı, samimi ve içten olmalıdır.

İbnu’l-Kayyım el-Cevziye sevgilinin yurdunu, evini, dostlarını, komşularını, uğradığı yerleri kısacası onunla ilgili her şeyi sevmeyi sevginin alametlerinde belirtmiştir.⁵²² Dolayısıyla bir insan eşini seviyorsa ona verdiği değerden ötürü onun ailesini de sever. Eşinin anne ve babasını kendi anne babası gibi görür, saygı ve hürmette kusur etmez. Anne baba da

⁵¹⁶ Kılıç, *İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı*, s.36.

⁵¹⁷ İsra 17/23.

⁵¹⁸ Lokman 31/14.

⁵¹⁹ Nursi, *Sözler*, s.597.

⁵²⁰ Nisa 4/1.

⁵²¹ Bak. Nur 24/31; Nisa 4/23.

⁵²² İbnu’l-Kayyım, *Ravdatu’l-Muhibbin*, s. 285.

aynı şekilde onları kendi öz çocukları gibi görüp bu münasebetini samimiyetle gösterebilir. Eğer bu karşılıklı ilişkiler sevgi ve saygı üzerine kurulursa, aile içinde de karşılıklı muhabbet oluşur. Bu konuda İslam hukukuna baktığımızda da gelinin nikâhı kayınpederine, damadın nikâhı da kayıinvalidesine düşmez. Onlar gelin ve damat için artık anne ve baba gibidirler.⁵²³

Eşlerin birbirlerinin ailesine saygı ve sevgiyle hürmet göstermeleri insani ve ahlaki görevlerdendir. Ancak hürmet göstermedikleri halde kimse Allah'ın emir ve yasaklarına karşı çıkıp eşinden ailesine karşı bu görevlerinden vaz geçmesini isteyemez. Bu durumda eşinin ahiretini hüsrana uğratacağından bu isteği yerine getirmemesi gerekmektedir.

3.6 Eşlerden Birinin Verdiği Sıkıntıya Sabretmenin Gerekliği

“Sabır”; “tahammüllü olmak”, “sebatkârlık” ve “dayanaklılık” anlamına gelir. Başlarına olumsuz bir şey geldiğinde kolaylıkla öfkelenmek, şiddete başvurmak sabrın zıddıdır.”⁵²⁴

Sabırlı olmak farklı bir şekilde tarif edilirse sinirini yönetebilmek, zorluklara göğüs gerebilmek, farklı ve öteki bakış açılarını anlayabilecek olgunluğu sergileyebilmek, unutmak, affetmek vs. gibi değerlerin ortak adıdır.⁵²⁵

Kur'an-ı Kerim'de aile hayatının karşılıklı anlayış ve olgunlukla yürütülmesi insani bir müessese olarak kabul edilmiş, bu konuda sabrı, ahlaki olgunluğu, adaletli davranmayı tevekkülü ve Allah'tan sakınmayı öğütlemiştir.⁵²⁶

Ayetlerin yanında Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de bu hususa dikkat çekmiştir. *“Bir mü'min bir mü'mine buğzetmesin; çünkü onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir.”*⁵²⁷ Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere erkekler kadınlar konusunda sabırlı davranmaya teşvik edilmiştir.

Eşlerin birbirlerine karşı sabretmesi, sabretmenin en zor olduğu durumlardandır. Sabır, ailenin sağlıklı olarak devam etmesinin en önemli etkenlerindendir. Bir aile de zorluklara katlanmadan sabırla pişmeden mutluluğa ulaşamaz. Çevrenin çeşitli olumsuz etkileri karşısında, Allah'ın emirlerinin hayata geçirildiği bir aile yaşamı oluşturmak ancak sabırla mümkündür. *“Ve sabredenlere mükâfatları hesapsız ödenecektir.”*⁵²⁸ Ayette anlatıldığı gibi sabrın kazandırdıkları sadece dünyayla sınırlı kalmamış, ahirette de mükâfatları bulunmaktadır.

⁵²³ Nur 4/31.

⁵²⁴ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 543; Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar yay., İstanbul 2011, s. 117.

⁵²⁵ Kızılkaya, *Evlilik ve Aile Okulu*, s. 278.

⁵²⁶ Bkz. Nisa 4/3; Talak, 65/1.

⁵²⁷ Müslim, “Radaa”, 18, H.no: 1469, c. II, s. 1091.

⁵²⁸ Zümer 39/10.

Eşler birbirlerine en yakın olmaları sebebiyle birbirlerinin sıkıntılarına sabretmek onları zarara uğratmaz. Birinin olumsuz bir hareketinde misliyle karşılık verilmemelidir. Bu ateşe körükle gitmeye benzer ortalığı kızıştırmaktan başka bir şeye yol açmaz. *“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.”*⁵²⁹ Başkalarına karşı sabır gösterebiliyorsak bunu kendimizden ve ailemizden de esirgememeliyiz.

Eşlerden biri öfkelendiği zaman, diğeri de aynı şekilde karşılık verirse telafisi mümkün olamayan sonuçlar ortaya çıkabilir. Bir tarafın öfkelenmesi durumunda, diğer taraf eşinin ökesinin dinmesini beklemeli, ortam sakinleştikten sonra öfkeye sebep olan şey konuşulmalıdır.⁵³⁰ Problemleri zamana bırakmadan çözmek güzeldir. Birinin hatalı davranışına karşı gelişigüzel ya da zarara yol açacak şekilde tepki vermek doğru bir yöntem değildir. En güzel karşılığı vererek yapıcı bir tutum sergilemek aile ortamında olumlu etki göstermektedir.

Eşler birbirlerinin sıkıntılarına sabrettikleri gibi birbirlerine karşı hoşgörüyle yaklaşabilirler. Hoşgörü sevgi ve muhabbetin temeline dayanır ve güzel ahlak ile beslenir. Hoşgörü İslam’ın insanlığa sunduğu bir armağandır.⁵³¹ Affetmek, hoşgörülü olmak Allah için olan sevginin tezahürüdür. Eşlerin seilmeyen bazı sıfatlarının olması insan olduklarından dolayı anormal bir durum değildir. Onu da olduğu gibi kabullenmek gerekir. Bu durumda onun güzel yönlerine bakılmalıdır. Bazı sıfatları hoşuna gitmediği için onunla bağların koparılması insani ve İslami değildir.⁵³² *“Onların haklarını gözeterek ve güzellikle geçinin. Eğer siz onlardan hoşlanmayacak olsanız bile, olur ki sizin hoşunuza gitmeyecek bir şeyde Allah çok hayır yaratır.”*⁵³³

Hoşunuza gitmeyen bir söz işittiğinizde, nasıl davranılması gerektiği konusunda Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurulmuştur: *“Sen kötülüğü en güzel tutumla sav.”*⁵³⁴ *Biz Onların yakıştırmakta olduğu şeyi çok iyi bilmekteyiz.”*⁵³⁵ Başkalarına olduğu gibi ailemizin de yanlışlarına, hata ve kötülüklerine iyilikle karşılık vermek, onları affetmek, aile hayatımızı cennetten bir köşe haline çevirecektir. Ayrıca bu şekilde muamelede bulunmak ailedeki bağların daha fazla güçlenmesine sebep olur.

⁵²⁹ Fussilet 41/34.

⁵³⁰ Turan, *Mutlu Aile*, s.27.

⁵³¹ Musa K. Yılmaz, “Sevgi ve Hoşgörü Uygarlığı”, *Köprü Dergisi*, 101 (2008), s.53.

⁵³² Atilla Yargıcı, *Risale-i Nur’a Göre Ahiret İnancının Davranışlara Yansımalarının Kur’an Açısından Değerlendirilmesi*, (m.y.), (y.y.) (t.y.), s.8.

⁵³³ Nisa 4/9.

⁵³⁴ Fussilet 41/34.

⁵³⁵ Mü’minun 23/96.

Eşler birbirlerine olan kin ve kırgınlık durumları kontrol edilmeli ve sorunlar açıkça ve dürüstçe konuşarak halledilmelidir. Pozitif bakış açısına sahip olmak ve gösterilen güveni karşılıksız bırakmamak. Sırları ve sorunları konusunda güvenilecek bir eş olmak. Böylelikle eşler birbirlerinin hayat arkadaşı olarak en önemli destekçileri olurlar.

*Kadınlara hayırhah olun, zira kadın bir eğe kemiğinden yaratılmıştır. Eğe kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi haline bırakırsan eğri halde kalır. Öyleyse kadınlara hayırhah olun.*⁵³⁶ Burada geçen kaburga kemiğinin geçimle ilgili bir benzetme olduğu sonucuna varılabilir.

İstatistiklere göre boşanmanın en fazla olduğu yıllar evliliğin ilk yıllarıdır. Taraflar ayrı yaşantılardan gelmişlerdir. Dolayısıyla bu dönemde eşler arasında ufak tefek tartışmaların olması kaçınılmazdır. Birbirini tanıma ve birbirlerine alışma evresi olan bu dönemde çevre, yetişme tarzı, eğitim durumları; kısacası sosyo-kültürel yönlerinin gösterdiği çeşitli farklılıklardan dolayı eşler bazen geçimsizlikler yaşayıp sınamalara tabi olurlar. Bu dönemin yaşanan geçimsizlikler ilerleyen yıllarda gittikçe azalmaktadır.⁵³⁷ Bu da yine emek ve sabır isteyen bir süreçtir.

3.7 Evliliğin Ahirette Devam Etmesi

Bir imtihan meydanı olan dünyada sınavı kazanan kullar tekrar yaratılacak ve cennet ehli olacaklardır. Mükemmel olarak yaratılıp, mükemmel bir hayata kavuşacaklardır. Kavuştukları hayat dünya hayatından çok farklı olacaktır. Cennet hayatında arzulanan her şeye ulaşmak ve sonsuzluk vardır. *“Orada canlarının çektiği, gözlerinin görmekten haz duyduğu her şey vardır. Siz orada ebedi kalacaksınız.”*⁵³⁸ Dünya hayatının kıstaslarıyla bunu tam olarak kavramak mümkün değildir. Ayrıca oradaki lezzet dünya ölçüleriyle kıyaslanamaz.

Daha önceki bu hususlardan bahsedildiği üzere kişi sevdiğini Allah için sevmelidir. Allah için sevdiği zaman Allah sevdiğini ahirette de ona ihsan eder. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *“Dostlar o gün birbirlerine düşmandır. Takva sahipleri müstesna...”*⁵³⁹ buyurulmuştur. Dünyada günah ve küfür üzere kurulan dostluklar kıyamet gününde düşmanlığa dönüşecektir. Yalnız dostluk temellerini iman ve takva üzerine kurmuş olan mü'minlerin dostluğu ebedi olarak devam edecektir. İnsanlar arasındaki muhabbet de buna benzerdir. Dünyada iken dünyalık menfaatler üzerine oluşan sevgi ve muhabbet kıyamette bu

⁵³⁶ Buhâri, “Nikâh”, 80, H.no: 5186, c. III, s. 383.

⁵³⁷ Ahmet Güneş, Kur'an ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması, AÜİTD, 21(2004), s. 151,183.

⁵³⁸ Zuhurf, 43/71.

⁵³⁹ Zuhurf 43/67.

şekilde devam etmez, aksine bir takım üzüntü ve belalara sebep olabilir. Böylece dünyalık olan bu sevgi, kıyamette öfke ve nefreti meydana getirir.⁵⁴⁰

Dünyadaki sevginin oluşmasında kişilerin maksadı muhabbetullah, Allah’a hizmet ve Allah’a itaatteki düşüncelerde buluşursa, işte bu sebeple bir araya gelmiş mü’minlerin sevgileri bitmeyen bir sonsuzluğa ulaşır. Dünyadakine nazaran daha güçlü, daha temiz, daha mükemmel ve üstün olur.⁵⁴¹

Bir insan dünyadayken ailesine rahat bir hayat sunma çabasına girip dünyadaki meşguliyeti sebebiyle ahiretini unutabilmektedir. Böylelikle kişinin bu çabası haram yollarla kazanca, başkalarının hakkına tecavüze ve çeşitli haram yollara sapmasına sebep olur: *“Cennettekiler birbirlerine dönüp sorarlar: şöyle derler” daha önce biz, aile çevremiz içinde bile (ilahi azabtan) korkardık. Bakınız Allah bize lütfetti de bizleri kavurucu azabtan korudu.”* İşte mü’min olup ailesine bağlılığı sebebiyle ahiret hayatını da düşünüp ihmal etmeyen kimse şöyle der: “Sonumuzun kötü olmasından bizi kurtaran şey özellikle, ailemizle yaşarken onlara rahatlık sağlamak, mükemmel bir gelecek sağlamak düşüncesinde olmamamızdır.” Biz bunu ahiretimizi mahvedecek derecede düşünmedik ve böylelikle çocuklarımızı da azaba layık olacak bu yola sürüklemedik.⁵⁴²

Cennette baba, evlat, karı-koca gibi aile fertleri birbirleriyle görüşeceklerdir. Amellerine göre dereceleri aynı olmasa bile, derecesi düşük olanlar, derecesi yüksekte olanların yanına yükseltilecektir.⁵⁴³ *“Onlar adn cennetlerine gireceklerdir. Atalarından, eşlerinden, soylarından sâlih olanlarla beraber girecekler.”*⁵⁴⁴ Ailelerinden iyi olanlar olursa fazilette onlar kadar ileri derecede olmasa da onların arasına katılırlar. Bu da derecenin şefaate yükselebileceğinin göstergesidir. Ya da bu sıfatlara sahip olan kişiler birbirlerine yaklaşıtırlar demektir. Çünkü cennete girmeden aralarında yakınlık ve ilişki vardır bu da ünsiyetlerini artırmak içindir. Ayette geçen iyi olma kaydı, onların aralarına katılmaları için soy bağının yetmeyeceğine dikkat çekmek içindir. Orada hiçbir bağ geçerli değildir Allah için olan bağlar dışında.⁵⁴⁵

Kur’an-ı Kerim’de eş olmak cennette Hz. Adem ve Hz. Havva’nın var edilmesiyle başlayan bir süreç olarak anlatılmaktadır.⁵⁴⁶ Dünyada devam ettiği gibi ahirette de devam edecek bir süreç olarak tarif edilir. *“Haydi, siz ve eşleriniz hep birlikte, sevinç ve neşe içinde*

⁵⁴⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebir*, c. XIX, 543.

⁵⁴¹ Râzi, *Tefsir-i Kebir*, c. XIX, s. 544.

⁵⁴² Mevdudi, *Te’fimu’l-Kur’an*, c, V, s. 638-639.

⁵⁴³ Ahmet Coşkun, *Ebedi Yurdumuz Cennet*, Ensar Yayınları, İstanbul 2015, s. 13.

⁵⁴⁴ Rad 13/23.

⁵⁴⁵ Nasıruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. eş-Şirazi el-Beydavi, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil*, çev. Abdulvehhab Öztürk, Kahraman yay., İstanbul 2013, c. III, s. 79.

⁵⁴⁶ Bkz. Nisa 4/1.

girin cennete!’’⁵⁴⁷ Burada geçen “neşelenerek” kelimesinde kastedilen, eseri yüzlerinde görülen bir neşe ya da süslenerek manasındadır.⁵⁴⁸ ‘*Hem onlar, hem de eşleri gölgeliklerde koltuklara kurulmuşlardır.*’⁵⁴⁹ Ayette geçen “zevceler” kelimesini Mü’minun suresi 6. ve Bakara suresi 234. ayetlerinde olduğu gibi kadının kocası erkeğin hanımı ifadesi gibidir.⁵⁵⁰ “*Gerçek şu ki biz onları yeni bir inşa (yaratma) ile inşa edip-yarattık.*’’⁵⁵¹ ayetinde geçen “inşa etme” ifadesinde bir görüşe göre kastedilen insanoğlunun kızlarıdır. Bu görüşe göre “inşa” kelimesi yeniden diriltme manasında olur. ‘*Onları bakireler olarak kıldık*’⁵⁵² ayetinde geçen “ebkara” kelimesi buna delalettir. Cenab-ı hak “her ne kadar onlar dul olarak ölmüş idiyse de, biz onları bekâr olarak yarattık” anlamında “ebkara” buyurmuştur.⁵⁵³ Dolayısıyla bu ayette salih amelleri sebebiyle cenneti hak etmiş mü’mine kadınlar kastedilmektedir. Bu kadınlar cennete genç, güzel ve bakire olarak gireceklerdir. Dünyada iken ne kadar yaşlanmış olurlarsa olsunlar orada gençleşeceklerdir.⁵⁵⁴

“Yaşlı bir kadın Resulullah’a gelerek “Ya Resulullah” “Bana cenneti nasib etmesi için Allah’a dua et.” Diye ricada bulunmuştur. Resulullah “hiçbir ihtiyar cennete girmez” diye yanıt verince kadın ağlayarak geri döner. Bunun üzerine Resulullah “Ona haber verin ki hiçbir kadın, ihtiyar olarak cennete girmeyecektir. Allah onları yeniden yaratacağını ve bakire olarak cennete gireceklerini bildirmiştir.”⁵⁵⁵

Ayrıca yaşlanmış olan bir insan için ahiret hayatı çok önemli bir ümit ve teselli kaynağıdır. İmanlı olan yaşlılar salih ameller işledikleri takdirde ebedi cennette Rablerinin ebedi lütfuna mazhar olacaklardır.⁵⁵⁶

“Eşlerine sevgiyle tutkun (ve) hep yaşıt’’⁵⁵⁷ ayetinde geçen uruben” lafzı, lügatta, hoşgörülü, güzel ahlaklı, cazibeli, kocalarına gönülden bağlı ve kocalarının da kendilerine açık olduğu seçkin özelliklere sahip kadınlar için kullanılır. Ayrıca onlar kocalarıyla aynı yaşta olacaklardır.⁵⁵⁸

Mü’min olup cennete girmeyi hak eden eşlerin orada beraber olacaklarına Risale-i Nur’da şöyle değinilmiştir: “*Kadın ve erkek ortasında gayet esaslı ve şiddetli münasebet, muhabbet ve alaka; yalnız dünyevi hayatın ihtiyacından ileri gelmiyor. Evet, bir kadın,*

⁵⁴⁷ Zuhurf 43/70.

⁵⁴⁸ Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, c. IV, s. 613.

⁵⁴⁹ Yasin 36/56.

⁵⁵⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebir*, c. XVIII, s. 526.

⁵⁵¹ Vakıa 56/35.

⁵⁵² Vakıa 56/36.

⁵⁵³ Râzi, , *Tefsir-i Kebir*, c. XXI, s. 206.

⁵⁵⁴ Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’an*, s.98.

⁵⁵⁵ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, H.no: 5545, c. V, s. 357.

⁵⁵⁶ Yargıcı, *Risale-i Nur’a Göre Ahiret İnancının Davranışlara Yansımasının Kur’an Açısından Değerlendirilmesi*, s.8.

⁵⁵⁷ Vakıa 56/37.

⁵⁵⁸ Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’an*, İnsan yay., c. VI, s. 98.

kocasına yalnız hayat-ı dünyeviyeye mahsus bir refika-i hayat değildir. Belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayattır.”⁵⁵⁹

Eşlerin mü'min olmaları şartıyla cennette birlikte olacaklarına dikkat çeken ayetler, onların birbirlerine nazik, kibar, edepli ve seviyeli davranmalarına sebep olacaktır. Bu sayede eşler birbirlerine geçici bir sevgiyle değil, ebedi bir arkadaş olacakları düşüncesiyle yaklaşmalarını sağlayacaktır. Bu da her iki dünyada mutlu olmalarına sebep olacaktır.

Yine Said Nursi eserlerinde bu konuyla ilgili bir paragrafta şöyle bir açıklamaya yer vermiştir:

“Nev’i beşerin hayat-ı dünyeviyesinde en cemiyetli merkez ve en esaslı zenberek ve dünyevi saadet için bir cennet, bir melce’, bir tahassungah ise; aile hayatıdır. Ve herkesin hanesi, küçük bir dünyasıdır. Ve o hane ve o aile hayatının hayatı ve saadeti ise; samimi ve ciddi ve vefadarane hürmet ve hakiki ve şefkatli ve fedakârane merhamet olabilir. Ve bu hakiki hürmet ve samimi merhamet ise, ebedi bir arkadaşlık ve daimi bir refakat ve sermedi bir beraberlik ve hadsiz bir zamanda ve hudutsuz bir hayatta birbiriyle pederane, ferzendane, kardeşane, arkadaşane münasebetlerin bulunmak fikriyle ve akidesiyle olabilir. Mesela der; bu haremim ebedi bir âlemde ebedi bir hayatta daimi bir refika-i hayatımdır. Şimdilik ihtiyar ve çirkin olmuş ise de zararı yok. Çünkü Ebedi bir güzelliği var, gelecek. Ve böyle daimi arkadaşlığın hatırı için her bir fedakârlığı merhameti yaparım diyerek o ihtiyare karısına, güzel bir huri gibi muhabbetle, şefkatle, merhametle mukabele edebilir. Yoksa kısacık bir-iki saat suri bir refakatten sonra ebedi bir firak ve mufarakata uğrayan arkadaşlık; elbette gayet suri muvakkat ve esassız, hayvan gibi bir rikkat-i cinsiye manasında ve bir mecazi merhamet ve sun’i bir hürmet verebilir.”⁵⁶⁰

Allah Teâlâ’ya iman eden O’nun emirlerine riayet eden ve yasaklarından sakınan kulları, eşleriyle birlikte O’nun rahmet ve keremiyle ebedi cennet nimetleriyle mükâfatlandırılacaklardır. “Ne mutlu o kocaya ki; kadının diyanetine bakıp taklid eder; refikasını hayat-ı ebediye de kaybetmemek için mütedeyyin olur. Bahtiyardır o kadın ki; kocasının diyanetine bakıp –ebedi arkadaşımı kaybetmeyeyim- diye takvaya girer.”⁵⁶¹

Eşlerden biri mü'min değil ise, cenneti hak eden başka bir mü'minle evleneceklerdir.⁵⁶² Ayrıca dünyada evli olmayanlar orada evleneceklerdir.

“Orada onların tertemiz eşleri de olacak ve onlar orada devamlı kalacaklardır.”⁵⁶³ ayeti Cennette kadın ve erkek her türlü kirden pislikten beri olacağına işaret eder. Kadınların, kadınca halleri olan hayız, istihaza, vs. hallerinden, kocaların her türlü kötü hasletlerden temiz

⁵⁵⁹ Nursi, *Lem'alar*, Tenvir yay, (m.y.)(t.y) s. 195.

⁵⁶⁰ Nursi, *Şualar*, Envar yay. İstanbul 2006, s. 183.

⁵⁶¹ Nursi, *Lem'alar*, s. 196.

⁵⁶² Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, s. 98.

⁵⁶³ Bakara 2/25.

olmalarıdır. Ayette geçen “ezvacun” kelimesi hem erkeklere hem de kadınlara göredir. Çünkü bu konuda iki tarafta müşterektir.⁵⁶⁴

Kişi, dünyadayken sabırla ve şükürle iyi bir nesil yetiştirmekle sorumludur. Cennet çoluk-çocuk yetiştirme, kazanma, çoğalma yeri değildir. Aksine zevk ve sefa yeridir.⁵⁶⁵

Ancak çocuk isteyen kimselerin çocuğu olacaktır. Bu konuda Peygamber Efendimizle (s.a.v.) sahabe arasında şöyle bir konuşma geçmiştir. *“Ya Resulallah! Çocuk kişiye neşe ve huzur verir. Cennettekilerin de çocuğu olur mu? Diye sorulan soruya Allah Resulü (s.a.v.): Mü'min cennette çocuk istediği zaman bu çocuğa hamile kalınması, çocuğun doğması ve yetişmesi mü'minin istediği şekilde ve bir anda olur.”* buyurmuştur.⁵⁶⁶ Hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere cennette çocuk olma süreci diğer özellikler gibi dünyadakinden çok daha farklı olacaktır. Dünyadaki gibi doğum süreci olmayıp istendiği zaman hemen olmaktadır.

⁵⁶⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebir*, c. II, s. 170.

⁵⁶⁵ Ahmet Coşkun, *Ebedi Yurdumuz Cennet*, s.14.

⁵⁶⁶ Tirmizî, “Sıfatü'l-Cenne”, 23, H.no: 2563, c. IV, s. 322.

SONUÇ

Sonuç olarak bu çalışmadaki amacımız, Kur'an ve sünnet'in evliliğe ilişkin ortaya koymuş olduğu normların üstünlüğünü ve İslam'ın aile kurumuna verdiği önemi göstermektir. Kur'an'ın aile hayatıyla ilgili hükümleri ışığında, bilhassa İslam aile hukukunun önemini ortaya çıkarıp bu hükümlerin bağlayıcılığını ve günümüzde uygulanabilirliğini, İslam'ın aile hukuku konusuna en ince ayrıntısına kadar yer verdiğini ve bu konuda eşsiz normlar oluşturmuş olduğunu ortaya koyup değerlendirme yoluna gittik.

İslam aileye, kuruluştan önce önem vermekte ve bunun alt yapısını oluşturacak şartlar koşmakta ve evlilik müessesesini kurmak için ideal çerçeve oluşturmaktadır. Bunun en açık göstergesi de nikâh kıyılmadan önce evlenecek adayların evliliğe (sağlık, fiziki, dini vs.) yönleriyle elverişli olmalarıdır. Ayrıca bu adayların toplumda bulundukları konumda nikâhta etkendir. Buna Hanefi mezhebi başta olmak üzere mezheplerin kefaet görüşünü örnek gösterebiliriz.

Kefaet mezhepler açısından farklı görüşlerle belirlenmiştir. Tabi ki bu belirlemelerde mezhep müctehid imamı mezhebin hüküm çıkarma metoduna göre, bulunduğu bölgenin örf ve âdetine göre belirlemişlerdir. Hâlbuki yaşadığımız çağda bu statüler daha detaylı dikkate alınabilmektedir.

Kefaet nikâh akdinin sıhhat şartlarından değildir. Evlilik müessesesinin doğru bir şekilde sürdürülebilmesi için bazı fakihler kefaeti sıhhat şartı koşsalar bile çoğu İslam hukukçuları dikkate almalarıyla birlikte şart koşmamışlardır. Nikâh kıyıldıktan sonra kefaetsizlik nikâhı sonlandırmakta pek etken değildir. Çünkü bu ancak mahkeme tarafından hâkimin kararıyla gerçekleştirilebilir.

İslam hukuku nikâh kıyıldıktan sonra nikâhın sağlam bir şekilde devam etmesi için taraflara sorumluluklar yüklemiştir. Zira bu sorumluluklar tek taraflı değil aynı zamanda her iki tarafı da bağlamaktadır. Tabi ki en büyük sorumluluk her zaman ve her çağda kocaya düşmektedir. Bu müesseseyi ayakta tutan en önemli sorumluluklardan biri nafakadır. Eşinin nafakasını temin edemeyecek durumda olan adam evlenmek zorunda değildir. Ancak insan yaşantısı gereği maddi sıkıntıya düşebilir. İslam hukukçuları karının nafakasını çoğu zaman kocasının maddi durumuna göre belirlemişlerdir. Kocanın maddi durumu iyi olduğunda karısına mûsir (zengin) nafakası temin etmek zorundadır. Koca sıkıntılı olduğu durumda ise

karısına mu'sir nafakası verir. Ancak nafaka ödememek bazı Şafî ve Hanbeliler dışında evliliğin sürekliliğine engel değildir.

İslam hukukçularının çoğu kocanın sıkıntılı olduğu dönemlerde karısının ona sabır göstermesini tavsiye etmişlerdir

İslam hukukunda evlilik nafakası akit devam ettikçe devam eder. Ayrılık meydana geldiği durumda ise iddetin bitmesi ile son bulur. Yani günümüz medeni kanununun boşama ve iddetten sonra ödenen nafakanın İslam hukukunda yeri yoktur. İslam hukukunun kadına verdiği sorumluluklardan biri ise kocanın temin ettiği nafakayı makul bir şekilde harcaması ve gereksiz yerlere israf etmemesidir.

İslam hukuku bütün akitlerde şartları yerine getirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu şartların İslam hukukunun çizdiği mubah çerçevesi içinde olmalı şeriata aykırı olmamalı ki yerine getirilsin.

Akit esnasında ileri sürülen şartlar, nikâhın mubah kıldığı durumları kısıtlamak veya engellemek ise yerine getirilmemelidir.

Aynı şekilde itaat konusunda da karı kocaya kocada karıya Allah'a karşı gelmemek şartıyla itaat etmelidirler. Çünkü Hâlık'a karşı mahlûka itaat edilmez.

Günümüzde hayat şartları kolaylaşmakla birlikte meşguliyetler artmakta istekler çoğaldıkça masraflar artmaktadır. Masrafların artmasında kişinin birden fazla iş yapmasını zorlamaktadır. Bu durumlar insanın psikolojisini bozarak en çok evlilik müessesine yansımakta ve evliliği azami derecede yok etmektedir.

İslam evliliği korumak için hukuki hükümler üretmekle birlikte ahlaki müeyyideyi her zaman esas almaktadır. Bunun içindir ki evliliği korumak her zaman hukuki müdahale ile olmuyor.

Günümüzde aileleri korumak hukuki müdahalelerden daha çok ahlaki müeyyidelere ihtiyaç vardır. İslam'da ahlak ve din nerede ise eş anlamlıdır.

Hukuki işlem kişiyi dünyevi meselelerde her zaman sorumlu tutmakta ve bireyi bağlayıcı kılmaktadır. Ahlak ise bireyin vicdanına kalmış bir durumdur.

Evliliği sürdürmek ahlaki kaidelerle ancak gerçekleşebilmektedir. İslam'da ahlak kelimesi günümüzde kullanılan ahlak kelimesinde kat kat geniş kapsamlıdır. İslam'da ahlak dediğimizde toplum ve aile demektir. Ahlak kulu yaratana karşı bir sorumluluk sahibi olduğunu hissettirmektedir. Kişinin ahlakı iyi veya kötü olabilir. İyi ahlak sahipleri Allah'a karşı saygılı oldukları için bu saygıyı topluma ve ailelerine yansıtmaktadırlar. Bu yansıtmayla toplum ve aile içerisinde huzur temin edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz N., *Hukuku'l-Mer'e Fi Zâv'i'l-Kitabi ve's-Sünne*, Riyad 2006.
- Afzalur R., *H. Muhammed (s.a.v) Siret Ansiklopedisi*, nşr. Mustafa Aykaç, vd., İnkılab yay., (y.y)(t.y).
- el-Alusi, Ş. S. M., *Ruhu'l-Meani*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut (t.y.), c. I-XXX.
- el-Askalânî, A. .A. H., *Fethü'l-Barî Şerhi Sahihi'l-Buhârî* nşr. Abdurahman b. Nasır el-Berak, Daru Tiba, Riyad 2005, c. I- XIII.
- Aktan, H. , “Kefâet” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXV, ss. 166 -168.
- Ali H., *Dürrü'l-Hükkâm ŞerhuMecelleti'l-Ahkâm*, Hukuk matbaası, Bâb-ı Âli (t.y.), c. I-IV.
- Ata, A. A., *Evliler İçin Cinsel Bilgiler*, Polen yay., İstanbul 2007.
- Atar, F., “Nikâh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXIII, ss. 112-117.
- Aydın, M. A., “ Mehîr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXVIII, ss. 389- 391.
- *İslam ve Toplum*, TDV yay., Ankara 2010.
- Aydın, N., “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2015), ss. 99-129
- Bayar , M., “İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”, *AÜSBE, ŞİAD*, 5 (2011), ss. 87-111.
- el-Beydavi, N. A. Ö., *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, çev. Abdulvehhab Öztürk, Kahraman yay., İstanbul 2013, c. I-V.
- el-Beyhakî, A. H. A., *es-Sünen* nşr. Muhammed Fuad Abdalbaki, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, c. I-XI.
- Bilmen, Ö.N., *Hukuku İslamiyye ve Istilahtı Fıkiyye Kamusu*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1950, c. I-VIII.
- , *Kur'an'ı Kerimin Türkçe Meali ve Tefsiri*, Bilmen yay. İstanbul 1985, c. I-VIII.
- Boynukalın, M., “Şart”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXVIII, ss. 364-365.
- el-Buhârî, M. İ. İ., *el-Câmiu's-Sahîh* nşr. Muhammed Fuat Abdalbaki, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kahire 1400, c. I-IV.
- el-Buhûtî, M. Y. İ., *Keşşafü'l-Kinâ' an Metni'l-İkna'* nşr. Muhammed Emin, Alemü'l-Kütüblî't-Tiba'a ve'n-Neşr, Beyrut 1997, c. I-V.
- Canan, İ., *Kütüb-i Sitte Hadis Ansiklopedisi*, Akçağ yay., (y.y)(t.y), c. I- VI.
- el-Cessâs, A. A. Razi., *Âhkâmu'l-Kur'ân* nşr. Muhammed Sıddik Kamhavî, Darulİhiai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1992, c. I-V.

- Ceziri, A., *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı*, Çağrı Yay., çev. Mehmet Keskin, İstanbul 1993, c. I-VIII.
- Cin, H., *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, AÜHF yay., Ankara 1974.
- Coşkun, A., *Ebedi Yurdumuz Cennet*, Ensar Yayınları, İstanbul 2015.
- Çağrı, M., “Ahlak”, *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, MÜİFV. Yayınları, İstanbul 1997, ss. 63-73.
- , “Kibir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XXV, ss. 562-56.
- , “İsâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XXII, ss. 490-491.
- Çeker, O., *İslam Hukukunda Akitler*, A.H.İ. Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Dâmad Efendi, A. M. S., *Mecmeu’l-Ebhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, çev. Halil Umran Mensur, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1998, c. I-IV.
- ed-Dârakutnî, A.Ö., *es-Sünen* nşr. Adil Ahmed Abdilmevcut- Ali Muhammed Mi‘vad, Daru’l-Maarife, Beyrut 2001, c. I- VI.
- ed-Derdîr, A. M. A., *eş-Şerhu’s-Sağirale’l-Mesâlik ile Mezhebi’l-İmam Mâlik* nşr. Mustafa Kemal Vasfi, Dârü’l-Ma‘ârif, Kahire 1119 h, c. I-IV.
- , *Ekrabi’l-Mesâlik Li Mezhebi’l-İmami Mâlik*, Mektebet Eyüp, Nijerya 2000.
- ed-Desûkî, Ş. M. A., *Hâşiyetü’d-Desûkî âlâ Şerhi’l-Kebir*, Daru İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye, (y.y)(t.y), c. I-IV.
- Döndüren , H., “Nikâh”, *Şamil İslam Ansiklopedisi Şamil yay.*, (y.y.) 2000, c. I-VI.
- , *Delilleriyle Aile İlmihali*, (m.y.), İstanbul 1995.
- Durmuş, İ., “İltifat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXII, ss. 152-153.
- Ebu Dâvud, S. E. S., *es-Sünen*, Beytül-Efkari’d-Düveliyeye, Ürdün (t.y).
- Ebu’l-Bekâ, E. M. H., *el-Külliyât*, nşr. Adnan Derviş - Muhammed el-Mısırî, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 1998.
- Ebu Zehra, M., *el-Ahvalü’s-Şahsiyye*, Dârü’l-Fikri’l-Arabî, (y.y.) (t.y).
- Ece, H. K., *İslam’ın Temel Kavramları*, Beyan yay., İstanbul 2013.
- Elmalılı , M. H.Y., *Hak Dini Kur’an Dili*, Zehraveyn yay., (y.y)(t.y), c. I-IX.
- Erbay, C., “Nafaka”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXII, ss. 282-285.
- Erdoğan, M., *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013.
- Ferdaşoğlu, A., *Evliliğe Doğru*, Yeni Asya yay., İstanbul 2009.
- Erzurumlu, İ. H., *Marifetname*, Erkam yay., İstanbul 2013.
- Ferruh, Ö., *İslam Aile Hukuku*, çev. Yusuf Ziya Kavakçı, Sebil yay., İstanbul (t.y.).
- el-Fîrûzâbâdî, M. M. Y., *el-Kamusu’l-Muhît* çev. Enes Muhammed eş-Şamî, Zekeriyya Cabir Ahmed, Dârü’l-Hadis, Kahire 2008.

- Güneş, A., Kur'an ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması, *AÜİTD*, 21 (2004), ss. 149-183.
- el-Gazâlî, M. M., *İhyau Ulumi'd-Di*, çev. Sıtkı Güllü, Huzur yay., İstanbul 2012.
- Gözübenli, B., İslam Aile Hukukunda "İhsan Kavramı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *İHAD*, 11 (2008), ss. 11- 38.
- el-Hin vd., M., *el-Fıkhu'l-Menheci ala Mezheb'i'l İmam eş-Şafii*, çev. Ali Arslan, Arslan Yay., İstanbul, 1994.
- en-Neysabûrî, E. H., *el-Müstedrekale's-Sahîhyân*, Daru'l-Haremeyn Li't-Tiba'a ve'n-Neşrve't-Tevz'î, Kahire 1997, c. I-V.
- el-Halebî, İ. M. İ. , *Multeka'l-Ebhûr*, nşr. Ahmed Davudoğlu, Doyuran matbaası, İstanbul 1980.
- Hattâb, M. M. A., *Mevahibü'l-Celil li Şerhi Muhtasari Halil* nşr. ZekeriyyaUmeyrat, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- el-Herrâsî, İ. M. T., *Ahkâmül-Kurân*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1983, c. I-II.
- Heyet, *el-Fetâva'l-Hindiyîye*, nşr. Abdüllatif Hasan Abdurrahman, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2000, c. I-VI.
- , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB yay., Ankara 2010.
- , "Nikâh", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, Dergâh Ofset, (y.y.)(t.y.), c. I-VI.
- el-Heysemî, N. A., *Keşfü'l-Estar an Zevadi'l-Bezzarale'l-Kütübî's-Sitte* çev., Habibu'r-Rahman el-Azamî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1985, c. I-IV.
- Hökelekli, H., "Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim", *Diyanet Aylık İlmi Dergi*, DİB yay., 2 (2004), ss. 85-89.
- İbn Âbîdîn, M. E., *Reddü'l-Muhtar ala Dürri'l-Muhtar Şerh Tenvirü'l-Ebsar* çev. Ahmed Davudoğlu, Şamil Yay., İstanbul 1983, c. I- XVIII.
- İbnü'l-Arabi, E. M. A. , *Ahkâmu'l-Kuran* nşr. Muhammed Abdulkadir Ata, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003, c. I-IV.
- İbnü'l-Arabi, M., *Futuhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, Litera yay., İstanbul 2012, c. I- XVIII.
- İbn Atıyâ, A. A. E., *el-Muharuru'l-Vâciz*, nşr. Abdullah İbrahim, Metbu'at Vizerâtü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, Katar 2007, c. I-VIII.
- İbn Enes, M. *el-Muvatta*, nşr. Muhammed Fuat Abdulbaki Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1985, c. I-II.
- İbn Hanbel, A., *Müsned* nşr. Şuâyb Arnavut vd., Müessesetü'r-Risale Li't-Tiba'a ve'n-Neşrve't-Tevz'î, Beyrut 2001, c. I-L.

- İbn Kayyım, Ş. M. C., *Zadü'l-Mead*, nşr. Şuâyb Arnavut - Abdulkadir Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1998, c. I-VI.
- , *Ravdatu'l-Muhibbin ve Nüzhetü'l-Müştakîn*, çev. Savaş Kocabaş vd. Şule yay., İstanbul 2009.
- İbn Kesir, İ. Ö., *Tefsirü'lKur'an'il-Azim*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman yay., İstanbul 2010, c. I-X.
- , *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa-Bedreddin ÇetinerÇağrı yay., İstanbul 2015, c. I- XVI.
- İbn Kudâme, A. A. M. (ö.620), *el-Muğnî*, nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî -Abdulfettah Muhammed el-Hulu, Darü Alemlî'l-Kitabi li't-Tiba'a ve'n-Neşrve't-Tevzî', Riyad 1997, c. I- XV.
- , *el-Kâfi* nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Hacrli't-Tiba'a ve'n-Neşrve't-Tevzî', Cize 1997, c. I-VI.
- İbn Mâce, M. Y. K., *es-Sünen*, nşr. Muhammed Fuad Abdulbaki, Daru'l- İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, (y.y) (t.y), c. I-II.
- İbn Manzûr, M. M., *Lisânü'l-Arab*, Dârü'l-Ma'ârif, Kahire 1119h, c. I-VI.
- İbn Nüceym, Z. İ. M., *el-Bahrü'r-Râik fî Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, nşr. ZekeriyyaUmeyrat Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, c. I-VII.
- İbnü'l-Hümmam, K. M. A. S., *Fethul-Kadir* nşr. Abdürrezak Galip Mehdi, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, c. I-X.
- İbnRüşd, M. A., *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* çev. Ali Muhammed Mi'vad - Adil AhmedAbdülmevcud, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2007.
- el-İmrânî, Y. S., *el-Beyan fî Mezhebi'l-İmami's-Şâfi* nşr. Muhammed en-Nurî, Dârü'l-Minhacî't-Tiba'a ve'n-Neşrve't-Tevzî', Beyrut 2000, c. I-XII.
- Kadri Paşa, M., *el-Ahkamü's-Ser'iyyefi'l-Ahvali's-Şahsiyye* nşr. Muhammed AhmedSirac - Ali Cuma Muhammed, Dârü's-Selam li't-Tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve't-Terceme, Kahire 2006, c. I-IV.
- Kahveci, N., *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi yay., İstanbul 2014.
- el-Kalyubî, Ş. A. A. S., *Haşiyetâ el-Kalyubî ve Umeyre*, Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1956, c. I- IV.
- el-Karadavi, Y., *İslamda Helal ve Haram*, çev. Mustafa Varlı, Hilal yay., Ankara (t.y.).
- el-Karâfî, M. İ. ez-Zahîre, nşr. Muhammed Ebu Hübze, Daru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut 1994, c. I-XIV.
- , *el-Furûk*, nşr. Halil el-Mansur, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, c. I-IV.

- Karaman, H., *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, c. I-III.
- , *İslam'da Kadın ve Aile*, Ensar yay., İstanbul 1994.
- el-Kâsânî, A. B. M., *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986, c. I-X.
- Kaşıkçı, O., "Rada' ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXIV, ss. 384-386.
- Khadduri, Majid "İslam Hukukunda Evlilik: Modernist Bakış Açısı", *İHAD*, çev. Ali Duman, 2007.
- Kılıç, R. , *İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı*, DİB yay. (m.y.)(t.y.).
- Kızılkaya, M., *A'dan Z'ye İslam'da Evlilik ve Aile Okulu*, Hayat yay. İstanbul 2014.
- Komisyon, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, Ensar Neşriyat, İSAV, Nisan 2005.
- Koşum, A., İslam Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansıması, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29 (2012) ss. 83-104.
- Köse, S., *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakfı yay., Konya 2015.
- el-Kuduri, A. M. C. H., *Kuduri ve Tercemesi*, çev. Ali Arslan, Bahar matbaası, İstanbul 1968.
- el-Kurtubî, M. A., *el-Cami'u li Ahkâmi'l-Kur'an* nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006, c. I-XII.
- Kutub, S., *Fizilalil Kur'an*, çev. M. Emin Saraç, Hikmet yay., İstanbul, (t.y.), c. I-X.
- el-Leknevî, E. M. A., *el-Fevaidü'l-behiyye fî teracimi'l-Hanefiyye*, Daru'l-Kitâbi'l-İslami (y.y.)(t.y.).
- el-Magribî, M. M. S., *Cemu'l Fevaid min Camii'l-usul ve Mecmau'z-Zevaid*, Mektebü'r-Rüşd, Riyad 2005, c. I-X.
- Mâverdî, E. A. M., *el-Hâvi'l-Kebir* nşr. Adil Ahmed Abdulmevcud - Ali Muhammed Miv'ad, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, c. I-XVIII.
- el-Mevdudi, Ebu Ala, *Tefhimu'l Kur'an*, İnsan yay., İstanbul 1986, c. I-VII.
- , *İslam'da Aile Hukuku*, çev. Memiş Tekin, Kitap Dünyası yay., Konya 2013.
- el-Merdâvî, A. E. A. S., *el-İnsaf*, nşr. Muhammed Hamid el-Fikkî, (b. y.), (y.y.) 1956, c. I-XII.
- el-Merginânî, E. A. E., *el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedî* çev. Ahmed Meylani, Kahraman Neşriyat, İstanbul (t.y.), c. I-V.
- el-Mevsilî, A. M., *el-İhtiyar li Ta'lilu'l-Muhtar* çev. Mehmet Keskin, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2013, c. I-IV.
- Molla Husrev, M. F. A., *Dürerü'l-Hükkam*, Mir Muhammed Kütüphanesi, Keraçi (t.y.), c. I-II.

- el-Müslim, E. M. H., *el-Câmiu's-Sahîh*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991, c. I-V.
- en-Nesâi, A. Ş. A., *es-Sünen*, Beytül'Efkari'd-Düveliyye, Ürdün (t.y).
- , *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nşr. aŞuâyb Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2001, c. I-VII.
- en-Nevevî, M. Ş., *el-Minhâc*, çev. Mithat Acat, Kahraman Yay., İstanbul 2003, c. I-XVI.
- , *Ravdatü't-Talibin* nşr. Adil Ahmed Abdülmevcud -Ali Muhammed Mi'vad, DaruAleml-i-Kütübili't-Tıbaa ve'n-Neşrve't-Tevzî', Riyad 2003, c. I-VIII.
- , *Sahihu Müslim biŞerhi'n-Nevevî*, Beytül'Efkari'd-Düveliyye, Ürdün (t.y), c. I-XVIII.
- Nursi, Said, *Şualar*, Tenvir yay., İstanbul 2006.
- , *Lem'alar*, Tenvir yay, (m.y.)(t.y).
- , *Sözler*, Sözler yat., İstanbul 1989.
- Polat, Salahaddin "İnsan Haklarıyla İlgili İslami Prensipler Işığında Buharî'nin Sahihindeki Bazı Başlıklarının Fıkhi Görüşlerle Mukayesesi", *EÜİFD*, 1987. ss.125-147.
- er-Râzi, F., *Tefsir-i Kebir (Mefatihü'l-Gayb)*, çev. Suat Yıldırım vd. Huzur yay., İstanbul 2013, c. I- XXIII.
- er-Remli, Ş. M. A. H., *Nihayetü'l-Muhtac İla Şerhi'l-Minhac*, Daru'l-Fikri't-Tiba'a, Beyrut 1984, c. I-IV.
- Sabuni, M. A., *Ahkam Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil yay., İstanbul 2004, c. I-II.
- Sahnun, S. T., *el-Mudevvenetu'l-Kübra*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, c. I-IV.
- Sancaklı, S. Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsâr "Diğergâmlık Kavramına Verdiği Değer, Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,17 (2006) ss. 29-56.
- es-Semerkandî, N. M. A. *Tenbihu'l-Gafilîn* nşr. Yusuf Ali Bedevî, Dâru İbni Kesir, Beyrut 2000, c. I-III.
- es-Serahsî, Ş. M.. A. S., *el-Mebsût*, çev. Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev yay., İstanbul 2008, c. I-XXXI.
- Sürücü, S.K., *Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adana 2006.
- Şaban, Z. *İslam Hukuk İlminin Esasları* çev. İbrahim Kâfi Dönmez, TDV yayınları, Ankara (t.y.).
- eş-Şâfiî, M.İ., *el-Ümm*, nşr. Rif'at Fevzi Abdulmutalib, Daru'l-Vefa', el-Mensura 2001, c. I-XI.
- eş-Şirâzî, E. İ. A.Y., *el-Mühezzeb*, nşr. Zekeriyya Umeyrat, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, c. I-III.

- eş-Şirbînî, M. H., *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc* nşr. Muhammed Halil İtanî, Dârü'l-Ma'rifeli't-Tiba'a ve'n-Neşrve't-Tevzî', Beyrut 1997, c. I-IV.
- et-Taberî, C. M. C., *Camîu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kuran* nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Hacli't-Tiba'a ve'n-Neşrve't-Tevzî', Cize 2003, c. I-XXVI.
- et-Taberânî, S. b. Ahmed (ö.369) *el-Mu'cemü'l-Evsat* çev. Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Dârü'l-Haremeyn li'n-Neşrve't-Tevzi', Kahire 1995, c. I-XXV.
- Tarhan, Nevzat, *Aile Okulu*, Timaş yay., İstanbul 2015.
- , "Sevgi Odaklı Yaşam Ne Kazandırıyor", *Köprü Dergisi*, 101 (2008).
- Temel, N., *Kur'an Aydınlığında Müslümanın Yol Haritası*, Ensar yay, İstanbul 2008.
- et-Tirmizî, E. M. İ., *es-Sünen*, nşr. Beşşâr Avad Maruf, Darü'l-Garbi'l-İslami, (y.y) 1996, c. I-VI.
- Toshihiko, I, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar yay., İstanbul 2011.
- Turan, M., *Mutlu Aile Başarılı Çocuk*, Kutupyıldızı yay., İstanbul 2014.
- Türcan, T., "İslam Hukukunda İki Farklı Geçerlilik Alanı; Kazai ve Diyani Hükümü Ayırımı", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Konya 2006, ss. 279-295.
- Uludağ, S., "Sohbet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXVII, ss. 350-351.
- Uysal, E., *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi "Aile Ahlakı"*, Grafiker yay., Ankara 2014.
- Yaman, A., *İslam Aile Hukuku*, MÜİFV yay., İstanbul 2015.
- Yargıcı, A., "Sevgi Odaklı İnsan Modeli", *Köprü Dergisi*, 101(2008), ss. 13-25.
- , *Risale-i Nur'a Göre Ahiret İnancının Davranışlara Yansımalarının Kur'an Açısından Değerlendirilmesi*, (m.y.), (y.y.), (t.y.).
- Yeni Rehber, Ansiklopedisi "Ahlak", Türkiye Gazetesi yay., İstanbul 1993.
- Yılmaz, M. K., "İslami Aile", *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu*, İFAV ilmi Neş. (t.y.).
- , "Sevgi ve Hoşgörü Uygarlığı", *Köprü Dergisi*, 101(2008), ss. 51-61,
- Varol, M. B., "Hz. Muhammed (s.a.v) 'in Ailesi ve Yakın Akrabaları ile İlişkileri", *Diyanet İlmi Dergi*, DİB yay., özel sayı, (2003), ss.148-160.
- Zeylâî, O. A., *Tebyînü'l-Hakâik Şerhi Kenzi'd-Dakâik*, el-Metbaatu'l-Emiriyye, Mısır 1313h, c. I-VI.
- Zeylâî, C. M. A.Y., *Nasbu'r-Raya li Ahâdisi'l-Hidâye*, nşr. Muhammed Avamme, Müesseset er-Reyyan li't-Tiba'a ve'n-Neşrve't-Tevzî', Beyrut 1997, c. I-V.
- ez-Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, çev. İbrahim Ural, Risale yay., (y.y.)1994, c. I-X.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Şükran AYDIN

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Açıköğretim Lisesi, Eskişehir, 2010

Lisans Diploması : Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 2014

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Antalya, 2016

Tez Konusu : İslam Aile Hukukunda Ailenin Hukuki ve Ahlaki Sürekliliği

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kursu Hocası

E-Posta : sukranaydin87@gmail.com